

به نام خالق دانایی و توانایی

سواد اطلاعاتی

سواد اطلاعاتی

تألیف:

مریم نظری

m.nazari@sheffield.ac.uk

www.mnazari.com

پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران

۱۳۸۵

سواد اطلاعاتی

مریم نظری m.nazari@sheffield.ac.uk

شابک: ۷-۲۹-۷۵۱۹-۹۶۴

طرح جلد: سعید زراعتی

چاپخانه: پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران

نوبت چاپ: دوم

شمارگان: ۵۰۰

بها: ۱۰۰۰۰ ریال

سرشناسه	: نظری، مریم ۱۳۵۵-
عنوان و پدیدآور	: سواد اطلاعاتی / تألیف مریم نظری
مشخصات نشر	: تهران: پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۸۵.
مشخصات ظاهری	: ۱۱۷ص: نمودار.
شابک	: 964-7519-39-7
وضعیت فهرست نویسی	: فیا.
یادداشت	: چاپ قبلی: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.
یادداشت	: کتابنامه
موضوع	: سواد اطلاعاتی.
شناسه افزوده	: پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۸۵ س ۹/ ۷۵ ZA۳۰
رده‌بندی دیویی	: ۰۲۸/۷
شماره کتابخانه ملی	: ۴۹۴۷۵-۸۵م

تقدیم به:

بزرگ آموزگاران زندگیم،

پدر و مادرم

که وجودم و امدارشان است

تقدیم به:

خواهرم سعادت

به پاس حمایت‌های بی‌دریغش

پیشگفتار

ضرورت روی آوری به سواد اطلاعاتی به عنوان یکی از مهمترین پیشنیازهای گام نهادن در وادی عصر اطلاعات از یکسو و نبود مجموعه‌ای منسجم در خصوص سواد اطلاعاتی انگیزه‌ای شدند برای طرح‌ریزی و تدوین این اثر. سواد اطلاعاتی به مجموعه توانمندیهایی اطلاق می‌شود که افراد را قادر می‌سازد نیاز به اطلاعات را تشخیص دهند، و پس از جاییابی دستیابی به اطلاعات موردنیاز، آنها را مورد ارزیابی قرار داده و به گونه‌ای مؤثر و با رعایت حقوق مالکیت معنوی مورد استفاده قرار دهند.

این مجموعه با هدف ایجاد بینش برای طراحی و اجرای دوره‌های آموزشی سواد اطلاعاتی توسط مؤسسه‌ها و مراکز آموزشی کشور از طریق گنجانیدن درسی با عنوان سواد اطلاعاتی در برنامه‌های تحصیلی یا تغییر سرفصلهای دروس با هدف تربیت افراد باسواد اطلاعاتی و خودراهبر تهیه و تدوین شده است، با این امید که افراد با فراگیری نحوه یادگیری به فراگیری تمام عمر بدل شوند و از این طریق خود را با تحولات پرشتاب عصر اطلاعات همگام سازند. به این منظور مطالب کتاب در قالب چهار فصل و یک پیوست به این شرح تنظیم شده‌اند:

- ◀ فصل اول: سواد اطلاعاتی چیست؟ باسواد اطلاعاتی کیست؟ که در آن مباحثی در خصوص مفهوم سواد اطلاعاتی و باسواد اطلاعاتی و ضرورت فراگیری سواد اطلاعاتی در عصر اطلاعات مطرح شده است؛
- ◀ فصل دوم: چگونه می‌توان باسواد اطلاعاتی شد؟ که مشتمل بر مباحثی در خصوص مدلها و استانداردهای آموزش و فراگیری سواد اطلاعاتی و توصیه‌های برخی از صاحب‌نظران و متخصصان این حوزه در خصوص آموزش مؤثر سواد اطلاعاتی است؛
- ◀ فصل سوم: آموزش سواد اطلاعاتی در جهان. که به طرح پاره‌ای از تجارب کشورهای مختلف جهان در زمینه بهره‌گیری از سواد اطلاعاتی در عرصه‌های مختلف می‌پردازد؛
- ◀ فصل چهارم: طرح درس پیشنهادی سواد اطلاعاتی برای دوره‌های تحصیلات تکمیلی کشور. در این فصل طرح درس پیشنهادی سواد اطلاعاتی برای دوره‌های تحصیلات تکمیلی ارائه شده است؛

◀ پیوست: برگزیده منابع اینترنتی سواد اطلاعاتی. و بالاخره منابع اطلاعات موجود در اینترنت در خصوص سواد اطلاعاتی به صورت پیوست در سه قسمت مجزا یعنی سازمانها و انجمنها، برنامه‌ها و پروژه‌ها، و سایتهای مفید ارائه شده‌اند.

این اثر مدیون راهنماییهای دانشورانه استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر سیروس علی‌دوستی است، از ایشان بی‌نهایت سپاسگزارم.

از دوست عزیزم سرکارخانم لیلا شاه‌بختی که کار ویرایش صوری و محتوایی اولیه این اثر را تقبل فرمودند، صمیمانه سپاسگزارم.

از همکار خوبم جناب آقای یزدان منصوریان که با مطالعه دقیق و جامع این اثر، ویرایش صوری و انعکاس نظرهای مفید علمی خود بر کیفیت و دقت محتوای آن افزودند صمیمانه تشکر و قدردانی می‌کنم.

از پشتیبانیهای مادی و معنوی جناب آقای دکتر حسین غریبی ریاست محترم مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران برای تدوین و نشر این اثر تشکر و قدردانی نمایم.

همچنین از همکاریهای صمیمانه همکار محترم جناب آقای مهندس مهرداد نوروزی اقبالی که در مراحل چاپ و نشر این اثر از هیچ تلاشی دریغ نکردند بی‌نهایت سپاسگزارم.

مریم نظری

فوریه ۲۰۰۵ - شفیلد انگلستان

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

و	پیشگفتار
ک	فهرست جدولها
ل	فهرست تصاویر

۱. سواد اطلاعاتی چیست؟ باسواد اطلاعاتی کیست؟

۱	۱. مقدمه
۴	۲. عصر جدید، نیازهای جدید
۹	۳. سیر تحول سواد اطلاعاتی
۱۴	۴. سواد اطلاعاتی چیست؟ باسواد اطلاعاتی کیست؟
۲۳	۵. اهمیت سواد اطلاعاتی
۲۵	۵-۱. اهمیت سواد اطلاعاتی در زندگی شخصی و شغلی
۲۹	۵-۲. اهمیت سواد اطلاعاتی در زندگی تحصیلی

۲. چگونه می‌توان باسواد اطلاعاتی شد؟

۳۰	۱. مقدمه
۳۳	۲. مدل‌های سواد اطلاعاتی
۳۳	۲-۱. مدل بروس
۳۴	۲-۲. رویکرد حل مسئله: شش مهارت بزرگ
۳۸	۲-۳. مدل کولثاو
۴۰	۲-۴. مدل جستجوی اطلاعات
۴۲	۳. مدل‌های سواد اطلاعاتی با رویکرد فرایندی
۴۴	۴. استانداردهای سواد اطلاعاتی
۴۴	۴-۱. استانداردهای سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی
۵۴	۴-۲. استانداردهای سواد اطلاعاتی برای مدارس
۵۸	۵. توصیه‌هایی برای اجرای برنامه‌های سواد اطلاعاتی

۳. آموزش سواد اطلاعاتی در جهان

۶۳	۱. آفریقا
۶۳	۱-۱. آفریقای جنوبی
۶۶	۲. آسیا
۶۶	۱-۲. چین
۶۸	۲-۲. سنگاپور
۷۰	۳. اقیانوسیه
۷۰	۱-۳. استرالیا
۷۳	۲-۳. نیوزیلند
۷۴	۴. اروپا
۷۶	۱-۴. انگلستان
۷۸	۲-۴. اسکاتلند
۷۹	۳-۴. ایرلند
۸۰	۴-۴. آلمان
۸۱	۵-۴. سوئد
۸۳	۵. آمریکای شمالی
۸۳	۱-۵. کانادا
۸۵	۲-۵. مکزیک
۸۶	۳-۵. ایالات متحده امریکا
۹۸	۶. جمع‌بندی

۴. طرح درس پیشنهادی سواد اطلاعاتی برای دوره‌های تحصیلات تکمیلی کشور

۹۳	۱. اطلاعات درس
۹۳	۲. مشخصات مدرس
۹۴	۳. مخاطبان
۹۴	۴. توصیف درس و محتوای کلی آن
۹۵	۵. روش ارائه درس
۹۵	۶. هدفها و خروجیها
۹۷	۷. توانمندیهای موردانتظار
۹۷	۸. روشها و ملاکهای ارزشیابی
۹۸	۹. فهرست منابع درس
۱۰۰	۱۰. سرفصلهای درس
۱۰۴	منابع

پیوست: برگزیده‌ای از منابع اینترنتی سواد اطلاعاتی

۱. سازمانها و انجمنها ۱۰۸
- ۱-۱. انجمن آمریکایی کتابداران مدارس ۱۰۸
- ۲-۱. انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و تحقیقاتی ۱۰۸
- ۳-۱. بنیانی برای سواد اطلاعاتی ۱۰۸
- ۴-۱. مجمع ملی سواد اطلاعاتی ۱۰۸
۲. برنامه‌ها و پروژه‌ها ۱۰۹
- ۱-۲. آموزش عالی ۱۰۹
- ۲-۲. آموزش ابتدایی و متوسطه ۱۱۳
- ۳-۲. سایر برنامه‌ها و پروژه‌ها ۱۱۴
۳. سایتهای مفید ۱۱۷
- ۱-۳. وبلاگ سواد اطلاعاتی ۱۱۷
- ۲-۳. وب سایتها ۱۱۷
- ۳-۳. مقالات و مدارک مرتبط ۱۱۷

فهرست جدولها

=====

صفحه

عنوان

۵	جدول ۱. تولید جهانی اطلاعات در سال ۱۹۹۹ - به هزار میلیارد بایت
۶	جدول ۲. ویژگیها و تأثیرات عصر اطلاعات
۲۲	جدول ۳. قابلیت‌های فرد باسواد اطلاعاتی
۳۴	جدول ۴. وجوه هفتگانه سواد اطلاعاتی
۴۳	جدول ۵. مقایسه سه مدل سواد اطلاعاتی با رویکردی فرایندی

فهرست تصاویر

صفحه

عنوان

۸	 تصویر ۱. ضرورت فراگیری سواد اطلاعاتی در عصر اطلاعات
۲۱	 تصویر ۲. فرد باسواد اطلاعاتی در دنیای متغیر
۵۹	 تصویر ۳. کارکردهای سواد اطلاعاتی

سواد اطلاعاتی چیست؟ باسواد اطلاعاتی کیست؟

همه ما در دریایی از اطلاعات گرفتار آمده‌ایم،
و فراگیری شنا کردن در این دریا یا غرق شدن در آن چالشهایی هستند که با آنها مواجه هستیم.
«پیتیر لایمن»^۱ و «هال آر. وارین»^۲

۱. مقدمه

شرط بقا در هر شرایطی، نیازمند پاره‌ای توانمندیها و قابلیت‌هاست و سواد خاص خود را طلب می‌کند. در مجموع سواد (برگرفته از اصطلاح لاتین *litteratus*) مفهومی است که طیف متنوعی از معانی را دربرمی‌گیرد و قدمتی بسیار طولانی دارد. در سال ۱۹۵۱ براساس تعریف «یونسکو»، به فردی که توانایی درک (خواندن و نوشتن) متنی ساده در زندگی روزانه خود را داشت، باسواد اطلاق می‌شد. در سال ۱۹۶۲ با تغییر شرایط، باسواد به فردی اطلاق می‌شد که دانش و مهارت‌های اساسی مورد نیاز برای انجام فعالیتهای خود را داشت، بطوریکه می‌توانست در گروه و جامعه خود به صورت مؤثر عمل کند و در واقع مهارت‌های او در زمینه خواندن، نوشتن، و حساب کردن این امکان را برای وی فراهم می‌آوردند که حرکت رو به پیشرفت خود را ادامه

1 Peter Lyman

2 Hal:R. Varian

را ادامه دهد. متعاقب آن، طرح اشکال دیگر سواد از سوی همین سازمان نظیر سواد پایه^۲، سواد واسپاری^۳، سواد عملیاتی^۴، و ... از دیگر مواردی هستند که برای تضمین موفقیت فرد و جامعه در شرایط خاص آن دوران لازم و ضروری شمرده شده‌اند (Wooliscraft 1997). این در حالی است که در آغاز قرن ۲۱ - همگام با رشد و پیشرفتهای وسیع در حوزه فناوریهای اطلاعات و ارتباطات و سایر تحولات و تغییرات متأثر از این پیشرفتهای - با سواد به فردی اطلاق می‌شود که ([Abramson 2002]):

- توانایی خواندن، نوشتن، صحبت کردن، و گوش دادن را در سطحی که برای تکمیل نمره ۲۰ مورد نیاز است، داراست.
- جدولهای ضرب و تقسیم را از بر است.
- به هنگام استفاده از ماشین حساب، عملگرهای مناسب را گزینش می‌کند.
- جغرافیای کره زمین را در ذهنش تصویر می‌کند.
- فناوری رایانه را به راحتی مورد استفاده قرار می‌دهد.
- نیاز به اطلاعات را در موقعیتهای مختلف شناسایی و تبیین می‌کند.
- پرسشهایی را مبتنی بر نیاز مورد نظر طراحی و تبیین می‌کند.
- مبتنی بر پرسشهای طراحی شده، راهبردهای مناسبی را برای جستجو به کار می‌گیرد.
- منابع اطلاعات بالقوه مفید را جاییابی می‌کند.
- اطلاعات جاییابی شده را ارزیابی می‌کند.

3 معادل Basic Literacy و زمانی این عنوان به افراد اطلاق می‌شود که - به زعم یونسکو - در سن ۱۳ سالگی توانایی خواندن یا حداقل هفت سال سواد مدرسه‌ای را داشته باشند یعنی دوره ابتدایی را تمام کرده باشند.

4 معادل Conventional Literacy و به توانایی خواندن، نوشتن، و درک متون آشنا و درک تمام علائم، برچسبها، دستورالعملها، و راهنماهایی - که دانستن آنها در محیط زندگی ضروری است - اطلاق می‌شود.

5 معادل Functional Literacy و به برخورداری از مهارتهای ضروری اطلاق می‌شود که افراد برای کسب اهداف خود - به عنوان عضوی از یک خانواده، جامعه، فرقه مذهبی، یا انجمن - به آنها نیاز دارند.

■ اطلاعات را به گونه‌ای سازماندهی می‌کند که بتوانند به نیازهای اطلاعاتی وی پاسخ گویند.

■ اطلاعات جدید را در پایه دانشی خود تلفیق می‌کند.

■ از پایه دانشی خود برای تفکر انتقادی و حل مسئله بهره می‌جوید.

امروزه افراد به مهارتهایی جدید نیاز دارند تا بتوانند از طریق فناوری اطلاعات و ارتباطات به ویژه اینترنت، از داده‌ها و اطلاعاتی استفاده کنند که هر لحظه در جهان منتشر می‌شوند (Wooliscraft 1997). بدیهی است که چنین اطلاعاتی به خودی خود دانش محسوب نمی‌شوند و باید مراحل گردآوری، مطالعه، تنظیم، مشاهده، پرسش و تحقیق، تفکر، داوری، ویرایش، یکپارچه‌سازی، تحلیل، ترکیب، و ارزیابی را قبل از تبدیل شدن به دانش طی کنند. انجام این فرایند، سواد خاص خود را طلب می‌کند؛ چرا که در غیر این صورت، اطلاعات در حد وقایع و ارقام باقی خواهند ماند. به زعم «لینوکس»^۶ اطلاعات؛ دست ماشینی^۷ یک ذهن منفعل هستند و دانش؛ آزادکننده یک هوش فعال. «هربرت سیمان»^۸ - برنده جایزه نوبل - از این مسئله که دانستن به مفهوم داشتن چیزی در حافظه شخصی هر فرد است، انتقاد کرده است و امروزه شاهد این واقعیت هستیم که دانستن به مفهوم داشتن دسترسی به اطلاعات است و در واقع مالکیت جای خود را به دسترسی داده است. در این رابطه نیز در سال ۱۷۷۵ «ساموئل جانسون»^۹ چنین تصریح می‌کند (Hayden [no date]):

دانش بر دو نوع است:

ما خود یک موضوع را می‌دانیم یا

می‌دانیم که در کجا می‌توانیم به اطلاعاتی در خصوص آن موضوع دست پیدا کنیم.

6 Lenox

7 manipulator

8 Herbert Seaman

9 Samuel Johnstone

و امروزه می‌بینیم که بیش از هر زمان دیگری، باید بر دانش دوم تسلط داشته باشیم و بتوانیم اطلاعات موردنیاز خود را از میان انبوهی از منابع، درست انتخاب کنیم؛ چراکه دسترس‌پذیری بسیار زیادی به داراییهای احتمالی ذهنمان به سهولت وجود دارد. با این مقدمه کوتاه، در ادامه مباحثی در خصوص ضرورت فراگیری این سواد، مفاهیم و تعاریف مربوط به آن، راههای کسب آن، و ... ارائه می‌شود.

۲. عصر جدید، نیازهای جدید

ظهور عصر اطلاعات، یکی از عظیم‌ترین چالشهایی است که امروزه جوامع مختلف را تحت تأثیر خود قرار داده است و رشد غیرقابل پیش‌بینی اطلاعات و فناوریهای مربوط به حوزه ذخیره، سازماندهی، و دسترسی به اطلاعات از جمله ویژگیهای بارز این عصر به حساب می‌آیند.

حجم عظیم اطلاعات - اعم از منابع سنتی مانند کتاب، روزنامه، و حتی تلویزیون - و ظهور بزرگراههای اطلاعاتی، کنفرانسهای ویدئویی، و حقایق مجازی از جمله ویژگیهای محسوس عصر اطلاعات هستند. «بیل مویرز»^{۱۰} در سال ۱۹۸۹ با استناد به گزارشی چنین اظهار کرده است: «اطلاعات به مراتب بیشتری، تنها در یک ویرایش «نیویورک تایمز» نسبت به [اطلاعات] یک مرد یا زن قرن شانزدهمی وجود دارد که [در صورت تمایل به فراگیری این اطلاعات، آنان] ناگزیر از گذراندن تمام آن مراحل در زندگی خود هستند» (Hayden [no date]).

داده‌های موجود در زمینه نرخ رشد اطلاعات در جهان گواه روشنی بر گرفتار آمدن بشر در دریای پر تلاطم اطلاعات است. «لایمن» و «وارین» آمار جالبی از این روند را به تفکیک انواع متداول محملهای اطلاعات ارائه داده‌اند (Lyman & Varian 2000). این محملهای ذخیره‌سازی اطلاعات در مجموع چهار نوع اصلی یعنی کاغذ، فیلم، محمل‌های نوری، و مغناطیسی را دربرمی‌گیرند که میزان تولید اطلاعات در قالب

۵ • ۱ سواد اطلاعاتی چیست؟ باسواد اطلاعاتی کیست؟

کدام از انواع اشکال یاد شده تفکیک و براساس هزار میلیارد بایت تخمین زده شده است (جدول ۱).

جدول ۱. تولید جهانی اطلاعات در سال ۱۹۹۹ - به هزارمیلیارد بایت

محمل	نوع محتوا	با احتساب اطلاعات تکراری	بدون احتساب اطلاعات تکراری	نرخ رشد (درصد)
کاغذ	کتاب	۸	۱	۲
	روزنامه	۲۵	۲	-۲
	نشریه	۱۲	۱	۲
	مدارک دولتی	۱۹۵	۱۹	۲
	جمع	۲۴۰	۲۳	۲
فیلم	عکس	۴۱۰۰۰۰	۴۱۰۰۰	۵
	فیلم سینمایی	۱۶	۱۶	۳
	اشعه ایکس	۱۷۲۰۰	۱۷۲۰۰	۲
	جمع	۴۲۷۲۱۶	۵۸/۲۱۶	۴
	محمل	۵۸	۶	۳
نوری	CDهای موسیقی	۳	۳	۲
	CDهای داده	۲۲	۲۲	۱۰۰
	DVDها	۸۳	۳۱	۷۰
	جمع	۳۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰	۵
	محمل	۷۶۶۰۰۰	۷۶۶۰	۱۰۰
مغناطیسی	درایوهای رایانه‌های شخصی	۴۶۰۰۰۰	۱۶۱۰۰۰	۱۰۰
	خدمتگرهای سازمانها	۱۶۷۰۰۰	۱۰۸۵۵۰	۱۰۰
	خدمتگرهای شرکتها ^{۱۱}	۱۶۹۳۰۰۰	۵۷۷۲۱۰	۵۵
	جمع	۲۱۲۰۵۳۹	۶۳۵۴۸۰	۵۰
	جمع کل			

[منبع: Lyman & Varian 2000]

در عصر اطلاعات، علاوه بر ویژگی بارز و ملموس آن - یعنی رشد کمی حجم اطلاعات - دگرگونی‌هایی نیز در ابعاد مختلف اطلاعات به چشم می‌خورد. این دگرگونی‌ها - که می‌توان تأثیرات حاصل از ویژگی‌های خاص این عصر به حساب آورد - در متون مختلف به صورت پراکنده ذکر شده‌اند که در مجموع می‌توان آنها را به صورت زیر

صورت زیر طبقه‌بندی نمود (Canberra Council of Australian University Librarians 2001; Webber & Johnston 2003; Odlyzko [2000]; Bruce 1997; Kemp 1976):

جدول ۲. ویژگیها و تأثیرات عصر اطلاعات

ویژگیها	تأثیرات
ظهور فناوریهای نوین در حوزه اطلاعات	۱-۱. تغییر محمل اطلاعات
	۲-۱. تغییر مضمون اطلاعات
	۳-۱. تغییر کاربرد اطلاعات
ظهور فناوریهای نوین در حوزه ارتباطات	۱-۲. تغییر فرایند ارتباط علمی
	۲-۲. تغییر کانالهای ارتباط علمی
	۳-۲. تغییر روشهای برقراری ارتباط علمی
	۴-۲. تنوع کانالهای دسترسی به اطلاعات
	۵-۲. تغییر نحوه ارزیابی ارتباط علمی
افزایش منابع اطلاعات	۱-۳. افزایش میزان دسترس‌پذیری به اطلاعات
	۲-۳. افزایش دامنه انتخابها
	۳-۳. افزایش میزان اطلاعات پالایش نشده
تنوع منابع اطلاعات	۱-۴. تنوع انتخابهای اطلاعاتی موجود
	۲-۴. تنوع روشهای بهره‌گیری از منابع اطلاعات
	۳-۴. تنوع اشکال (قالبهای) اطلاعات
تخصص‌گرایی	۱-۵. افزایش عمق پژوهشها
	۲-۵. افزایش حوزه‌های میان رشته‌ای
	۳-۵. افزایش نیاز به اطلاعات تخصصی‌تر
جهانی شدن	۱-۶. از میان رفتن مرزهای فرهنگی و جغرافیایی و تأکید بر محتوای همسان
	۲-۶. نیاز به دانستن زبان بین‌المللی (انگلیسی)
	۳-۶. تأکید بر تواناییهای زبانی و دانستن حداقل دو زبان افزون بر زبان ملی و مادری

توانمندیها - با عنوان سواد - متناسب با نیازهای روز از سوی صاحب نظران مطرح شده اند که در اینجا به برخی از این موارد اشاره می شود (National Forum on Information Literacy [2000]; ACRL 2003; Shapiro & Hughes 1996)

- **سواد تجارت^{۱۳}**. توانایی بهره گیری از اطلاعات مالی و تجاری برای درک شرایط و گرفتن تصمیمهایی است که یک سازمان را برای کسب موفقیت یاری می رسانند.
- **سواد رایانه ای^{۱۴}**. توانایی بهره گیری از رایانه و نرم افزارهای آن برای انجام امور و وظایف.
- **سواد تندرستی^{۱۵}**. توانایی فراهم آوری، سازماندهی، و درک اطلاعات و خدمات مورد نیاز برای گرفتن تصمیمهایی مناسب در زمینه بهداشت و سلامت.
- **سواد فناوری^{۱۶}**. توانایی استفاده از رسانه هایی مانند اینترنت برای دسترسی به اطلاعات و قرار دادن اطلاعات در چرخه ارتباطی به نحوی مؤثر.
- **قابلیت اطلاعاتی^{۱۷}**. توانایی یافتن و ارزیابی اطلاعات موجود در قالبهای متنوع اطلاعاتی و برقراری ارتباط.
- **سواد رسانه ای^{۱۸}**. توانایی رمزگشایی، تحلیل، ارزیابی، و تولید ارتباطات در قالبهای مختلف.
- **سواد متنی^{۱۹}**. در این نوع سواد فرد توانایی تشخیص «واقعیت» و «دیدگاه شخصی» را در یک متن دارد. این مهارت یکی از پایه های سواد اطلاعاتی است که مواد را از نظر ارزش انتقادی مورد ارزیابی قرار می دهد.
- **سواد شمارشی^{۲۰}**. به توانایی تفسیر پایگاههای بزرگ داده و خرد کردن و پردازش ارقام آنها به روشی معنادار و تشخیص صحت آنها اطلاق می شود.

13 business literacy

14 computer literacy

15 health literacy

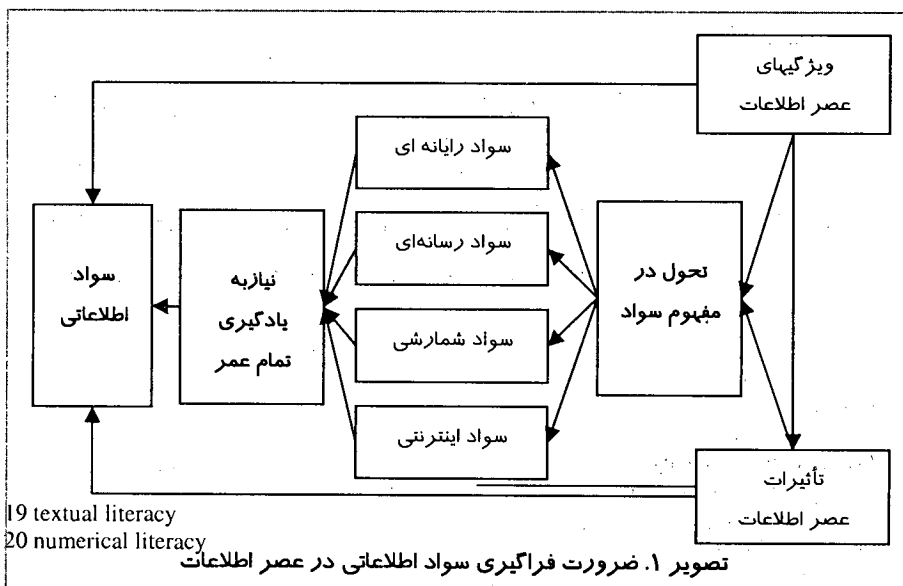
16 technology literacy

17 information competence

18 media literacy

19 textual literacy

- **سواد متنی**^{۱۹}. در این نوع سواد فرد توانایی تشخیص «واقعیت» و «دیدگاه شخصی» را در یک متن دارد. این مهارت یکی از پایه‌های سواد اطلاعاتی است که مواد را از نظر ارزش انتقادی مورد ارزیابی قرار می‌دهد.
 - **سواد شمارشی**^{۲۰}. به توانایی تفسیر پایگاه‌های بزرگ داده و خرد کردن و پردازش ارقام آنها به روشی معنادار و تشخیص صحت آنها اطلاق می‌شود.
- طرح قابلیت‌های فوق از سوی صاحب‌نظران همگی مؤید این مهم‌اند که رمز بقا در هر شرایطی، مستلزم سواد و دانش خاص آن شرایط است (تصویر ۱). با توجه به اینکه تغییر و تحولات یاد شده روندی پویا و سریع دارند و هر روز قابلیت‌های جدیدی را طلب می‌کنند. در واقع در عصر اطلاعات موفقیت از آن افرادی است که بتوانند از اطلاعات موجود برای اهداف و حل مسائل خاص خود بهره‌جویند؛ بنابراین هر فرد ناگزیر برای بقا به پاره‌ای قابلیت‌ها مانند تشخیص نیاز اطلاعاتی، گزینش مناسب‌ترین منبع اطلاعات، آشنایی با ساختار دانش، آشنایی با قالب‌های گوناگون اطلاعات و نحوه بهره‌گیری از آنها، مهارت اطلاع‌یابی از انواع منابع، و توانایی ارزیابی اطلاعات نیاز دارد (Canberra Council of Australian University Librarians 2001).

که سواد اطلاعاتی^{۲۲} نامیده می‌شود، با آموزش نحوه یادگیری، امکان یادگیری تمام عمر و بقا در عصر اطلاعات را تضمین می‌نماید.

۳. سیر تحول سواد اطلاعاتی

اصطلاح «باسواد اطلاعاتی» را اول بار «زورکوفسکی»^{۲۳} در سال ۱۹۷۴ در پیشنهاد طرح خود به «کمیته ملی کتابخانه‌ها و علوم اطلاع‌رسانی ایالات متحده»^{۲۴} مطرح نمود. وی دریافت که افراد باسواد اطلاعاتی به مراتب توانایی بهتری در بهره‌برداری از اطلاعات دارند. از نظر وی:

«افرادی «باسواد اطلاعاتی»^{۲۵} هستند که در زمینه بکارگیری منابع اطلاعات برای کار خود آموزش می‌بینند.»

او پیشنهاداتی را به دولت آمریکا ارائه داد که بنیان برنامه‌ای ملی با نام «سواد اطلاعاتی مربوط به کار»^{۲۶} را با هدف کسب آزادی پایه‌ریزی نمود.

افراد باسواد اطلاعاتی در واقع با فراگیری فنون و مهارت‌هایی می‌توانند از ابزارها و منابع اصلی اطلاعات استفاده کنند و به حل و فصل مسائل و مشکلات مختلف خود بپردازند. این مفهوم مجدداً در سال ۱۹۷۶ در مقاله «بورچینال»^{۲۷} در «سمپوزیوم کتابخانه دانشگاه A&M تگزاس» مطرح شد. در این مقاله «باسواد اطلاعاتی» به فردی اطلاق شده است که به مجموعه مهارت‌های جدیدی نیاز دارد که دربرگیرنده جایابی و بکارگیری اطلاعات موردنیاز برای حل مسئله و تصمیم‌گیری مؤثر و کارآمد هستند. در همین سال مفهومی متفاوت از سواد اطلاعاتی مطرح شد که خارج از حوزه کتابداری بود. «کیس هاملینک»^{۲۸} مشاور در امر ارتباطات جمعی، سواد اطلاعاتی را به عنوان

22 information literacy

23 Zurkowski

24 US National Commission on Libraries and Information science

25 information literate

26 work-related information literacy

27 Burchinal

28 Cees Hamelink

بکارگیری اطلاعات مورد نیاز برای حل مسئله و تصمیم‌گیری مؤثر و کارآمد هستند. در همین سال مفهومی متفاوت از سواد اطلاعاتی مطرح شد که خارج از حوزه کتابداری بود. «کیس هاملینک»^{۲۸} مشاور در امر ارتباطات جمعی، سواد اطلاعاتی را به عنوان نیازی عمومی مطرح نمود که برای کسب آزادی و رهایی از چارچوب‌های کنترلی و محدود مؤسسه‌ها نیاز است. از نظر وی باید به افراد این فرصت داده شود تا در شرایط ویژه، خود را «تصمیم‌گیری کنند». «میجر آر. اوانز»^{۲۹} نیز با در نظر گرفتن آینده کتابخانه‌ها و کتابداران، میان شهروند فعال و سواد اطلاعاتی پیوندی برقرار نموده، تصمیم‌گیری مدبرانه را وجهه متمایز افراد از یکدیگر و سواد اطلاعاتی را رمز بقای مؤسسه‌های دموکراتیک قلمداد می‌کند.

«اسپیتز»^{۳۰}، «آیزنبرگ»^{۳۱}، و «لاو»^{۳۲} رویدادنگاری‌های مرتبی در خصوص بسط سواد اطلاعاتی در ایالات متحده آمریکا به عمل آوردند. آنها پیوند سواد اطلاعاتی و آرمانهای دموکراتیک را در طول دهه ۱۹۷۰ و اوج‌گیری گرایش به رایانه‌ها و شبکه‌ها را - به دنبال کشف قابلیت‌های آنها - در دهه ۱۹۸۰ ثبت و مورد توجه قرار داده و دریافته‌اند که بهره‌گیری از این فناوریها انقلابی را در حوزه مدیریت اطلاعات و ارتباطات به دنبال داشته است. این جنبش به تأسیس «گردهمایی ملی سواد اطلاعاتی»^{۳۳} در سال ۱۹۸۹ و «مؤسسه سواد اطلاعاتی»^{۳۴} در سال ۱۹۹۸ انجامید. اهداف این مؤسسه مهیا ساختن و پشتیبانی از کتابداران و سایر مربیان آموزشی آموزش عالی ایالات متحده برای بسط و آموزش برنامه‌های سواد اطلاعاتی است.

با آغاز دهه ۱۹۸۰ فناوریهای نوین اطلاعات در جامعه نفوذ یافتند و به عنوان ابزار مهم سواد اطلاعاتی مطرح شدند. در همین سال، مجله «تایمز»، رایانه را به عنوان ماشین

28 Cees Hamelink

29 Major R. Owans

30 Spitzer

31 Eisenberg

32 Lowe

33 National Forum on Information Literacy (NFIL)

34 Institute for Information Literacy (IIL)

با عنوان «سواد رایانه‌ای»^{۳۶} مطرح نمود. «سواد رایانه‌ای» از طریق افزایش میزان درک افراد از آنچه ماشین توانایی انجام آن را دارد و ندارد، قابل حصول است. در واقع افراد با ارتقای سطح آگاهی خود از نحوه عملکرد سیستم‌های رایانه‌ای می‌توانند برای حل مسئله و تصمیم‌گیری، داده‌های مرتبط را شناسایی کنند و به متون، مدارک، و داده‌های موردنیاز دست یابند. «ویلیام دمو»^{۳۷} نیز در سال ۱۹۸۶ دانش مربوط به ذخیره، بازیابی، و انتقال اطلاعات و هم‌چنین کار با فناوریهای نوین را نیازمند قابلیت می‌داند که از آن به‌عنوان سواد اطلاعاتی یاد می‌کند. وی ضمن اشاره به جایگاه سواد اطلاعاتی به‌عنوان پیشنیاز «یادگیری تمام عمر»^{۳۸}، همگام شدن افراد را با رشد و پیشرفت فناوریها در این مسیر ضروری می‌شمارد.

در همین دهه نقش سواد اطلاعاتی برای جامعه اطلاعاتی و مسائلی از قبیل مفهوم سواد در جامعه اطلاعاتی مطرح شد. بنا به اظهارات «نالسبت»^{۳۹} جامعه اطلاعاتی در دهه‌های ۱۹۸۰ - با ویژگیهایی نظیر رشد سریع اطلاعات به همراه تغییرات فناورانه در حوزه تولید، اشاعه، دسترسی، و مدیریت اطلاعات - تأکید خود را از بکارگیری اطلاعات به گزینش آن تغییر داد؛ یعنی آگاهی از اطلاعات موجود، محل نگهداری، و نحوه گزینش آنها مطرح شد. در چنین شرایطی کامیابی از آن افرادی می‌شد که می‌توانستند اطلاعات مناسب را از میان انبوهی از اطلاعات گزینش و به‌صورت مؤثر بهره‌برداری کنند یعنی فرد، باید باسواد اطلاعاتی می‌شد.

همچنین دهه ۱۹۸۰ مصادف با انتشار دو مدرک اصلی در ایالات متحده بود که هر دو بر نقش کتابخانه در آموزش سواد اطلاعاتی تأکید داشتند. اولین مدرک، کتابی است اثر مشترک «پاتریکا برویک»^{۴۰} و «ای. گوردن گی»^{۴۱} و سند دوم گزارشی است

36 computer literacy

37 William Demo

38 lifelong learning

39 Nalsbit

40 Patricia S. Breivik

41 E. Gordon Gee

همچنین دهه ۱۹۸۰ مصادف با انتشار دو مدرک اصلی در ایالات متحده بود که هر دو بر نقش کتابخانه در آموزش سواد اطلاعاتی تأکید داشتند. اولین مدرک، کتابی است اثر مشترک «پاتریکا برویک»^{۴۰} و «ای. گوردن گیی»^{۴۱} و سند دوم گزارشی است از «انجمن کتابداری امریکا»^{۴۲} که بر نقش کتابخانه‌ها در بهره‌وری آموزش عالی تأکید و موضوع سواد اطلاعاتی را، تلفیقی از پتانسیل کتابخانه و آموزش عالی قلمداد می‌کند.

«برویک و گیی» ضمن اشاره به نقش تعلیم و تربیت کیفی دانشجویان در تبدیل آنها به «فراگیران تمام عمر»^{۴۳}، این امر را در صورتی تحقق‌پذیر می‌دانند که دانشجویان به عنوان متقاضیان مؤثر اطلاعات، قادر به جابجایی اطلاعات مناسب برای نیازهای زندگی شخصی و شغلی خویش باشند. بدین مفهوم که دانشجویان به افراد «باسواد اطلاعاتی» تبدیل شوند.

فلسفه «برویک و گیی» این است که میزان پرورش «فراگیران تمام عمر» و «خود-راهر»^{۴۴}، ملاک ارزیابی یک جامعه اطلاعاتی و مقیاس اصلی سنجش کیفیت تعلیم و تربیت دانشجویان است. همچنین آنها با اشاره به نقش محوری کتابخانه - به عنوان مکان تجمع دانش تمام رشته‌های علوم در چارچوبی معنادار - در تعلیم و تربیت، کتابخانه‌ها و کتابداران را در امر کمک به دانشجویان، جهت ورزیده شدن در مهارت‌های «سواد اطلاعاتی انتقادی»^{۴۵} سودمند می‌دانند. گزارش «انجمن کتابداری امریکا» نیز ضمن تأکید بر اهمیت فراگیری سواد اطلاعاتی، بر این نکته پافشاری دارد که این امر تنها از طریق یک مدل جدید «یادگیری مبتنی بر منابع»^{۴۶} قابل حصول است.

40 Patricia S. Breivik

41 E. Gordon Gee

42 American Library Association

43 lifelong learners

44 self-directed

45 critical information literacy

46 resource-based learning

سال ۱۹۹۰ سال بین‌المللی «سواد» نامیده شد و در واقع تلاشی ده ساله، برای کاهش بی‌سوادی در این سال رقم خورد. با آغاز دهه ۱۹۹۰ تعریف «انجمن کتابداری امریکا» از سواد اطلاعاتی در سطح جهانی پذیرفته شد و به بحثی داغ در حوزه کتابداری تبدیل گردید. (Behrens 1994).

همانگونه که قبلاً نیز اشاره شد، نطفه اولیه مفهوم سواد اطلاعاتی با ایجاد «کمیته وابسته به هیئت رئیسه انجمن کتابداری امریکا»^{۴۸} شکل گرفت و در گزارش نهایی این کمیته اهمیت این مفهوم طرح‌ریزی شد. این کمیته در شکل‌دهی «مجمع ملی پیرامون سواد اطلاعاتی»^{۴۹} - که متشکل از ائتلافی بالغ بر ۶۵ سازمان ملی است و به دنبال نشر و اشاعه مفهوم سواد اطلاعاتی است - به سرعت اقدام نمود. ظهور سواد اطلاعاتی در تعلیم و تربیت گروه‌های سنی K-12 با انتشار اثر «ملتی در خطر»^{۵۰} در سال ۱۹۸۳ آغاز شد و پس از آن بلافاصله با انتشار «پرورش دانش‌آموزان برای اندیشیدن: نقش برنامه رسانه‌های کتابخانه‌ای مدرسه»^{۵۱} در سال ۱۹۸۶ به عنوان مقاله‌ای مفهومی که به طرح نقش کتابخانه و منابع اطلاعات در تعلیم و تربیت گروه‌های سنی K-12 می‌پرداخت، دنبال شد. «مهارت‌های اطلاعاتی» کولثاو^{۵۲} برای یک جامعه اطلاعاتی: یک پژوهش مروری»^{۵۳} در سال ۱۹۸۷ مشتمل بر مهارت‌های کتابخانه‌ای و مهارت‌های رایانه‌ای در تبیین سواد اطلاعاتی به شمار می‌رفت. «قدرت اطلاعات: رهنمودهایی برای برنامه‌های رسانه‌های کتابخانه‌ای مدرسه»^{۵۴} از انتشارات سال ۱۹۸۸ «انجمن کتابداران مدرسه‌ای امریکا»^{۵۵} و نیز «قدرت اطلاعات: پی‌ریزی مشارکتهایی برای یادگیری»^{۵۶} از دیگر انتشارات انجمن مذکور در همان سال، بر این تصور و مفهوم تأکید می‌ورزند که

48 American Library Association Presidential Committee on Information Literacy

49 National Forum on Information Literacy

50 A Nation at Risk

51 Educating Students to Think: The Role of the School Library Media Program

52 Kulthau's Information Skills for an Information Society: A Review of Research

53 Information Power: Guidelines for School Library Media Programs

54 American Association of School Librarians

55 Information Power: Building Partnerships for School Library Media Programs

«برنامه‌های رسانه‌های کتابخانه‌ای مدرسه»^{۵۳} از انتشارات سال ۱۹۸۸ «انجمن کتابداران مدرسه‌ای آمریکا»^{۵۴} و نیز «قدرت اطلاعات: پی‌ریزی مشارکت‌هایی برای یادگیری»^{۵۵} از دیگر انتشارات انجمن مذکور در همان سال، بر این تصور و مفهوم تأکید می‌ورزند که مأموریت «برنامه‌های رسانه‌های کتابخانه‌ای مدرسه» ایجاد اطمینان از این مسئله است که دانش آموزان و کارکنان، کاربران مؤثر عقاید و اطلاعات هستند (Plotnick 1999).

همچنین تحقیقات نشان می‌دهند که بیشتر متون تولید شده در زمینه سواد اطلاعاتی متعلق به کتابداران هستند و پیوندهای شفافی با بحث و تجربه اولیه آموزش کتابشناختی و مهارت‌های کتابخانه‌ای در این زمینه به چشم می‌خورد. بسیاری از تعاریف مطرح شده در خصوص سواد اطلاعاتی براساس باسواد اطلاعاتی تبیین شده‌اند تا خود سواد اطلاعاتی (Lenox & Walker 1993).

۴. سواد اطلاعاتی چیست؟ با سواد اطلاعاتی کیست؟

سواد اطلاعاتی اینگونه تعریف شده است:

«مجموعه قابلیت‌ها و توانایی‌های تشخیص این مسأله که چه زمانی به وجود اطلاعات نیاز است و چه زمانی نیاز نیست همچنین توانایی جایابی، ارزیابی و استفاده مؤثر از اطلاعات موردنیاز». در قرن بیست و یکم - که عصر اطلاعات لقب گرفته است - شهروندان باسواد اطلاعاتی، سنگ بنای ایجاد جامعه‌ای به شمار می‌روند که در آن عدالت اجتماعی برقرار و از پتانسیل رشد اقتصادی بالقوه‌ای برخوردار است و افراد برای انجام امور شغلی، شخصی، و حتی تفریحی خود به مهارت‌های اطلاعاتی نیاز دارند (Rader [2002]).

به زعم بسیاری از افراد، سواد اطلاعاتی یعنی از عهده فناوری برآمدن و برخورداری از قابلیت سازگاری با آن. به نظر می‌رسد که بسیاری چنین نگاه محدودی

53 Information Power: Guidelines for School Library Media Programs

54 American Association of School Librarians

55 Information Power: Building Partnerships for School Library Media Programs

سواد که فراتر از توانایی خواندن و نوشتن است، سواد اطلاعاتی نیز متضمن یافتن، ارزیابی، استفاده، و به تبع آن قرار دادن دانش در چرخه ارتباطات است (Hayden [no date]).

تعریف ارائه شده از سوی «انجمن کتابداری امریکا» - به عنوان یکی از دستاوردهای مهم و ارزنده این انجمن در خصوص سواد اطلاعاتی - پراستفاده‌ترین تعریف و در واقع تعریفی است که بیشترین استناد را به خود اختصاص داده است. براساس تعریف این انجمن (ALA 1989):

«باسواد اطلاعاتی» فردی است که توانایی تشخیص نیاز به اطلاعات را دارد و می‌تواند به جایی، ارزیابی، و استفاده مؤثر از اطلاعات مورد نیاز بپردازد و بالاخره نحوه یادگیری را فراگیرد. چنین فردی از نحوه سازمان‌دهی اطلاعات آگاهی دارد، بطوریکه دیگران نیز می‌توانند از وی فراگیرند. این فرد به دلیل آن که همواره می‌تواند اطلاعات مورد نیاز خود را در هر وظیفه یا تصمیمی بیابد، برای «فراگیری تمام عمر» مهیا است.»

«پلوتنیک»^{۵۶} در سال ۱۹۹۹، ACRL در سال ۲۰۰۰ و دیگر محققان نیز با استناد به «انجمن کتابداری امریکا» باسواد اطلاعاتی شدن را چنین تبیین کرده اند:

«برای باسواد اطلاعاتی شدن، فرد باید بتواند زمانی را که به اطلاعات نیاز دارد را تشخیص دهد، و قادر به جایی، ارزیابی، و استفاده مؤثر از اطلاعات مورد نیاز خود باشد.»

گرایش سایر تعاریف موجود در خصوص باسواد اطلاعاتی نیز، استفاده از عناصر مشابهی را نشان می‌دهند، هر چند به انحاء مختلف آن را بسط داده‌اند. به عنوان مثال، «دایل»^{۵۷} در سال ۱۹۹۲ یک فرد باسواد اطلاعاتی را چنین توصیف می‌کند:

■ نیاز به اطلاعات را تشخیص می‌دهد؛

«برای باسواد اطلاعاتی شدن، فرد باید بتواند زمانی را که به اطلاعات نیاز دارد را تشخیص دهد، و قادر به جایابی، ارزیابی، و استفاده مؤثر از اطلاعات موردنیاز خود باشد.»

گرایش سایر تعاریف موجود در خصوص باسواد اطلاعاتی نیز، استفاده از عناصر مشابهی را نشان می‌دهند، هر چند به انحاء مختلف آن را بسط داده‌اند. به عنوان مثال، «دایل»^{۵۷} در سال ۱۹۹۲ یک فرد باسواد اطلاعاتی را چنین توصیف می‌کند:

- نیاز به اطلاعات را تشخیص می‌دهد؛
- تشخیص می‌دهد که اطلاعات دقیق و کامل، مبنای تصمیم‌گیری هوشمندانه است؛
- منابع بالقوه اطلاعات را تشخیص می‌دهد؛
- استراتژیهای جستجوی موفق طراحی می‌کند؛
- به منابع اطلاعات مشتمل بر منابع رایانه‌ای و دیگر فناوریها دسترسی می‌یابد؛
- اطلاعات را ارزیابی می‌کند؛
- اطلاعات را برای کاربرد عملی سازماندهی می‌کند؛
- اطلاعات جدید را در دانش موجود تلفیق می‌کند؛ و بالاخره
- اطلاعات را برای تفکر انتقادی و حل مسئله به کار می‌گیرد (Lenox & Walker 1993).

بسیاری از مؤلفان نیز با استناد به تعریف «انجمن کتابداری امریکا»^{۵۸} سواد اطلاعاتی را اینگونه تبیین نموده‌اند:

«برای باسواد اطلاعاتی بودن، فرد باید بتواند زمانی که به اطلاعات نیاز دارد را تشخیص دهد و توانایی جایابی، ارزیابی، و استفاده مؤثر از اطلاعات موردنیاز را داشته

پرسشهای پژوهش، مهارتهای تحلیلگرانه و انتقادی دارد و نتایج را ارزیابی می‌کند، و برای رفع نیازهای اطلاعاتی خود، در جستجو و دستیابی به طیف متنوعی از انواع اطلاعات دارای ورزیده است.

همانگونه که در ادامه نیز تعاریفی ارائه شده، این روند در استانداردهای آمریکایی و استرالیایی در خصوص سواد اطلاعاتی همچنان ادامه می‌یابد. «شاپیرو و هیوجز»^{۶۲} در سال ۱۹۹۶ با اشاره به این مطلب، بینشی وسیعتر درباره سواد اطلاعاتی عرضه می‌کنند:

«سواد اطلاعاتی یک هنر آزاداندیشی نوین است که از دانستن نحوه استفاده از رایانه‌ها و دسترسی به اطلاعات، به واکنش انتقادی در خصوص ماهیت خود اطلاعات، زیرساخت فنی آن، زمینه و تأثیر اجتماعی، فرهنگی، و حتی فلسفی آن بسط پیدا می‌کند».

به زعم آنها، سواد اطلاعاتی چیزی است که نه تنها افراد را در استفاده مؤثر از اطلاعات و فناوری اطلاعات و سازگاری با تغییرات دائمی آنها توانمند می‌سازد، بلکه قدرت تفکر منتقدانه در خصوص سرمایه‌گذاری و بکارگیری اطلاعات و جامعه اطلاعاتی را در افراد ایجاد می‌کند.

«لایمن» در سال ۲۰۰۱ نیز به بحث و بیان استدلالهایی برای سواد اطلاعاتی پرداخته است. از نظر وی سواد اطلاعاتی نه تنها به دانش آموزان خواندن و نوشتن اطلاعات دیجیتال را آموزش می‌دهد، بلکه آنها را در تشخیص راههای پرورش جایگاه رسانه‌های جدید در ذهن رهنمون می‌سازد. همچنین «لایمن» ضمن اشاره به این نکته که رایانه‌ها در حال تغییر تجربه ما از هنر آزاداندیشی هستند، بر اهمیت یادگیری فعال (یادگیری از طریق انجام دادن و نه مشاهده)، تئوری یادگیری اجتماعی (محیطهای یادگیری جمعی)، و ترکیب و یکپارچه‌سازی سواد اطلاعاتی در برنامه درسی فنون آزاداندیشی تأکید می‌ورزد (Webber & Johnston 2003).

قدرت تفکر منتقدانه در خصوص سرمایه گذاری و بکارگیری اطلاعات و جامعه اطلاعاتی را در افراد ایجاد می کند.

«لایمن» در سال ۲۰۰۱ نیز به بحث و بیان استدلالهایی برای سواد اطلاعاتی پرداخته است. از نظر وی سواد اطلاعاتی نه تنها به دانش آموزان خواندن و نوشتن اطلاعات دیجیتال را آموزش می دهد، بلکه آنها را در تشخیص راههای پرورش جایگاه رسانه های جدید در ذهن رهنمون می سازد. همچنین «لایمن» ضمن اشاره به این نکته که رایانه ها در حال تغییر تجربه ما از هنر آزاداندیشی هستند، بر اهمیت یادگیری فعال (یادگیری از طریق انجام دادن و نه مشاهده)، تئوری یادگیری اجتماعی (محیطهای یادگیری جمعی)، و ترکیب و یکپارچه سازی سواد اطلاعاتی در برنامه درسی فنون آزاداندیشی تأکید می ورزد (Webber & Johnston 2003).

«باودن»^{۶۳} در بررسی خود روی سواد اطلاعاتی و «سواد دیجیتال»^{۶۴} تلاش می کند تا «مفاهیم» و «اصطلاحات چندگانه»^{۶۵} را که اغلب به صورت مترادف به کار می روند، روشن سازد. برخی از این موارد عبارتند از:

- سواد اطلاعاتی
- سواد رایانه ای^{۶۶}: فناوری اطلاعات^{۶۷}، سواد اطلاعات الکترونیکی^{۶۸}
- سواد کتابخانه ای^{۶۹}
- سواد رسانه ای^{۷۰}
- سواد شبکه^{۷۱}: سواد اینترنتی^{۷۲}، فرا- سواد^{۷۳}

63 Bawden

64 digital literacy

65 multiplicity of terms

66 computer literacy

67 information technology

68 electronic information literacy

69 library literacy

70 media literacy

71 network literacy

72 internet literacy

73 hyper-literacy

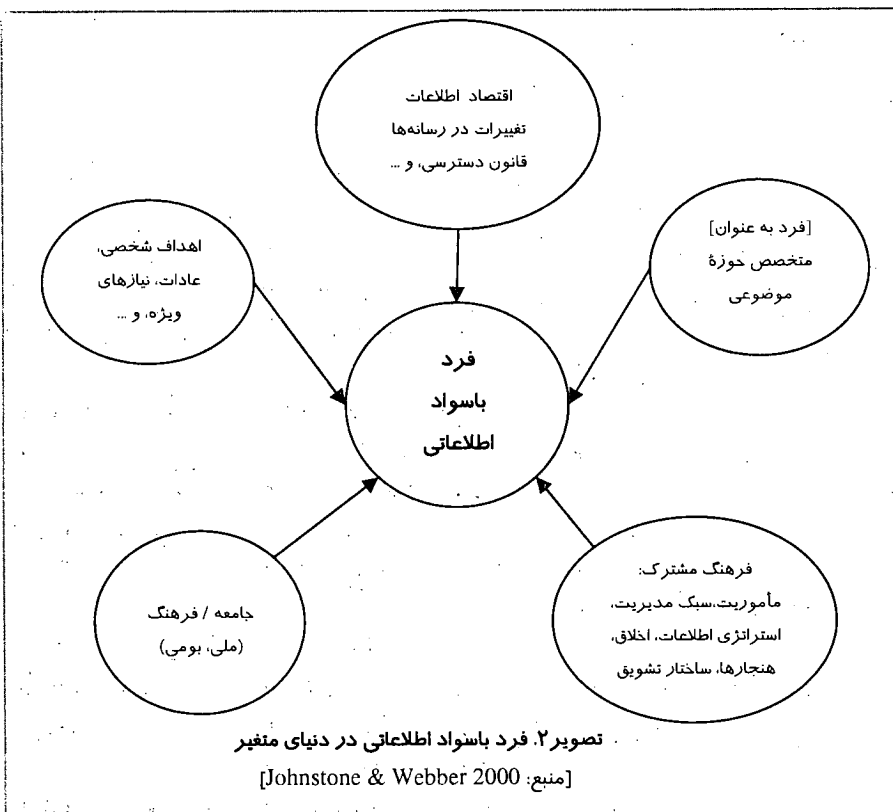
«سواد اطلاعاتی عبارت است از بکارگیری رفتار مناسب اطلاع‌یابی برای شناسایی اطلاعات متناسب با نیاز اطلاعاتی از طریق هر کانال یا رسانه‌ای، بطوریکه به خرد و استفاده اخلاقی از اطلاعات در جامعه بیانجامد». به زعم «وبر» و «جانستون»، این مفهوم به عنوان موضوعی مطالعاتی مشتمل بر این موارد است:

- مدل‌های سواد اطلاعاتی؛
 - مدل‌های رفتار اطلاع‌یابی (رویکردهای مختلف به جستجو، بررسی، ارتباطات بین فردی و ...)
 - ویژگی‌ها و انواع منابع اطلاعات؛
 - طراحی و استراتژی جستجو و بازیابی اطلاعات؛
 - اقتصاد و جامعه اطلاعاتی: مباحثی در خصوص مالکیت، انتقال، سانسور، ارائه، و انتشار اطلاعات و اخلاق بهره‌گیری از اطلاعات و ...؛
 - تفکر انتقادی مشتمل بر تفکر انتقادی در ارتباط با منابع و خدمات اطلاعاتی (Webber & Johnston 2003).
- «بروس»^{۷۷} نیز سواد اطلاعاتی را به عنوان مجموعه مهارت‌هایی توصیف کرده است که یاریگر افراد در یافتن اطلاعات مورد نیاز هستند و به فراگیری تمام عمر افراد منجر می‌شوند. وی با نگاهی پدیدارشناختی به سواد اطلاعاتی آن را اینگونه توصیف می‌کند (Hunt, Milkolash, and Vokey [2002]):
- یادگیری درباره تغییر در مفهوم است. یعنی فرد یاد می‌گیرد در خصوص درک یا تجربه راه‌های تازه‌تر و پیچیده‌تر سواد اطلاعاتی، باسواد شود.
 - یادگیری همواره زمینه و فرایندی دارد. بدین مفهوم که باید به دانشجویان درباره چیزی (محتوای رشته تحصیلی) آموزش داده شوند بطوریکه درگیر یادگیری شده و به کاربرانی مؤثر اطلاعات بدل شوند.

«بروس»^{۷۷} نیز سواد اطلاعاتی را به عنوان مجموعه مهارتهایی توصیف کرده است که یاریگر افراد در یافتن اطلاعات مورد نیاز هستند و به فراگیری تمام عمر افراد منجر می‌شوند. وی با نگاهی پدیدارشناختی به سواد اطلاعاتی آن را اینگونه توصیف می‌کند (Hunt, Milkolash, and Vokey [2002]):

- یادگیری درباره تغییر در مفهوم است. یعنی فرد یاد می‌گیرد در خصوص درک یا تجربه راههای تازه‌تر و پیچیده‌تر سواد اطلاعاتی، باسواد شود.
- یادگیری همواره زمینه و فرایندی دارد. بدین مفهوم که باید به دانشجویان درباره چیزی (محتوای رشته تحصیلی) آموزش داده شوند بطوریکه درگیر یادگیری شده و به کاربرانی مؤثر اطلاعات بدل شوند.
- یادگیری درباره روابط میان فراگیر^{۷۸} و ماهیت موضوع است. بدین مفهوم که کاربر مؤثر اطلاعات بودن، با مناسبات میان فراگیر و اطلاعات ارتباط دارد.
- ارتقای یادگیری مربوط به درک چشم‌انداز فراگیر است. یعنی کمک به دانشجویان برای تبدیل شدن به کاربران بهتر اطلاعات، با درک راههای استفاده مؤثر از اطلاعات ارتباط دارد.

بروس^{۷۷} همچنین خاطر نشان می‌سازد که باسواد اطلاعاتی به فردی اطلاق می‌شود که در طیفی از شیوه‌ها صاحب تجربه است و در صورت لزوم می‌تواند از تجارب خود در موقعیتهای تازه بهره‌گیرد. تصویر (۲) موقعیتهایی را نشان می‌دهد که هر فرد شخصاً در شرایط متغیر تجربه می‌کند و این شرایط بر نوع اطلاعات مورد نیاز وی، نحوه دسترسی، ارزیابی، و استفاده از آنها تأثیر می‌گذارند. نیازهای این فرد بازتابی خواهند بود از تغییرات بیرونی (مانند قوانین حقوق مالکیت معنوی یا فناوری) و تغییراتی که در زندگی وی رخ می‌دهند (مانند تغییرات شغلی، تغییر در سیاستهای استخدامی، مقتضیات متغیر شخصی، و کهنولت سن). در چنین شرایطی سواد اطلاعاتی برای

«کمیت سیستم‌های مشترک اطلاعات»^{۷۹} بانی پروژه «بیگ بلو»^{۸۰} نیز به اتفاق «کتابخانه دانشگاه صنعتی منچستر»^{۸۱} و «کتابخانه دانشگاه لیدز»^{۸۲} بررسی‌هایی را درباره مهارت‌های اطلاعاتی و آموزش این مهارت‌ها به دانش‌آموزان مقاطع ابتدایی و متوسطه انجام داده‌اند که هشت ویژگی فرد باسواد اطلاعاتی از دستاوردهای این پروژه است (جدول ۳ Joint Information Systems Committee (JISC) 2002)

79 Joint Information Systems Committee (JISC)

80 Bigblue

81 Manchester Metropolitan University Library

82 Leeds University Library

جدول ۳. قابلیت‌های فرد باسواد اطلاعاتی

۱. نیاز اطلاعاتی را مشخص می‌کند.	■ ماهیت و گستره نیاز اطلاعاتی را تعیین می‌کند. ■ با دیگران مانند هم‌تایان، مربیان، و ... به تبادل نظر می‌پردازد. ■ نسبت به طیفی از منابع اطلاعات آگاهی می‌یابد.
۲. نیاز اطلاعاتی را مطرح می‌کند.	■ نحوه طرح نیاز اطلاعاتی را مشخص می‌کند. ■ کلیدواژه‌ها و استراتژی‌های جستجو را تنظیم می‌کند. ■ منابع اطلاعات را گزینش و ارزیابی می‌کند.
۳. اطلاعات را بازیابی می‌کند.	■ طیفی از منابع را کنکاش می‌کند. ■ نتایج را گزینش، بررسی، و غربال می‌کند.
۴. اطلاعات را به صورت منتقدانه ارزیابی می‌کند.	■ اطلاعات بازیابی شده را از نظر کمیت، کیفیت، و مرتبط بودن ارزیابی می‌کند. ■ استراتژی جستجو را اصلاح و در صورت لزوم مجدداً تکرار می‌کند. ■ کیفیت اطلاعات بازیابی شده را از نظر تعصب و پیشداوری، به روز بودن، و صحت و اعتبار ارزیابی می‌کند.
۵. اطلاعات را انطباق می‌دهد.	■ اطلاعات بدست آمده را از نظر همخوانی با نیاز اطلاعاتی تفسیر می‌کند. ■ دانش جدیدی برای خود و دیگران خلق می‌کند. ■ تراکم دانش جدید را تشخیص می‌دهد.
۶. اطلاعات را سازماندهی می‌کند.	■ رکوردهای دقیقی از منابع و مراجع را نگهداری می‌کند. ■ با روشی مناسب برای مراجع مورد استفاده فهرست تهیه می‌کند. ■ نسبت به حقوق مالکیت معنوی و سرقت ادبی آگاهی دارد.
۷. اطلاعات را در چرخه ارتباط علمی قرار می‌دهد.	■ اطلاعات را به شکل مؤثری در اختیار دیگران قرار می‌دهد و منتشر می‌کند. ■ از روشهای مناسبی بهره می‌جوید.
۸. این فرایند را مجدداً تکرار می‌کند.	■ نشان می‌دهد که نیاز اطلاعاتی اولیه برطرف شده است. ■ در صورت لزوم این فرایند را دوباره تکرار می‌کند. ■ آموخته‌های خود را در زمینه‌های متفاوت به کار می‌گیرد (یادگیری تمام عمر).

منبع: [Joint Information Systems Committee (JISC) 2002]

در مجموع کنکاش برای یافتن تعاریف مطرح شده در خصوص سواد اطلاعاتی و «باسواد اطلاعاتی» این نکته را آشکار ساخت که بین سال‌های ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۸ تقریباً

بر گرفته از تعریف «انجمن کتابداری امریکا» است - گنجانده می‌شوند (Angeley & Purdue [2001]; Bruce 1994; and Bruce 1997)

«سواد اطلاعاتی یعنی توانایی تشخیص نیاز به اطلاعات، دسترسی، ارزیابی، و بکارگیری اطلاعات مورد نیاز و باسواد اطلاعاتی فردی است که نحوه یادگیری را فراگرفته است».

ویژگی شاخص تعاریف سواد اطلاعاتی گرايشی است که در شخصی سازی آنها به چشم می‌خورد. کما اینکه «اینوکس» و «والکر» نیز با این رویکرد فرد باسواد اطلاعاتی را چنین تعریف می‌نمایند:

«فردی باسواد اطلاعاتی است که از مهارت‌های انتقادی و تحلیل برای فرمولبندی پرسشهای پژوهش و ارزیابی نتایج برخوردار است و برای دستیابی به نیاز اطلاعاتی خود، مهارت‌های جستجو و دسترسی به طیف متنوعی از انواع اطلاعات را داراست. در حقیقت اکثر تعاریف حول محور گام‌های مربوط به تشخیص نیاز، طراحی استراتژی جستجو، گزینش منبع و بازپرسی، ارزیابی، تلفیق، و استفاده از اطلاعات دور می‌زنند».

۵. اهمیت سواد اطلاعاتی

ممکن است این سؤال پیش آید که «چرا مهارت‌های سواد اطلاعاتی مورد نیاز هستند؟» دلایل مختلفی برای این امر وجود دارد که همه آنها نیز به صورت تنگاتنگی به هم مربوطند. ظهور عصر اطلاعات، یکی از عظیم‌ترین چالش‌هایی است که امروزه جوامع مختلف را تحت تأثیر خود قرار داده است. رشد غیرقابل پیش‌بینی اطلاعات و فناوری‌های مربوط به حوزه ذخیره، سازمان‌دهی، و دسترسی به اطلاعات از جمله ویژگی‌های بارز این عصر به حساب می‌آیند. یک جامعه اطلاعاتی، همچنان دسترسی به اطلاعات برای بهبود زندگی همگان حقی مسلم تلقی می‌شود و توانمندی کسب اطلاعات ویژه برای پاسخگویی به طیف وسیعی از نیازهای شخصی و شغلی از ملزومات اصلی این عصر به حساب می‌آیند.

اطلاعات ویژه برای پاسخگویی به طیف وسیعی از نیازهای شخصی و شغلی از ملزومات اصلی این عصر به حساب می آیند.

در یک چهارم آخر قرن بیستم رخداد دو تغییر عمده را شاهد بوده ایم. اولین مورد انقلاب رایانه است که به افزوده شدن عنصر سواد اطلاعاتی به زیربنای ارتباطات و سوادهای رقومی^{۸۳} انجامید و تغییر دوم - که جهانی تر نیز هست - به انقلاب اینترنت یا وب جهان گستر اختصاص دارد که نیازمند بازیابی و ارزیابی مجدد استانداردهای سواد اطلاعاتی است که در اواخر دهه ۱۹۸۰ طراحی شده اند.

طی دهه های اخیر این مسئله به وضوح از سوی سازمانها و کارگزاریهای مختلف دولتی و خصوصی مطرح شده است که بسیاری از دانش آموختگان فاقد مهارتهایی هستند که ضامن موفقیت شغلی و تحصیلی هستند (Abramson [2002]). بسیاری بر این باورند که بالاخره فناوری با ایجاد امکان دسترسی گسترده تر افراد به اطلاعات، از میان برداشتن نابرابریهای تعلیم و تربیت، و متعاقب آن محل کار و جامعه به طور کلی، و نیز با فراهم آوردن اقتصادی قوی تر و پایدارتر و جامعه ای یکدست تر؛ فاصله میان اغنیا و فقرا را کاهش خواهد داد.

هر چند رؤیای آینده ای بهتر از نظر بسیاری از افراد به وجود ابزارهای عظیم فناوری، رایانه، و شبکه وابسته است، رهبران ملی، ایالتی، و سازمانی برای پاسخ به این چالش کار دشواری را برای سرمایه گذاری ضروری زیرساختهای یادشده آغاز نموده اند (ACRL 1998).

برای یک جامعه اطلاعاتی^{۸۴} همچنان دسترسی به اطلاعات برای بهبود زندگی حق مسلم تلقی می شود و توانمندی کسب اطلاعات ویژه برای پاسخگویی به طیف گسترده ای از نیازهای شخصی و تجاری از ملزومات اصلی این عصر به حساب می آید. اطلاعات همواره به عنوان کالایی با ارزش مطرح بوده لیکن حجم روبه رشد

⁸³ Numeric

⁸⁴ Information Society

عنوان ابزار ارتقا و پیشرفت بشر مادامی مفید و مؤثر خواهند بود که توانایی دسترسی به اطلاعات مناسب وجود داشته باشد (Wooliscroft 1997).

توانمندیهای تشخیص نیاز به اطلاعات، شناسایی اطلاعات مورد نیاز، و توانایی جایابی، ارزیابی، و استفاده مؤثر از اطلاعات، تواناییهای نوینی نیستند که به عنوان نتیجه عصر اطلاعات پدیدار گشته اند. در حقیقت همواره این تواناییها برای موفقیت و زندگی کیفی حائز اهمیت بوده اند. اما تنها چیزی که تغییر یافته است حجم و تنوع اطلاعات در دسترس است. ۵۰ سال قبل، منابعی که به نیازهای افراد پاسخ می گفتند به کتابها، روزنامه ها، رادیو، نشریات، متخصصان و ادارات دولتی محدود بودند.

حال آنکه امروزه علاوه بر وجود امکان دسترسی به اطلاعات از طریق منابع یاد شده، تلویزیون، سی دی رام، پایگاههای اطلاعات پیوسته، اینترنت، بسته های چند رسانه ای، و مدارک دیجیتال شده دولتی نیز به آنها اضافه و حجم اطلاعات تمام منابع یاد شده سرسام آور شده اند. اگرچه نیاز به یافتن، ارزیابی، و استفاده مؤثر اطلاعات همواره وجود داشته اما تواناییها و قابلیت های مورد نیاز برای همگام شدن با رشد غیرقابل تصور اطلاعات، تا حد زیادی بیشتر، پیچیده تر، و مهمتر شده اند (ACRL 1998).

۵-۱. اهمیت سواد اطلاعاتی در زندگی شخصی و شغلی

از آنجا که دنیا به سرعت به سمت جهانی شدن پیش می رود و عصر فناوریانه اطلاعات توسعه می یابد، یک فرد بی سواد اطلاعاتی احتمالاً درمی یابد که کمیت محض اطلاعات به اندازه ای است که انسان جرأت اندیشیدن درباره آن را به خود نمی دهد. از طرفی با وجود رشد آشکار تخصصی شدن بسیاری از حوزه های علوم، دسترسی به اطلاعات روزآمد برای تصمیم گیری آگاهانه - یعنی توانایی که مبتنی بر مفهوم دموکراسی باشد - ضروری به نظر می رسد. بدون توانایی دسترسی به منابع متنوع اطلاعات و ارزیابی آنها به صورت مستقل، فرد به راحتی در دامهای ساده لوحی گرفتار می شود.

متنوع اطلاعات و ارزیابی آنها به صورت مستقل، فرد به راحتی در دامهای ساده لوحی گرفتار می شود.

در عصر اطلاعات قرن بیست و یکم، شهروندان باسواد اطلاعاتی ستونهای ساختمان جامعه ای خواهند بود که برابری و عدالت بر آن حاکم است و دارای پتانسیل رشد اقتصادی است. مردم برای فعالیتهای حرفه ای، شخصی، و حتی تفریحی خود به مهارتهای اطلاعاتی نیازمندند. اخیراً کتابداران، مربیان، متخصصان فناوری، و برخی از سیاستگذاران، مسئله نیاز به آموزش مهارتهای اطلاعاتی را برای تمام سطوح آموزشی و بهره گیری مؤثر اطلاعات همچنان به عنوان یک نیاز عمده در محیطهای کار را مطرح نموده اند. در این عصر همه افراد باید خود را برای یادگیری تمام عمر مهیا سازند و در این راه مهارتهای اطلاعاتی مورد نیاز را کسب نمایند.

«فارس وودی هورتون»^{۸۵} ضمن اشاره به اهمیت داشتن شهروندانی آگاه و توانمند به عنوان یکی از عوامل کلیدی موفقیت دموکراسی پایدار، به تبیین و توجیه این نکته که اطلاعات عمومی به عنوان منبعی استراتژیک برای تمام سطوح جامعه، و تمام مراحل زندگی مورد نیاز است، اشاره نموده است. وی اطلاعات عمومی را مشتمل بر اطلاعات دولتی می داند و ضمن اشاره به موانعی نظیر سانسور، حریم خصوصی و مواردی از این قبیل - که دسترسی شهروندان را به اطلاعات دولتی دشوار یا ناممکن می سازد - دسترسی به این اطلاعات و داشتن توانمندیها و مهارتهای سواد اطلاعاتی را به عنوان پیشنیازهای اساسی تثبیت دموکراسی در جوامع لازم و ضروری می شمارد (Horton [2001]).

موارد زیر از جمله دلایلی هستند که - به برکت بهره گیری از مهارتهای سواد اطلاعاتی - دسترسی مؤثر و کارآمد آحاد جامعه را به منابع دانش دولت از اهمیت حیاتی برخوردار می سازند:

■ امکان کسب بالاترین سطوح عالی آموزشی را برای تمام کودکان و بزرگسالان در فضای^{۸۶} یادگیری تمام عمر فراهم می آورند.

■ این توانمندی را در شهروندان ایجاد می کنند که به شکل مؤثرتری در تمام ابعاد (بخشهای) یک جامعه دموکراسی، به ویژه در فعالیتهای دولتی دولت متبوع خود مانند رأی گیری و انتخابات مشارکت نمایند.

■ تمام ادارات عمومی در همه سطوح دولت آگاهی ایجاد می شود بطوریکه در زمینه اجرای بهتر قوانین، طراحی و اجرای سیاستهای روشن عمومی، دنبال نمودن مؤثر برنامه هایی که به آنها واگذار شده است، و بالاخره برقراری حکومت منصفانه، عادلانه، و خردمندانه توانمندی لازم را کسب می نمایند.

■ کیفیت زندگی شهروندان در تمام سطوح بهبود می یابد.

به زعم «هورتون» در مجموع منابع داده ها، اطلاعات، و دانش دولتی، دارایی ملی اساسی هستند که باید حتی فراتر از ذخایر انرژی و معدنی در دسترس عموم قرار گیرند و این امر زمانی محقق می شود که مهارتهای سواد اطلاعاتی در جامعه بسط یابند (Horton [2001]).

شهروند و دموکراسی امروزی، طیف وسیعی از حقوق و مسئولیتهای سیاسی، اجتماعی و تمدن را به شکل فردی و ایالتی دربرمی گیرد. امروزه، شهروندان فعال، مؤثر، و مسئول نیاز است که به واسطه اجرای حقوق و مسئولیتهای یاد شده در برابر سایر شهروندان، جامعه و ایالت برای مشارکت در زندگی عمومی تشویق و ترغیب شده باشند. به این منظور هر فرد نیازمند کسب مهارتهای ویژه ای است. آموزش مستمر در سیستم رسمی آموزشی و سیستم غیررسمی تر آموزش بزرگسالان برای یادگیری تمام عمر از جمله ضروریات عملی سازی این مهم به شمار می روند. این مهارتها طیف متنوعی از سواد شامل مهارتهای سواد اطلاعاتی و ارتباطی را پوشش می دهند بطوریکه

یادگیری تمام عمر از جمله ضروریات عملی سازی این مهم به شمار می‌روند. این مهارتها طیف متنوعی از سواد شامل مهارتهای سواد اطلاعاتی و ارتباطی را پوشش می‌دهند بطوریکه فرد را در زمینه جاییابی، دسترسی، بازیابی، ارزیابی، تفسیر و بکارگیری اطلاعات قادر ساخته و توانایی مشارکت در مباحث جامعه را فراهم می‌آورند.

در اکثر جوامع توسعه یافته شاهد رشد حجم اطلاعات برای شهروندان هستیم که این اطلاعات توسط دولت ملی و محلی، سازمانها و بخشهای دولتی روی اینترنت به وجود آمده‌اند. تابلوهای اعلانات الکترونیکی، گروه‌های چت، لیست سرورها^{۸۷}، و پست الکترونیک توسط بخشهای سیاسی، جوامع متمدن و گروههای علاقه‌مند بطور فزاینده‌ای برای برقراری ارتباط با اعضای خود مورد استفاده قرار می‌گیرند و مهارتهای مورد نیاز را با استفاده از فناوریهای اطلاعات و ارتباطات ترویج می‌دهند.

مادامیکه سیاستگذاران در سطح ملی و جهانی استراتژیهای را برای سهولت حرکت به سمت شهروند باسواد اطلاعاتی برمی دارند، نمی‌توان بخش دیجیتالی^{۸۸} را نادیده گرفت. در حال حاضر این اصطلاح برای توصیف نابرابریهایی که در خصوص بهره‌گیری از اینترنت و دیگر خدمات مخابرات، دسترسی نابرابر موجود میان جوامع صنعتی و در حال توسعه، و فاصله میان غنا و فقر اطلاعاتی در هر ملت مطرح است (Correia [2002]).

بعلاوه، مهارتهای اطلاعاتی برای انجام بهینه و مطلوب مشاغل نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. رقابت صنعت امروز - که فروکش کردن آن بعید به نظر می‌رسد - بدین مفهوم است که یک کارگر که حلال مشکل، متفکری منتقد، و دقیقاً فردی آگاه است و از عهده تغییرات سریع فناوریانه برمی‌آید، در محیطهای کار دارایی

۵-۲. اهمیت سواد اطلاعاتی در زندگی تحصیلی

در حال حاضر از دانشجویان انتظار می‌رود خود را «آسا» اطلاعات را بیابند. معلم تنها به عنوان یک منبع مانند سایر منابع اطلاعات عمل می‌کند نه فراهم کننده اطلاعات. «اداره جنوبی تعلیم و تربیت استرالیا» با بیان این مطلب که «سواد اطلاعاتی بیش از یک ابزار قدرت بخشیدن به دانشجویان است و مهارتی زندگی بخش و جاویدان برای قرن بیست و یکم بشمار می‌آید» از این مهارت پشتیبانی می‌نماید (Healey 1995).

حرکت مؤسسه‌های آموزشی به سمت یادگیری مستقل فعال (Healey 1995) و نوآوری‌های SCONUL و ACRL، طرحی روشن و بی‌چون و چرا از تجربه‌ای چند ساله را در خصوص «تعلیم و تربیت کاربران» شامل آموزش شناسایی و جستجوی منابع اطلاعات و ... به تصویر می‌کشند که این امر بیانگر اهمیت بنیادی سواد اطلاعاتی و تشویق بسط بیشتر آن در حوزه تعلیم و تربیت است (Webber & Johnston 2000).

چگونه می‌توان باسواد اطلاعاتی شد؟

۱. مقدمه

سواد اطلاعاتی به عنوان یک نیاز و ضرورت در عصر اطلاعات با تجهیز افراد به توانمندیهای تشخیص نیاز به اطلاعات، تعیین نیاز اطلاعاتی، جایابی، ارزیابی و استفاده مؤثر و مسئولانه اطلاعات، بقا و کامیابی در این عصر را تا حد بسیار زیادی تضمین می‌نماید (ALA 2003). برای گسترش این توانمندیها در سطح جامعه، کتابداران، اساتید و مربیان، متخصصان فناوری، و برخی سیاستگذاران، نیاز به تدریس و آموزش مهارتهای اطلاعاتی در کلیه سطوح و مقاطع آموزشی را مطرح و بر ضرورت مهیا نمودن افراد برای یادگیری تمام عمر تأکید کرده‌اند (Rader 2002).

سواد اطلاعاتی به‌عنوان پیشنیاز مشارکت شهروندان، تضمین کننده آینده اقتصادی موفق کشورها از طریق تولید دانش، و بالاخره به‌عنوان پیشینازی برای طرح مسائل جهانی که بقای تمدنها را به چالش می‌گذارند، عنصری ضروری و حیاتی به حساب می‌آید (Bundy 2001). بر این اساس بسیاری از کشورها مانند امریکا، استرالیا، و اکثر کشورهای اروپایی این مقوله را از طریق گنجاندن در نظام آموزشی خود در سطحی

فراگیر مورد بهره‌برداری قرار داده و آموزش سواد اطلاعاتی به دانش‌آموزان، دانشجویان، و دانش‌پژوهان در این کشورها به یک مهم بدل شده است. این رویکرد با هدف توانمند ساختن دانش‌آموختگان برای بقا در محیط متغیر اطلاعات و استفاده مؤثر و آگاهانه از فرصت‌های توسعه شغلی صورت پذیرفته است.

مجموعه مهارت‌های سواد اطلاعاتی به‌ویژه برای دانش‌آموزان و دانشجویانی حائز اهمیت است که در محیطی مملو از اطلاعات چندگانه و از نظر فناوری به‌سرعت در حال پیشرفت و توسعه به سر می‌برند. با توجه به روند سریع کهنه شدن دانش، دانشجویان نیازمند مهارت‌های سواد اطلاعاتی هستند تا قادر به دسترسی، درک، و بهره‌گیری بهینه از دانش روز رسته خود باشند.

طی دهه اخیر عمدتاً به دلیل ایجاد پیوند میان مهارت‌های سواد اطلاعاتی و یادگیری تمام عمر، تمایل به سواد اطلاعاتی در تمام سطوح آموزشی رشدی چشمگیر داشته است، بطوریکه این باور حاکم است که بدون داشتن توانایی راهیابی در دریای پهناور اطلاعات، دانشجویان به دشواری مسیر درست را خواهند یافت. همچنین آگاهی مربیان دانشگاه نسبت به نقش خود در آموزش دانشجویان با سواد اطلاعاتی، به سرعت در حال افزایش است (Feast [2001]).

براساس گزارش «انجمن کتابداری امریکا»، مفهوم سواد اطلاعاتی به‌طور گسترده‌ای با حرفه‌های اطلاع‌رسانی و تعلیم و تربیت عجین شده است. از این نظر سواد اطلاعاتی با ایده یادگیری تمام عمر این انجمن ارتباط تنگاتنگی دارد. در استرالیا «کندی»، «سربرت»، و «اولیری»^۱ در گزارش خود با عنوان «توسعه یادگیری تمام عمر» از طریق تعلیم و تربیت دانش‌آموزان، بر اهمیت سواد هم به‌عنوان بخشی از زندگی یک فراگیر تمام عمر و هم به‌عنوان عنصری از فرایند آموزشی یادگیری تأکید و اعتقاد دارند که «سواد اطلاعاتی برای دسترسی و استفاده نقادانه از اطلاعات حیاتی است بطوریکه هیچ دانش‌آموخته‌ای را نمی‌توان محک زد مگر آنکه با سواد اطلاعاتی باشد». در

در آفریقای شمالی نیز «برنز» و «گورز»^۲ ضمن تأیید ارتباط سواد اطلاعاتی و یادگیری تمام عمر، فعالیت قابل توجهی را به مقوله آموزش سواد اطلاعاتی در دانشگاه‌های خود اختصاص داده‌اند (Limberg 1999).

در همین زمینه، حرکت سریع مؤسسه‌های آموزش عالی از مدل دوقطبی آموزش رو در رو^۳ به مدلی که «تدریس انعطاف‌پذیر»^۴ نامیده می‌شود، در واقع پاسخی است به تحولات عصر اطلاعات که طیفی وسیع از فرصت‌های آموزشی را برای افرادی بیشتر طلب می‌کند (Webber & Johnston 2003). در این میان آموزش عالی به عنوان خاستگاه اصلی بسط فراگیر و وسیع چنین پدیده‌ای، با ایجاد دوره‌ها و برنامه‌های نظام‌مند سواد اطلاعاتی، از طرق زیر ایفای نقش نموده است:

- پرورش فراگیران تمام عمر به عنوان مأموریت محوری مؤسسه‌های آموزش عالی و سایر مؤسسه‌های آموزشی، بازتاب فزاینده‌ای بر کیفیت رشته‌های تحصیلی داشته است.
 - سواد اطلاعاتی، یادگیری را تا آن‌سوی مرزهای کلاسهای درس گسترش داده است و افراد را در فراگیری «خود راهبرانه» در تمام زمینه‌ها پشتیبانی می‌کند.
 - مؤسسه‌های آموزشی با پرورش تفکر انتقادی و نیز با کمک به فراگیران در ایجاد چارچوبی برای فراگیری نحوه یادگیری؛ مبنایی را برای رشد مستمر در تمام زمینه‌های شغلی فراهم می‌آورند و شهروندانی را به جامعه عرضه می‌کنند که در تمام نقش‌ها و زمینه‌های زندگی، آگاهانه عمل کنند.
 - در نهایت، از دیگر ثمرات تعلیم سواد اطلاعاتی در مؤسسه‌های آموزشی، افزایش قابلیت افراد در تصمیم‌گیری استراتژیک است.
- با توجه به اهمیت و ضرورت فراگیری سواد اطلاعاتی در عصر اطلاعات و درک این مهم توسط مجامع و جوامع مختلف در سراسر جهان، مدل‌ها و استانداردهایی توسط

2 Behrens and Gevers

3 bi-polar model of face to face

4 Flexible delivery

سازمانهای معتبر و افراد صاحب‌نظر برای آموزش این توانمندیها مطرح شده است که در ادامه به آنها پرداخته شده است.

۲. مدل‌های سواد اطلاعاتی

۲-۱. مدل بروس

در زمینه سواد اطلاعاتی و با سواد اطلاعاتی شدن مدل «بروس»، مدلی است که بیشترین ارجاعات را به خود اختصاص داده است. «بروس» با بهره‌گیری از «روش پدیده‌شناختی»^۵، با مصاحبه‌های عمیق و تمرکز بر پرسشهای کلیدی به شناسایی هفت مسیر مختلف آزمودن سواد اطلاعاتی با عنوان «وجوه هفتگانه سواد اطلاعاتی»^۶ پرداخته است. در واقع این مدل به گونه‌ای نیست که هر گروه از افراد را در وجهی خاص قرار دهد، بلکه هفت مسیر متفاوت را برای تجربه سواد اطلاعاتی تبیین می‌کند. این وجوه هفتگانه سواد اطلاعاتی دربرگیرنده طیفی از مفاهیم یعنی «مفهوم فناوری اطلاعات» تا «مفهوم خرد» است (جدول ۴). گفتنی است که این مدل به عنوان یک متن کلیدی در پژوهشهای مختلف این حوزه مورد استناد قرار می‌گیرد و از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (Johnston & Webber 2000).

جدول ۴. وجوه هفتگانه سواد اطلاعاتی

5 phenomenographic method

6 Seven Faces of Information Literacy

جدول ۴. وجوه هفتگانه سواد اطلاعاتی

نوع نگاه به سواد اطلاعاتی	وجوه
بهره‌گیری از فناوری اطلاعات برای بازیابی اطلاعات و برقراری ارتباط	رده اول: مفهوم فناوری اطلاعات
یافتن اطلاعات موجود در منابع اطلاعات	رده دوم: مفهوم منابع اطلاعات
اجرای یک فرایند	رده سوم: مفهوم فرایند اطلاعات
کنترل اطلاعات	رده چهارم: مفهوم کنترل اطلاعات
ساخت دانش شخصی مبتنی بر حوزه جدید علاقه	رده پنجم: مفهوم ساختار دانش
کار با دانش و چشم‌اندازهای شخصی که با شیوه‌ای مانند راه کسب بینش و درک یک موضوع مطابقت دارد.	رده ششم: مفهوم گستره دانش
استفاده خردمندان از اطلاعات به نفع دیگران [با مشارکت در چرخه تولید دانش]	رده هفتم: مفهوم خرد

منبع: [Johnston & Webber 2000]

۲-۲. رویکرد حل مسئله: شش مهارت بزرگ^۷

«رویکرد حل مسئله اطلاعاتی شش مهارت بزرگ» مدل دیگری است که استفاده وسیع و گسترده‌ای در آموزش مهارت‌های اطلاعاتی ایالات متحده را به خود اختصاص داده است. این مدل را که «آیزنبرگ» و «برکوویتز»^۸ ارائه کرده‌اند (Webber & Johnstone 2003) رویکردی کلی به حل مسئله اطلاعاتی دارد و شش گام اصلی را برای یادگیری عرضه می‌کند. هر چند تقدم و تأخر این مراحل ششگانه بسته به هر مورد جستجو ممکن است تغییر کند، لیکن برای موفقیت در تحلیل و حل موفق یک مسئله پشت سر گذاشتن این مراحل ضروری است:

اطلاعاتی چیست و چه اطلاعاتی برای رفع آن باید گردآوری شوند. «آیزنبرگ» و «برکوویتز» بر این باورند که اغلب افراد برای تعریف موضوع خود، زمان بسیار ناچیزی را صرف می‌کنند و بیش از آنکه به تأمل در خصوص نوع اطلاعات موردنیاز خود پردازند، غرق در استراتژیهای جستجوی اطلاعات (مرحله دوم) می‌شوند. حال آنکه با تعریف روشن و درک مسئله اطلاعاتی، می‌توان به طرز شایسته‌تری به سمت راه‌حلهای حرکت نمود.

■ **استراتژیهای جستجوی اطلاعات.** پس از تبیین دقیق مسئله اطلاعاتی، باید در زمینه گزینش مناسبترین منابع اطلاعاتی برای حل مسئله موردنظر تصمیم‌گیریهای لازم به عمل آید. استراتژیهای جستجوی اطلاعات با تصمیم‌گیری سروکار دارند. در عصر اطلاعات، پرسشی که افراد باید به آن پاسخ گویند این است که: «بهترین استراتژیهای موجود برای یافتن اطلاعات دربارهٔ موضوع مورد نظر چیست؟» نه اینکه از خود پرسند: «آیا می‌توانم اطلاعاتی دربارهٔ موضوع موردنظرم بیابم؟». آنان باید تعیین کنند چه زمانی کاوش برای اطلاعات در اینترنت مناسب است و چه موقعی پرسش از یک استاد. منابع اطلاعات در این مدل شامل سیستمهای اطلاعاتی (کتابخانه‌های دانشگاهی و عمومی)، منابع انسانی (متخصصان، اساتید، و همکاران)، و سایر منابع (کتابخانه شخصی و رسانه‌ها) هستند. مادامیکه استراتژیهای جستجوی اطلاعات مدنظر است، افراد باید برای گزینش منابع اطلاعات ملاکهای مختلفی را در نظر گیرند. صحت، قابلیت اعتماد، سهولت استفاده، دسترسی پذیری، جامعیت، و اعتبار از جمله این ملاکها هستند.

■ **جایابی و دسترسی.** جایابی و دسترسی به اطلاعات در واقع همان اجرای استراتژی جستجوی اطلاعات هستند. در واقع جایابی و دسترسی با بهره‌گیری از ابزارهای دسترسی (پایگاههای اطلاعات کتابشناختی و نمایه‌نامه‌های چاپی)، درک نظم مواد در کتابخانه‌ها، بخشهای یک کتاب، و استراتژیهای جستجوی در یک فهرست پیوسته سروکار دارند. کانون توجه برنامه‌های متداول آموزش کتابخانه‌ای

نظم مواد در کتابخانه‌ها، بخشهای یک کتاب، و استراتژیهای جستجوی در یک فهرست پیوسته سروکار دارند. کانون توجه برنامه‌های متداول آموزش کتابخانه‌ای در دانشگاهها بر مهارتهای جایابی و دسترسی است. این برنامه‌ها مهارتهای ویژه‌ای را آموزش می‌دهند که برای استفاده از ابزارهای خاص دسترسی موردنیاز است. نارسایی این آموزش در این است که دانشجویان درکی از کاربرد این مهارتها در موقعیتهای جدید ندارند. به عنوان مثال یادگیری دستورالعملهای کاوش در پایگاههای اطلاعات OVID برای کار با پایگاههای اطلاعات SilverPlatter قابل استفاده نیستند؛ چراکه مکانیزم کاوش در این پایگاهها با پایگاههای قبلی متفاوت است.

کانون توجه مدل «شش مهارت بزرگ» بر رویکرد حل مسئله استوار است و مهارتهای ویژه پس از آموزش فرایند کلی حل مسئله اطلاعاتی به افراد آموزش داده می‌شوند. به دلیل کلی بودن این رویکرد، مهارتهای یاد شده به آسانی در موقعیتهای تازه قابل انتقال هستند. به عنوان مثال ابتدا کلیات و مباحث مشترک پایگاههای اطلاعات از قبیل اینکه اکثر پایگاههای اطلاعات این امکان را می‌دهند تا از طریق نویسنده به کاوش پردازید و آن را با سرعنوان موضوعی مشخصی ترکیب کنید، آموزش داده می‌شوند سپس بر مهارتهای ویژه‌ای که برای کاوش در پایگاههای اطلاعات OVID موردنیاز است، تأکید می‌شود؛ به عنوان مثال برای جستجو براساس نویسنده باید CTRL U حروفچینی شود. در واقع با آموزش رویکرد کلی حل مسئله، افراد به نحو مطلوبتری برای بهره‌گیری از منابع اطلاعات تازه و منحصر به فرد آماده می‌شوند.

■ استفاده از اطلاعات. پس از یافتن اطلاعات موردنیاز نوبت به بهره‌گیری از اطلاعات می‌رسد که خود نیازمند مهارتهای ویژه‌ای است. این مهارتها که عموماً با تعامل، گفتگو، خواندن، گوش دادن، بررسی، پرسش، و تأمل در خصوص اطلاعات سروکار دارند، تصمیم‌گیری در خصوص انتخاب اقلام اطلاعاتی باارزش

تصمیم بگیرند که چه چیزی باارزش است و از میان آنها اطلاعات ضروری را استخراج نمایند.

■ ترکیب. ترکیب در واقع بکارگیری تمام اطلاعات برای مسئله تعریف شده، است و با بازسازی^۹ و بسته‌بندی مجدد اطلاعات در قالبی نو و متفاوت سروکار دارد. هر چند گاهی اوقات ترکیب اطلاعات امری ساده است، لیکن برای فعالیتهایی نظیر نوشتن یک مقاله یا کتاب، تلفیق و ادغام اطلاعات مسئولیتی عمده و اصلی به حساب می‌آید که با استخراج نکات مهم، سازماندهی مجدد و دستکاری اطلاعات سروکار دارد و از آن پس می‌توان گفت که اطلاعات به دانش بدل شده‌اند.

■ ارزیابی. ارزیابی؛ آزمون و ارزشیابی فرایند حل مسئله اطلاعاتی است و اثربخشی و کارایی فرایند را تعیین می‌کند. ارزیابی مشخص می‌کند که آیا اطلاعات یافت شده پاسخگوی مسئله موردنظر بوده‌اند یا خیر؟ و با پرسشهایی از این قبیل سروکار دارد: مسئله اطلاعاتی حل شد، نیاز اطلاعاتی برطرف شد، و موقعیت موردنظر تثبیت شد و در صورت منفی بودن پاسخ(ها)، فرایند از سر گرفته می‌شود.

ارزیابی با تأمل روی خود فرایند حل مسئله اطلاعاتی همراه است. دانشجویان باید از خود پرسند: آیا فرایند آنها مؤثر و کارآمد بوده؟ آیا زمان کافی صرف نموده‌اند یا زمان صرف شده بیش از اندازه لازم بوده است؟ کدام استراتژیها مؤثرتر بوده و کدام استراتژیها تأثیر کمتری داشته‌اند؟ این خودارزیابی به آگاهی دانشجویان از نقاط قوت و ضعفشان خواهد انجامید و می‌تواند آنها را در فرایندهای آینده حل مسئله اطلاعاتی یاری رساند.

۲-۳. مدل کولتاو

«کولتاو» مدلی از فرایند جستجوی اطلاعات ابداع نمود که برگرفته از الگوهای رایجی است که از مطالعات مستمر و طولانی مدت وی روی رفتار جستجوی اطلاعات

۲-۳. مدل کولتاو

«کولتاو» مدلی از فرایند جستجوی اطلاعات ابداع نمود که برگرفته از الگوهای رایجی است که از مطالعات مستمر و طولانی مدت وی روی رفتار جستجوی اطلاعات دانش آموزان دبیرستانی بدست آمده است. مدل «کولتاو» تا حد بسیار زیادی به مدل «آیزنبرگ» و «برکوویتز»^{۱۰} شباهت دارد. مدل وی مشتمل بر رشد پیشرفت تفکرات در خصوص یک موضوع پژوهشی به همراه فرایند کاوش، عملیات جستجو و استفاده از منابع اطلاعات است. این مدل از مکانیسمهای خشک و خالی جستجوی اطلاعات پا فراتر گذاشته و سه حوزه یعنی محرک (احساس)، شناخت (تفکر)، و جسم (اعمال و استراتژیا) را در هم آمیخته است. در مجموع حوزه‌های زیر برای هر مرحله از فرایند کاوش مشترک هستند:

- **مرحله اول: آغاز کردن.** این مرحله زمانی است که شخص تشخیص می‌دهد برای تکمیل یک تکلیف یا حل مسئله‌ای خاص به اطلاعات نیاز دارد.
- **مرحله دوم: گزینش.** کاری که در این مرحله صورت می‌پذیرد؛ تعیین و گزینش موضوعی کلی برای تحقیق و بررسی یا رویکردی است که باید دنبال شود.
- **مرحله سوم: کاوش^{۱۱}.** تفحص برای اطلاعاتی در خصوص موضوع کلی به منظور بسط درک شخصی و رسیدن به کانون و محوری مشخص برای موضوع کلی، فعالیت‌های این مرحله را تشکیل می‌دهند.
- **مرحله چهارم: فرمول‌بندی.** با استفاده از اطلاعات گردآوری شده در طول مرحله کاوش - پیش از تعیین کانون محوری موضوع - کاربر چشم‌اندازی مشخص را مبتنی بر اطلاعات یافته شده برای موضوع طراحی می‌کند. این امر کاربر را قادر می‌سازد تا به مرحله بعد گام بگذارد. همگام با رشد ادراک افراد از موضوع، کاوش اطلاعات می‌تواند متمرکزتر و هدایت شده‌تر صورت پذیرد.

گردآوری می‌کند. این گام بنا به اظهارات «ویلسون» و «کریکلاس» بخش عمده این مدل به حساب می‌آید.

▪ مرحله ششم: خاتمه کاوش یا ارائه. تکمیل کاوش و آماده‌سازی مدرک نوشته شده، فعالیت‌های اصلی این مرحله را تشکیل می‌دهند. خاتمه کاوش ممکن است به دلیل جاییابی تمام اطلاعات مورد نیاز، یا به دلیل نزدیک شدن مهلت ارائه مقاله کامل شود. هر چند ممکن است تمام اطلاعات مورد نیاز بازیابی نشده باشند.

مدل «کولثاو» مبتنی بر مطالعه بلندمدتی است که روی گروهی از دانش‌آموزان دبیرستانی انجام شده است. وی این مدل فرایندی را با انجام مطالعات اضافی به شرح زیر مورد بازبینی قرار داد:

▪ دو مطالعه که با استفاده از کاربران متنوعتر و [گروههای] بزرگتر کتابخانه‌ای در محیط‌های مختلف اطلاعاتی صورت پذیرفت؛ و

▪ دو مطالعه بلندمدت روی گروههای کوچکی از دانش‌آموزان.

وی اطمینان یافت که این مدل برای گروههای مختلف کاربران معتبر و نیز برای توصیف فرایند کاوش به صورت بلندمدت مناسب است.

در نظر گرفته شدن کاربر به عنوان همراهی فعال در فرایند کاوش نکته درخور توجهی است که در مدل «کولثاو» می‌توان به آن دست یافت. دانش‌آموزان همگام با تعامل آنان با اطلاعات رشد می‌یابد و مهمتر از آن فرایندهای شناختی در جستجوی اطلاعات وارد عمل می‌شوند. در سراسر این فرایند، دانش‌آموز با استراتژیهای شناختی نظیر طوفان ذهنی^۲، تفکر، پیش‌بینی، مشاوره، خواندن، انتخاب، شناسایی، تعیین، و مطابقت دادن دست و پنجه نرم می‌کند؛ هر چند به نظر نمی‌رسد که دستکاری نمودن اطلاعات یعنی تحلیل، تلخیص، سازماندهی، ترکیب، و ارزیابی اطلاعات یافته شده در مدل «کولثاو» دخالتی داشته باشد.

دستکاری نمودن اطلاعات یعنی تحلیل، تلخیص، سازماندهی، ترکیب، و ارزیابی اطلاعات یافته شده در مدل «کولثاو» دخالتی داشته باشد.

«کولثاو» بر حرکت براساس نظم و ترتیب مراحل یاد شده تأکید می‌ورزد. مراحل آغاز به کار، گزینش، و کنکاش یاریگر دانشجو در کاوش و شناسایی موضوع موردعلاقه وی خواهند بود و در واقع این سه گام دانشجو را از یک موضوع کلی به موضوعی جزئی هدایت می‌کنند (Washington Library Media Association (WLMA) 2002).

۲-۴. مدل جستجوی اطلاعات

این مدل در واقع مدل متداول دهه ۱۹۸۰ است که ارتباط میان مفاهیم کاربر و رفتار کاربر را ترسیم می‌کند و برگرفته از دو مدل یعنی مدل «ویلسون»^{۱۳} موسوم به «روابط بینایی میان حوزه‌ها در حوزه مطالعاتی کاربر»^{۱۴} و «مدل رفتار اطلاع‌یابی «کریکلاس»»^{۱۵} است.

براساس این مدل کاربر نیاز را در زمینه‌ای^{۱۶} ادراک می‌کند که در واقع محیط کاربر محسوب می‌شود. بدین مفهوم که کاربر در یک محیط یا موقعیت فرضی (مثلاً «حین تحصیل») یک نیاز اطلاعاتی (مثلاً «نوشتن یک مقاله پژوهشی») را احساس و ادراک می‌نماید. نیاز ادراک شده به جستجوی اطلاعات و ارائه تقاضاهایی در خصوص طیف متنوعی از منابع می‌انجامد. این منابع اطلاعات مشتمل بر سیستمهای اطلاعاتی (کتابخانه‌های دانشگاهی و عمومی)، منابع انسانی (متخصصان، اساتید، و همکاران)، و سایر منابع (کتابخانه شخصی و رسانه‌ها) هستند. رفتار اطلاع‌یابی می‌تواند با موفقیت به انجام رسد یا با شکست روبرو شود. در صورت موفقیت، اطلاعات جایابی شده مورد استفاده قرار می‌گیرند که این امر می‌تواند منجر به برآورده شدن یا برآورده

13 Wilson

14 Interrelationships among areas in the field of user studies

15 Krikelas

16 context

اطلاعاتی نیز زمانی رخ می‌دهد که نیاز اولیه برآورده نشده باشد. در این صورت، فرایند جستجوی اطلاعات می‌تواند تا برآورده شدن نیاز اولیه تکرار شود و شکست در یافتن اطلاعات نیز می‌تواند به ادامه فرایند جستجوی اطلاعات بیانجامد. به زعم «کریکلاس»: جستجوی اطلاعات زمانی آغاز می‌شود که فرد به این درک برسد که وضعیت فعلی دانش وی کمتر از آن چیزی است که به عنوان موضوع یا مسئله با آن سروکار دارد و این فرایند زمانی پایان می‌یابد که نیاز ادراک شده برآورده شده باشد.

همانگونه که در مدل بالا اشاره شد، هر یک از گامهایی که فرد حین فرایند جستجوی اطلاعات انجام می‌دهد، می‌تواند به عنوان مجموعه‌ای از استراتژیها تلقی شوند. «کریکلاس» یک استراتژی را چنین تبیین می‌نماید: «تاکتیکی که برای جستجوی اطلاعات یا اجرای مرحله‌ای از فرایند کاوش مورد استفاده قرار می‌گیرد». بدین مفهوم که تمام فرایند جستجو از استراتژیهای تشکیل شده است. یک استراتژی ممکن است پرسش از یک دوست یا استاد (منابع انسانی)، بازدید از کتابخانه دانشگاه (سیستمهای اطلاعات)، یا بهره‌گیری از کتابخانه شخصی (سایر منابع). برخی از رفتارهای جستجوی اطلاعات ممکن است تنها نیازمند یک استراتژی مانند استفاده از کتابخانه دانشگاه باشند. مادامیکه تمام اطلاعات موردنیاز یافت شوند - که در این صورت نیاز اطلاعاتی کاربر برآورده شده است - فرایند جستجو خاتمه می‌یابد. در مقابل برخی از رفتارهای جستجوی اطلاعات ممکن است نیازمند تعدادی استراتژی به همراه طیف متنوعی از منابع اطلاعات باشند و این حالت زمانی روی می‌دهد که نیاز اطلاعاتی تماماً برآورده نشده باشد.

مدل جستجوی اطلاعات شباهت بسیار زیادی به آموزش سنتی کتابخانه‌ای دارد. تأکید این مدل تنها روی مهارتهای مربوط به منابع یعنی جاییابی، دسترسی، و استفاده از اطلاعات است و مهارتهای کتابخانه‌ای را از دیگر مهارتها مانند تفکر و تحلیل انتقادی که برای استفاده مؤثر اطلاعات موردنیاز هستند، مجزا می‌سازد.

اطلاعات است و مهارت‌های کتابخانه‌ای را از دیگر مهارت‌ها مانند تفکر و تحلیل انتقادی که برای استفاده مؤثر اطلاعات مورد نیاز هستند، مجزا می‌سازد.

اخیراً رویکردهای تازه‌ای به رفتارهای جستجوی اطلاعات پدیدار شده است. این مدل‌های جدید بر رویکردی فرایندی به مهارت‌های کتابخانه و جستجوی اطلاعات تمرکز دارند. چنین رویکردی متکی به منابع یا کتابخانه‌های خاصی نیست، بلکه تأکید آن بر بسط مهارت‌های شناختی قابل انتقالی است که اثربخشی دانشجویان را در استفاده از اطلاعات افزایش می‌دهد. مدل فرایند جستجوی اطلاعات «کولثاو» چنین رویکردی است. این مدل چارچوبی نظری برای جستجوی اطلاعات فراهم می‌آورد و با توجه به اینکه از معدود مدل‌هایی است که مبتنی بر پژوهش واقعی رسمی است، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

۳. مدل‌های سواد اطلاعاتی با رویکرد فرایندی

مدل‌های سواد اطلاعاتی در واقع مقایسه‌ای فشرده از مراحل و گام‌هایی هستند که برای فراگیری و اجرای مطلوب مهارت‌های سواد اطلاعاتی مورد استفاده قرار می‌گیرند. مراحل مربوط به سه مدل از مدل‌های آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی با رویکردی فرایندی مورد مقایسه قرار گرفته‌اند که براساس این مقایسه می‌توان به وجوه اشتراک و افتراق آنها دست یافت (جدول ۵).

۱. شروع به کار	۱. تبیین مسئله	۱. انتخاب موضوعی
۲. گزینش	۱-۱. تعریف و تعیین مسئله	گسترده
	۲-۱. تعیین پیشنیازهای	۲. بررسی و مرور موضوع
	اطلاعاتی	۳. دقیق شدن روی موضوع
۳. تعیین کانون محوری موضوع	(بدون داده)	۴. تبیین فرضیه / هدف / بیانیه
۴. کاوش ^{۱۷}	۲. استراتژیهای جستجوی	۵. فرمولبندی پرسشها
۱-۴. جستجوی	اطلاعات	برای هدایت پژوهش
اطلاعات برای	۱-۲. تعیین منابع	۶. طرحریزی برای پژوهش و محصول کار
موضوع کلی	۲-۲. اولویت‌بندی منابع	۷. یافتن، تحلیل، و ارزیابی منابع
۲-۴. گردآوری	۳. جایابی و دسترسی	۱-۳. جایابی منابع
اطلاعات برای	۲-۳. دسترسی به اطلاعات	۸. ارزیابی شواهد، یادداشت‌برداری، گردآوری اطلاعات
موضوع محوری	۴. استفاده از اطلاعات	۱-۴. مطالعه، مرور، بررسی، و ...
	۲-۴. استخراج اطلاعات	۹. تعیین نتایج / سازماندهی اطلاعات در قالب یک طرح کلی
		۱۰. تهیه و ارائه محصول نهایی
۶. ارزیابی	۶. ارزیابی	[بازخورد نمایانگر رضایت‌بخش بودن مقاله یا پروژه است]
۱-۶. ارزیابی خروجیها	۱-۶. داوری محصول	
۲-۶. ارزیابی فرایند	۲-۶. داوری فرایند	

۱۷ اصل یا فرایند

منبع: اقتباس از [Washington Library Media Association (WLMA) 2002]

همچنین «جامعه دانشکده کتابخانه‌های ملی و دانشگاهی» دیاگرامی ارائه کرده است (تصویر ۳) که طیفی از قابلیت‌ها - از نوآموزی که در حال یادگیری مهارت‌های کتابخانه‌ای

همچنین «جامعه دانشکده کتابخانه‌های ملی و دانشگاهی» دیاگرامی ارائه کرده است (تصویر ۳) که طیفی از قابلیت‌ها - از نوآموزی که درحال یادگیری مهارت‌های کتابخانه‌ای پایه و مهارت‌های فناوری اطلاعات است تا متخصص متبحر سواد اطلاعاتی - را پیشنهاد می‌کند (Johnston & Webber 2000).

۴. استانداردهای سواد اطلاعاتی

استانداردها به عنوان مقیاسی برای طراحی، اجرا، و ارزیابی مهارت‌های سواد اطلاعاتی و رسیدن به هدف موردنظر یعنی باسواد اطلاعاتی شدن می‌توانند مورد استفاده قرار گیرند و افراد و سازمانها را در دستیابی به این مهم یاری رسانند. در مجموع در زمینه سواد اطلاعاتی و مهارت‌های مربوط به آن، استانداردهایی برای موقعیتهای گوناگون، از سوی سازمانهای مختلف مطرح شده است (ACRL 2003; AASL/AECT National Guidelines Vision Committee 1996; Council of Australian University Librarians 2001) که در اینجا با مروری بر کوششهای صورت گرفته در این خصوص به شرح مهمترین و متداولترین آنها می‌پردازیم.

۴-۱. استانداردهای سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی

در بخش آموزش عالی، هیئتهای حرفه‌ای کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایالات متحده امریکا (انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و تحقیقاتی)، در استرالیا (مجمع کتابداران دانشگاهی استرالیا)^{۱۸} استانداردهایی برای سواد اطلاعاتی تولید و یک هیئت انگلیسی (جامعه دانشکده کتابخانه‌های ملی و دانشگاهی)^{۱۹} مدلی برای سواد اطلاعاتی تهیه کرده‌اند که بناست در آینده صورت پذیرد.

استانداردهای آموزش عالی ایالات متحده محصول کوششی است که «انجمن کتابداری امریکا» در خصوص سواد اطلاعاتی به انجام رسانده است. این استانداردها بر تعیین حوزه‌های کلیدی رفتار مطلوب دانشجوی باسواد اطلاعاتی تمرکز دارند؛ به

18 Council of Australian University Librarians (CAUL)

19 Society of College, National and University Libraries (SCONUL)

۲. بطور مؤثر و کارآمد به اطلاعات مورد نیاز دست یابد.
 ۳. اطلاعات و منابع را بطور نقادانه ارزیابی و اطلاعات گزینش شده را در پایه دانشی و سیستم ارزشی خود بگنجانند.
 ۴. اطلاعات را به صورت مؤثر بکار گیرد و هدف خاصی را به انجام رسانند.
 ۵. مباحث اقتصادی، حقوقی، و اجتماعی مربوط به استفاده مؤثر از اطلاعات را درک و با در نظر گرفتن مسائل اخلاقی و حقوقی مربوط به اطلاعات از آنها استفاده کند.
- برای هر یک از حوزه‌های پنجگانه، شاخصهای عملکرد و خروجیهای شاخصی سیاهه شده است که در این قسمت به تفصیل و تفکیک به آنها پرداخته شده است (ALA 2003):

استاندارد اول:

دانشجوی باسواد اطلاعاتی نیاز به اطلاعات را تشخیص می‌دهد و ماهیت و گستره آن را تعیین می‌کند.

استاندارد اول:

دانشجوی باسواد اطلاعاتی نیاز به اطلاعات را تشخیص می‌دهد و ماهیت و گستره آن را تعیین می‌کند.

گروه‌های شاخص

- شاخص عملکرد ۱. باسواد اطلاعاتی فردی است که نیاز به اطلاعات را تعیین و تبیین می‌کند.
- ◀ برای تعیین یک موضوع تحقیقاتی یا دیگر نیازهای اطلاعاتی با معلمان بحث می‌کند و در بحث‌های کلاسی، کارگاه‌های آموزشی، و بحث‌های الکترونیکی شرکت می‌کند.
 - ◀ صورت یا عنوان مسئله خود را تهیه و پرسش‌هایی مبتنی بر اطلاعات موردنیاز فرمولبندی می‌کند.
 - ◀ منابع عمومی اطلاعات را برای آشنایی بیشتر با موضوع موردنظرش کنکاش می‌کند.
 - ◀ نیاز اطلاعاتی را برای تعیین کانون محوری، تبیین یا اصلاح می‌کند.
 - ◀ مفاهیم و واژه‌های کلیدی توصیف‌کننده نیاز اطلاعاتی را تعیین می‌کند.
 - ◀ تشخیص می‌دهد که اطلاعات موجود برای تولید اطلاعات جدید، با فکر اولیه، تجربه و/یا تحلیل قابل تلفیق هستند.

شاخص عملکرد ۲. دانشجوی باسواد اطلاعاتی طیف متنوعی از انواع و اشکال مختلف منابع بالقوه اطلاعات را شناسایی می‌کند.

- ◀ می‌داند که اطلاعات چگونه - به صورت رسمی و غیررسمی - تولید، سازماندهی، و اشاعه می‌شوند.
- ◀ تشخیص می‌دهد که دانش بر اساس نظم و ترتیبی سازماندهی می‌شود که منعکس‌کننده مسیر دسترسی به اطلاعات است.
- ◀ ارزش و تفاوت اطلاعات را در طیف متنوعی از قالبها (مانند چندرسانه‌ای، پایگاه داده، وب سایت، مجموعه داده‌ها، ویدئویی/دیداری و کتاب) می‌شناسد.
- ◀ هدف و مخاطب منابع بالقوه اطلاعات (مانند عامه‌پسند در برابر علمی، جاری در برابر تاریخی) را می‌شناسد.
- ◀ میان منابع ردیف اول و دوم تفاوت قائل می‌شود و تشخیص می‌دهد که چگونه استفاده و اهمیت آنها برای هر رشته از علم تفاوت دارد.
- ◀ درمی‌یابد که اطلاعات می‌تواند از داده‌های خام منابع ردیف اول تشکیل شوند.

گروه‌های شاخص

۶ • چگونه می‌توان باسواد اطلاعاتی شد؟ ۴۷

فرآیندهای شاخص

- ◀ دسترسی‌پذیری به اطلاعات موردنیاز را تعیین می‌کند و در خصوص بسط فرایند جستجوی اطلاعات فراتر از منابع محلی تصمیم‌هایی می‌گیرد مثلاً بهره‌گیری از سیستم امانت بین کتابخانه‌ای، استفاده از منابع در محل [نگهداری] آنها، بدست آوردن تصاویر، [اطلاعات موجود در نوارهای] ویدئویی، متن، یا صدا.
- ◀ برای گردآوری اطلاعات موردنیاز و درک زمینه آنها، امکان‌پذیر بودن فراگیری زبان یا مهارتی تازه را (مانند خارجی یا مبتنی بر رشته) در نظر می‌گیرد.
- ◀ برای کسب اطلاعات موردنیاز، یک طرح کلی و برنامه زمانی واقع‌بینانه تعریف می‌کند.

شاخص عملکرد ۴. دانشجوی باسواد اطلاعاتی ماهیت و گستره اطلاعات موردنیاز را مجدداً ارزیابی می‌کند.

فرآیندهای شاخص

- ◀ نیاز اطلاعاتی اولیه را بررسی و پرسشها را بازبینی یا تصحیح می‌کند.
- ◀ ملاکی برای تصمیم‌ها یا انتخابهای اطلاعاتی توصیف می‌کند.

استاندارد دوم

دانشجوی باسواد اطلاعاتی به شکل مؤثر و کارآمدی به اطلاعات موردنیاز دست پیدا می‌کند.

استاندارد دوم

دانشجوی باسواد اطلاعاتی به شکل مؤثر و کارآمدی به اطلاعات موردنیاز دست پیدا می‌کند.

۱. دانشجوی باسواد اطلاعاتی مناسبترین روشهای تحقیق یا سیستمهای بازیابی اطلاعات را برای دسترسی به اطلاعات موردنیاز برمی‌گزیند.

- ◀ روشهای مناسب تحقیق (مانند تجربی، آزمایشگاهی، میدانی، و ...) را می‌شناسد.
- ◀ منافع و کاربرد روشهای مختلف تحقیق را بررسی می‌کند.
- ◀ حدود، محتوا، و ساختار سیستمهای بازیابی اطلاعات را بررسی می‌کند.
- ◀ شیوههای مؤثر و کارآمد برای دسترسی به اطلاعات موردنیاز را از روش تحقیق یا سیستم بازیابی اطلاعات برمی‌گزیند.

خروجیهای شاخص

۲. دانشجوی باسواد اطلاعاتی استراتژیهای کاوش را - که به صورت مؤثری طراحی شده‌اند - طرحریزی و اجرا می‌کند.

- ◀ طرحی تحقیقاتی متناسب با روش تحقیق موردنظر تهیه می‌کند.
- ◀ کلیدواژه‌ها، مترادفها، و واژه‌های مرتبط با نیاز اطلاعاتی را تعیین می‌کند.
- ◀ واژگان کنترل شده خاص رشته یا منبع بازیابی اطلاعات را برمی‌گزیند.
- ◀ برای انتخاب سیستم بازیابی اطلاعات (مانند عملگرهای بولی^{۲۰}، کوتاه‌سازی^{۲۱}، و مجاورت^{۲۲} برای موتورهای کاوش؛ و سیستمهای سازماندهی محتوایی^{۲۳} مانند نمایه‌های) پایانی کتابها) با استفاده از فرامین مناسب، یک استراتژی کاوش طراحی می‌کند.
- ◀ استراتژی کاوش را در سیستمهای گوناگون بازیابی اطلاعات، با استفاده از میانجیهای مختلف کاربر^{۲۴} و موتورهای کاوش، با زبانهای مختلف فرامین، مقابله‌نامه‌ها^{۲۵}، و پارامترهای کاوش اجرا می‌کند.
- ◀ با بهره‌گیری از مقابله‌نامه‌های پژوهش متناسب با رشته مورنظر [خود] به اجرای جستجو می‌پردازد.

خروجیهای شاخص

20 Boolean operators

21 truncation

22 proximity

23 internal organizers

24 different user interfaces

25 protocols

- ◀ سیستمهای مختلف کاوش را بکار می‌گیرد تا اطلاعات را در قالبهای گوناگون بازیابی کند.
- ◀ از طرحهای مختلف رده‌بندی یا سایر سیستمها (مانند سیستمهای شماره بازیابی یا نمایه‌نامه‌ها) برای جابجایی منابع اطلاعات در کتابخانه یا شناسایی سایتهای ویژه جستجو استفاده می‌کند.
- ◀ برای بازیابی اطلاعات مورد نیاز از خدمات پیوسته تخصصی یا شخصی قابل دسترس در مؤسسه بهره می‌گیرد مانند امانت بین کتابخانه‌ای/تحويل مدرک، واحدها و بخشهای پژوهشی سازمانها، منابع جامعه، متخصصان و متبحران.
- ◀ برای بازیابی منابع ردیف اول، از پیمایشها، نامه‌ها، مصاحبه‌ها، و سایر اشکال پرسش استفاده می‌کند.

۴. دانشجوی باسواد اطلاعاتی در صورت ضرورت استراتژی کاوش را تصحیح می‌کند.

- ◀ برای تعیین اینکه آیا سیستمهای بازیابی اطلاعات یا روشهای پژوهش جایگزین، باید استفاده شود کمیت، کیفیت، و مرتبط بودن نتایج کاوش را ارزیابی می‌کند.
- ◀ میزان تناسب و مرتبط بودن اطلاعات بازیابی شده را مشخص و تعیین می‌کند که آیا استراتژی کاوش باید اصلاح شود یا نه.
- ◀ استراتژی مورد نظر را با استراتژی اصلاح شده - که ضروری می‌نمود - تکرار می‌کند.

۵. دانشجوی باسواد اطلاعاتی اطلاعات و منابع آنها را استخراج، ثبت، و مدیریت می‌کند.

- ◀ از میان فناوریهای مختلف، مناسبترین فناوری را برای حل مسئله - استخراج شده از اطلاعات مورد نیاز - برمی‌گزیند مانند عملگرهای نرم‌افزاری کپی/درج^{۲۶}، فتوکپی^{۲۷}، اسکنر^{۲۸}، تجهیزات دیداری/شنیداری^{۲۹}، یا ابزار جستجو^{۳۰}.
- ◀ برای سازماندهی اطلاعات، سیستم مناسبی خلق می‌کند.
- ◀ انواع مختلف منابع و مراجع استفاده شده (مانند مقاله، کتاب، پایان‌نامه) را تمیز می‌دهد و عناصر ونحو (ترکیب)^{۳۱} یک استناد^{۳۲} را برای طیف متنوعی از منابع درک می‌کند.
- ◀ تمام استنادها و مراجع مرتبط را برای استفاده‌های بعدی ثبت می‌کند.
- ◀ از فناوریهای مختلف برای مدیریت اطلاعات گزینش و سازماندهی شده استفاده می‌کند.

استاندارد سوم

دانشجوی باسواد اطلاعاتی اطلاعات و منابع آنها را به صورت منتقدانه ارزیابی می‌کند و اطلاعات

- 26 copy/paste software functions
- 27 photocopier
- 28 scanner
- 29 audio/visual equipment
- 30 exploratory instruments
- 31 syntax
- 32 Citation

استاندارد سوم

دانشجوی باسواد اطلاعاتی اطلاعات و منابع آنها را به صورت منتقدانه ارزیابی می‌کند و اطلاعات گزینش شده را در پایه دانشی و سیستم ارزشی خود می‌گنجاند.

۱. دانشجوی باسواد اطلاعاتی ایده‌های اصلی استخراج شده از اطلاعات گردآوری شده را تلخیص می‌کند.

خروجیهای شاخص

- ◀ متن را می‌خواند و ایده‌های اصلی را برمی‌گزیند.
- ◀ مفاهیم مرتبط در متن را به زبان خود مجدداً بیان می‌کند و داده‌ها را به دقت انتخاب می‌کند.

۲. دانشجوی باسواد اطلاعاتی ملاک اولیه را جزء جزء می‌کند و برای ارزیابی اطلاعات و منابع آنها بکار می‌برد.

خروجیهای شاخص

- ◀ به منظور ارزیابی اعتبار، صحت، دقت، موثق بودن، مناسب بودن، وجود دیدگاه یا غرض‌ورزی؛ اطلاعات منابع مختلف را آزمون و مقایسه می‌کند.
- ◀ ساختار و منطق پشتیبان استدلالها یا روشها را تحلیل می‌کند.
- ◀ پیش‌داوری، تقلب، یا دستکاری را تشخیص می‌دهد.
- ◀ زمینه‌های فرهنگی، فیزیکی، و سایر زمینه‌هایی را که اطلاعات در آنها خلق شده‌اند، تشخیص می‌دهد و تأثیر زمینه بر تفسیر اطلاعات را درک می‌کند.

۳. دانشجوی باسواد اطلاعاتی ایده‌های اصلی را برای ساخت مفاهیم جدید ترکیب می‌کند.

خروجیهای شاخص

- ◀ روابط بینابینی میان مفاهیم را تشخیص می‌دهد و آنها را با پشتیبانی مجموعه منابع و مدارکی، در قالب عبارات اولیه بالقوه مفیدی تلفیق می‌کند.
- ◀ مادامیکه میسر شد، ترکیب اولیه را در سطح بهتری از چکیده‌سازی بسط می‌دهد تا فرضیه‌های جدیدی بسازد که ممکن است نیازمند اطلاعات اضافی باشند.
- ◀ از رایانه یا سایر فناوریها (مانند صفحه گسترده‌ها^{۳۳}، پایگاههای اطلاعات، چندرسانه‌ایها، و تجهیزات دیداری/ شنیداری) برای مطالعه تراکنش ایده‌ها و سایر پدیده‌ها استفاده می‌کند.

۷ • چگونه می‌توان باسواد اطلاعاتی شد؟ ۵۱

تعیین می‌کند که آیا اطلاعات مسئله پژوهش یا دیگر نیازهای اطلاعاتی را برطرف نموده‌اند.

برای تعیین اینکه اطلاعات با هم تضاد دارند عمداً ملاکی را برمی‌گزیند یا اطلاعات استفاده شده از سایر منابع را از نظر صحت و سقم واری می‌کند.

نتایج را بر مبنای اطلاعات گردآوری شده طرح‌ریزی می‌کند.

نظریه‌ها را با فنون متناسب با رشته^{۳۴} (مانند شبیه‌سازی، آزمایش، و ...) امتحان می‌کند.

دقت ممکن را به وسیله پرسش از منبع داده‌ها، محدودیت ابزارها یا استراتژیهای گردآوری اطلاعات، و معقول بودن نتایج تعیین می‌کند.

اطلاعات جدید را با اطلاعات یا دانش قبلی تلفیق می‌کند.

اطلاعاتی را برمی‌گزیند که مدرک یا سندی برای موضوع فراهم می‌آورند.

۵. دانشجوی باسواد اطلاعاتی تعیین می‌کند که آیا دانش جدید تأثیری بر سیستم ارزشی هر فرد دارد و نیازمند گامهایی برای آشتی دادن تفاوتهاست.

تفاوت دیدگاههایی را که در متون با آنها مواجه می‌شود بررسی می‌کند.

در رویارویی با دیدگاهها تعیین می‌کند که آیا آنها بپذیرد یا رد کند.

۶. دانشجوی باسواد اطلاعاتی درک و تفسیر خود از اطلاعات را از طریق مباحثه و گفتگو با سایر افراد، متخصصان موضوعی، و متبحران معتبر می‌سازد.

در بحثهای کلاسی و سایر بحثها شرکت می‌کند.

در تجمعات ارتباطات الکترونیکی (مانند پست الکترونیک، تابلوی اعلانات الکترونیکی^{۳۵}، و اتاق گپ‌زنی^{۳۶}) که برای تشویق بحث در خصوص موضوعی مشخص، طراحی شده‌اند شرکت می‌کند.

از طریق مکانیزمهای گوناگون (مانند مصاحبه، پست الکترونیک، و لیست سروها^{۳۷}) دیدگاه خاصی را جستجو می‌کند.

۷. دانشجوی باسواد اطلاعاتی تعیین می‌کند که آیا پرسش باید تجدیدنظر شود.

34 discipline-appropriate techniques

35 bulletin boards

36 chat room

37 listservs

۷. دانشجوی باسواد اطلاعاتی تعیین می‌کند که آیا پرسش باید تجدیدنظر شود.

- ◀ مشخص می‌کند که آیا نیاز اطلاعاتی اولیه برطرف شده است یا نیازمند اطلاعات بیشتر است.
- ◀ استراتژی کاوش را بررسی می‌کند و در صورت ضرورت مفاهیم بیشتری را در آن می‌گنجاند.
- ◀ منابع بازپایی اطلاعات استفاده شده را بررسی می‌کند و آنها را به گونه‌ای سسط می‌دهد که نیاز سایر افراد با نیاز مشابه را پوشش دهد.

فروجهای شاخص

استاندارد چهارم

دانشجوی باسواد اطلاعاتی - به صورت انفرادی یا به عنوان عضوی از یک گروه - اطلاعات را برای انجام هدفی خاص به صورت مؤثر مورد استفاده قرار می‌دهد.

۱. دانشجوی باسواد اطلاعاتی اطلاعات جدید و قبلی را برای طرحریزی و خلق محصول یا کردنی ویژه بکار می‌برد.

- ◀ محتوا را به گونه‌ای سازماندهی می‌کند که اهداف، و شکل یا عملکرد محصول (مانند سرفصلها، پیش‌نویسها، و ...) را پشتیبانی کند.
- ◀ دانش و مهارتهای برگرفته از تجربیات قبلی را برای برنامه‌ریزی و خلق محصول یا عملکرد جدید بکار می‌بندد.
- ◀ اطلاعات جدید و قبلی - مشتمل بر نقل‌قولها و تفسیرها - را تلفیق می‌کند به طوریکه اهداف محصول یا عملکرد را پشتیبانی کنند.
- ◀ متن دیجیتالی، تصاویر، و داده‌های موردنیاز - که از محل و قالب اصلی و اولیه آنها به زمینه‌ای جدید منتقل شده‌اند - را دستکاری می‌کند.

فروجهای شاخص

۲. دانشجوی باسواد اطلاعاتی فرایند توسعه را برای محصول یا عملکرد واری می‌کند.

- ◀ دفتر ثبت وقایع^{۳۸} یا کارنامه‌ای^{۳۹} از فعالیتهای مرتبط با فرایند جستجو، ارزیابی، و ارتباطات (نشر اطلاعات) را نگهداری می‌کند.
- ◀ در خصوص موفقیتها، شکستها، و استراتژیهای جایگزین تأمل می‌کند.

فروجهای شاخص

- ◀ رسانه و قالب ارتباطی را برمی‌گزیند که بهترین حمایت را از اهداف محصول یا عملکرد و مخاطبان بالقوه بعمل آورد.
- ◀ طیفی از فناوریهای اطلاعات را برای خلق محصول یا عملکرد بکار می‌گیرد.
- ◀ اصول طراحی و ارتباط را [در محصول یا عملکرد] می‌گنجاند.
- ◀ به صورت شفاف و با سبکی ارتباط برقرار می‌کند که اهداف مخاطبان بالقوه را پشتیبانی کند.

استاندارد پنجم

دانشجوی باسواد اطلاعاتی بسیاری از مباحث اقتصادی، قانونی، و اجتماعی مربوط به استفاده از اطلاعات را درک می‌کند و با رعایت اصول اخلاقی و قانونی به اطلاعات دسترسی می‌یابد و [از آنها] استفاده می‌کند.

۱. دانشجوی باسواد اطلاعاتی بسیاری از مباحث اخلاقی، قانونی، و اجتماعی - اقتصادی مربوط به اطلاعات و فناوری اطلاعات را درک می‌کند.
 - ◀ مباحث مربوط به حفظ حریم خصوصی افراد^{۴۱} و امنیت^{۴۲} در محیطهای چاپی و الکترونیکی را می‌شناسد و [در خصوص آنها] به بحث می‌پردازد.
 - ◀ مباحث مرتبط با آزادی در برابر دسترسی غیررایگان به اطلاعات^{۴۳} را می‌شناسد و [در خصوص آنها] به بحث می‌پردازد.
 - ◀ مباحث مرتبط با سانسور و آزادی بیان را می‌داند و [در خصوص آنها] به بحث می‌پردازد.
 - ◀ نشان می‌دهد که مالکیت فکری، حقوق مالکیت معنوی، و استفاده عادلانه از منابع دارای حقوق مالکیت معنوی را درک می‌کند.
۲. دانشجوی باسواد اطلاعاتی قوانین، مقررات، سیاستهای سازمانی، و آداب مربوط به دسترسی و استفاده از منابع اطلاعات را دنبال می‌کند.

41 privacy

42 security

43 fee-based access to information

۲. دانشجوی باسواد اطلاعاتی قوانین، مقررات، سیاستهای سازمانی، و آداب مربوط به دسترسی و استفاده از منابع اطلاعات را دنبال می‌کند.

- ◀ در بحثهای الکترونیکی ای شرکت می‌کند که از شیوه‌های مقبول پیروی می‌کنند.
- ◀ برای دسترسی به منابع اطلاعات از رمزهای عبور یا اشکال دیگر کد شناسایی کاربر (ID) تأیید شده استفاده می‌کند.
- ◀ با سیاستهای سازمانی در خصوص دسترسی به منابع اطلاعات به توافق می‌رسد.
- ◀ برای استفاده از منابع اطلاعات، تجهیزات، سیستمها، و امکانات رسم امانتداری را حفظ می‌کند.
- ◀ به صورت قانونی متن، داده، تصویر، و صدا را کسب، ذخیره، و منتشر می‌کند.
- ◀ نشان می‌دهد که درک می‌کند که نباید از آنچه که به علت عدم رعایت حقوق مالکیت معنوی و عللی که وی نمی‌تواند اثری را به عنوان دارایی خود به دیگران عرضه کند، استفاده کند.
- ◀ نشان می‌دهد که سیاستهای سازمانی مرتبط با پژوهش موضوعهای انسانی را درک می‌کند.

فرورجیهای شاخص

۳. دانشجوی باسواد اطلاعاتی به خاطر استفاده از منابع اطلاعات برای تولید محصول یا عملکرد خود قدردانی می‌کند.

- ◀ سبک مستندسازی (سیستم ارجاع‌دهی) مناسبی برمی‌گزیند و به صورت یکسان از آن برای ذکر منابع بهره می‌گیرد.
- ◀ در موارد نیاز، یادداشتهایی در خصوص شرایط بهره‌برداری از مواد دارای حقوق مالکیت معنوی صادر می‌کند.

فرورجیهای شاخص

۴-۲. استانداردهای سواد اطلاعاتی برای مدارس

در رابطه با برنامه تحصیلی مدارس نیز کوششهای ارزنده‌ای توسط «انجمن امریکایی کتابداران مدارس»^{۲۲} به عمل آمده است. در سال ۱۹۹۸ این انجمن «قدرت اطلاعات» را منتشر نمود که مجموعه‌ای از نه استاندارد را در سه دسته - سواد اطلاعاتی، یادگیری مستقل، و مسئولیت‌پذیری اجتماعی - گروه‌بندی کرده است که در اینجا به تفکیک ارائه می‌شوند (AASL 2003).

استاندارد ۱. دانش‌آموزی باسواد اطلاعاتی است که به شکل مؤثر و کارآمدی به اطلاعات دسترسی می‌یابد.

شاخص ۱: نیاز به اطلاعات را تشخیص می‌دهد.

شاخص ۲: این مهم را تشخیص می‌دهد که صحت و جامع بودن اطلاعات مبنایی برای تصمیم‌گیری خردمندانه است.

شاخص ۳: پرسشهایی مبتنی بر اطلاعات موردنیاز طراحی می‌کند.

شاخص ۴: طیف متنوعی از منابع بالقوه اطلاعات را می‌شناسند.

شاخص ۵: استراتژیهای موفقیت‌آمیزی برای جابجایی اطلاعات طراحی و استفاده می‌کند.

استاندارد ۲. دانش‌آموزی باسواد اطلاعاتی است که اطلاعات را به صورت منتقدانه و هدف‌مندانه ارزیابی می‌کند.

شاخص ۱: صحت، مرتبط بودن، و جامعیت را مشخص می‌کند.

شاخص ۲: میان حقیقت، نقطه نظر، و دیدگاه تمیز قائل می‌شود.

شاخص ۳: اطلاعات نادرست و منحرف‌کننده را تشخیص می‌دهد.

شاخص ۴: اطلاعاتی را گزینش می‌کند که با مسئله یا پرسش وی تناسب دارند.

استاندارد ۳. دانش‌آموزی باسواد اطلاعاتی است که اطلاعات را خلاقانه، با دقت و به شکلی صحیح مورد استفاده قرار می‌دهد.

شاخص ۱: اطلاعات را برای کاربرد عملی سازماندهی می‌کند.

شاخص ۲: اطلاعات جدید را در سیستم دانشی خود تلفیق می‌کند.

شاخص ۳: اطلاعات را در تفکر خلاق و حل مسئله مورد بهره‌برداری قرار می‌دهد.

شاخص ۴: اطلاعات و ایده‌ها را در قالب مناسبی تولید و منتشر می‌سازد.

ب. استانداردهای فراگیری مستقل

استاندارد ۴. دانش‌آموزی فراگیر مستقل نامیده می‌شود که باسواد اطلاعاتی و در صدد کسب اطلاعات مرتبط با علائق شخصی خود است.

شاخص ۱: در جستجوی اطلاعات مرتبط با ابعاد متنوع رفاه فردی مانند علائق شغلی، مسائل جامعه، بهداشت و سلامت، و فعالیتهای بازآفرینی^{۴۰} است.

شاخص ۲: فرآورده‌ها و راه‌حلهای اطلاعاتی مربوط به علائق شخصی خود را طراحی، توسعه و ارزیابی می‌نماید.

استاندارد ۵. دانش‌آموزی فراگیر مستقل نامیده می‌شود که باسواد اطلاعاتی است و متون و سایر مطالب اطلاعاتی را ارج می‌نهد.

شاخص ۱: خواننده‌ای خود انگیزه و قابل و تواناست.

شاخص ۲: مفهوم اطلاعات ارائه شده را در طیف متنوعی از قالبها استخراج می‌کند.

شاخص ۳: فرآورده‌های خلاق را در طیف متنوعی از قالبها به‌وجود می‌آورد.

استاندارد ۶. دانش‌آموزی فراگیر مستقل نامیده می‌شود که باسواد اطلاعاتی است و برای تعالی در جستجوی اطلاعات و تولید دانش تلاش مجدانه‌ای دارد.

شاخص ۱: کیفیت فرایند و فرآورده‌های جستجوی اطلاعات شخصی خود را ارزیابی می‌کند.

شاخص ۲: برای واری، بهبود، و روزآوری دانش خودساخته‌اش استراتژیهای ابداع می‌کند.

استاندارد ۷. دانش‌آموزی باسواد اطلاعاتی است که در تولیدات علمی اجتماع و جامعه یادگیرنده به شکل مثبتی سهم دارد و تشخیص می‌دهد که اطلاعات برای یک جامعه دموکراتیک از اهمیت بالایی برخوردار هستند.

شاخص ۱: اطلاعات را از منابع، زمینه‌ها^{۴۶}، رشته‌ها، و فرهنگهای مختلف جستجو می‌کند.

شاخص ۲: اصول دسترسی برابر به اطلاعات را ارج می‌نهد.

استاندارد ۸. دانش‌آموزی باسواد اطلاعاتی است که در تولیدات علمی اجتماع و جامعه یادگیرنده به شکل مثبتی سهم دارد و اطلاعات و فناوریهای اطلاعات را با رعایت اصول اخلاقی مورد استفاده قرار می‌دهد.

شاخص ۱: به اصول آزادی اندیشه احترام می‌گذارد.

شاخص ۲: حقوق مالکیت معنوی را ارج می‌نهد.

شاخص ۳: از فناوری اطلاعات با احساس مسئولیت استفاده می‌کند.

استاندارد ۹. دانش‌آموزی باسواد اطلاعاتی است که در تولیدات علمی اجتماع و جامعه یادگیرنده به شکل مثبتی سهم دارد و در گروههایی که اطلاعات را دنبال و تولید می‌کنند، به شکل مؤثری مشارکت دارد.

شاخص ۱: دانش و اطلاعات را با دیگران به اشتراک می‌گذارد.

شاخص ۲: به عقاید و سوابق دیگران احترام می‌گذارد و سهم آنان را در تولیدات علمی ارج می‌نهد.

شاخص ۳: برای شناسایی مسائل اطلاعاتی با دیگران - هم با شخص و هم از طریق فناوریها - مشارکت می‌نماید و به جستجوی راههایی برای حل مسائل می‌پردازد.

شاخص ۴: برای طراحی، ایجاد، و ارزیابی فرآورده‌ها و راه‌حل‌های اطلاعاتی با دیگران - هم با شخص و هم از طریق فناوریها - مشارکت می‌نماید.

در زمینه نحوه باسواد اطلاعاتی شدن فعالیتهای درخور توجه دیگری نیز صورت پذیرفته است؛ در کانادا «انجمن کتابداری مدرسه اونتاریو»^{۴۷} مدرک بسیار مفیدی منتشر کرده است که چارچوبی را برای آموزش سواد اطلاعاتی از کودکان تا پایان دبیرستان

کرده است که چارچوبی را برای آموزش سواد اطلاعاتی از کودکان تا پایان دبیرستان ارائه می‌دهد. در انگلستان، «رهنمودهای کتابخانه‌های مدارس ابتدایی»^{۴۸} مشتمل بر بخشی درباره سواد اطلاعاتی است. این مدرک سواد اطلاعاتی را در بستر یادگیری تمام عمر تنظیم و تلفیق این درس را در برنامه تحصیلی پیشنهاد می‌کند.

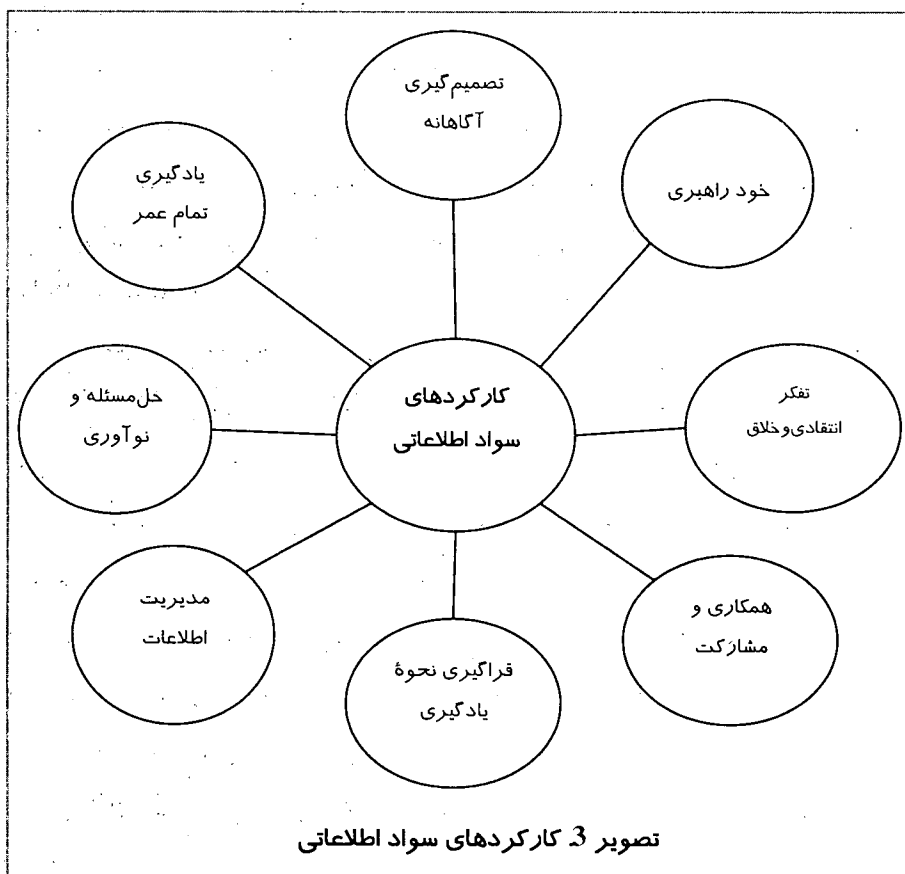
در خصوص ضرورت فراگیری سواد اطلاعاتی برای محیط کار نیز مطالعه‌ای در خصوص مهارت‌های موردنیاز برای مدیریت دانش توسط یک [گروه] مشاوره اطلاع‌رسانی انگلستان برای «کمیته کتابداری و اطلاع‌رسانی انگلستان»^{۴۹} انجام شده است. این مطالعه ضمن ضروری دانستن فراگیری سواد اطلاعاتی توسط تمام کارکنان، بر این نکته تأکید می‌کند که کلیه کارکنان باید توانایی یافتن، ارزیابی، و استفاده از اطلاعات را داشته باشند و این امر نیازمند این است که فرد از مهارت‌هایی به این شرح برخوردار باشد:

۱. رویکردی ساخت‌یافته برای تعریف پرسشها داشته باشد؛
۲. از طریق منابع اطلاعات به کنکاش پردازد؛
۳. مرتبط بودن، صحت، و کیفیت اطلاعات بدست آمده را ارزیابی کند؛
۴. اطلاعات غیرمرتبط و زائد را پالایش کند؛
۵. برای فرایند تصمیم‌گیری به ترکیب و بکارگیری [اطلاعات] مبادرت ورزد؛
۶. نتایج و استدلالها را ثبت نماید.

۵. توصیه‌هایی برای اجرای برنامه‌های سواد اطلاعاتی

یادگیری تمام عمر، تفکر انتقادی، توانایی حل مسئله، و تصمیم‌گیری مبتنی بر اطلاعات در شرایط گوناگون، خودراهبری، همکاری و مشارکت، نوآوری، و بالاخره فراگیری نحوه یادگیری از جمله کارکردهای عمده سواد اطلاعاتی به حساب می‌آیند که در واقع فراگیری سواد اطلاعاتی را از اهمیت ویژه‌ای برخوردار ساخته‌اند (تصویر

اطلاعاتی در برنامه‌های تحصیلی مراکز آموزشی است (Hawes 1994; Bundy 2001; McLaren [1999]; Moore 1997; ACRL 1998; Angeley & Purdue [2001]; Shapiro & Hughes 1996; ACRL 2003; Webber & Johnston 2001; Council of Australian University Librarians 2001)

همچنین ارائه این درس با مشارکت نظام‌یافته و حرکت هم‌سوی کتابخانه، اعضای هیئت علمی، و مدیران مراکز آموزشی اکیدا توصیه شده است. در واقع محتوای برنامه‌ها و دوره‌های سواد اطلاعاتی در عین متنوع بودن، دارای چارچوبی مشترک است که به واسطه این چارچوب می‌توان موفقیت فراگیران را در عصر اطلاعات - چه حین آموزش

برنامه‌ها و دوره‌های سواد اطلاعاتی در عین متنوع بودن، دارای چارچوبی مشترک است که به واسطه این چارچوب می‌توان موفقیت فراگیران را در عصر اطلاعات - چه حین آموزش و چه پس از آن - تضمین نمود (Angeley & Purdue [2001]; Webber & Johnston 2003).

پرورش افراد باسواد اطلاعاتی نیازمند مدارس و دانشکده‌های مناسبی است و لازم است مفهوم سواد اطلاعاتی در برنامه‌های یادگیری آنها گنجانده و ادغام شود، بطوریکه فراگیران بتوانند نقش یک رهبر را در تجهیز افراد و مؤسسه‌ها ایفا نمایند و از این طریق مزیت فرصت‌های موجود در جامعه اطلاعاتی را از آن خود سازند (Westell & Ritchie 1999).

«ابرامسون» نیز ضمن اشاره به این نکته که ایجاد برنامه تحصیلی یا رویه‌هایی برای کسب سواد اطلاعاتی، چالشی عظیم و و مقوله‌ای مفصل است، به ارائه پیشنهادی کلی در این زمینه پرداخته است (Abramson [2002]):

- آغاز نمودن این رویه با معلمانی که به نحو قابل قبولی تعلیم دیده و گواهی دریافت نموده‌اند؛
- مصاحبه با معلمان و حذف معلمانی که در زمینه مهارت‌های بین فردی ضعیف هستند؛
- پرداخت دستمزد به معلمان، بطوریکه با حرفه‌های دیگر قابل مقایسه باشد و جذب افرادی با توانایی‌های بالا؛
- کوچک نگه داشتن اندازه کلاسها به طوریکه امکان دنبال کردن هر هدف میسر شود؛
- تمرین مبانی به صورت مستمر اما در دوره‌های کوتاه مدت؛
- استفاده از موسیقی و ریتم برای جذاب نمودن فرایند تمرین؛
- مجهز نمودن دانش‌آموزان (یا فراگیران) به میز، صندلی، و ایستگاه کاری از رایانه‌های شبکه شده؛
- استفاده از فناوری به عنوان منبعی دائمی در فرایند یادگیری؛

«انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و تحقیقاتی» نیز در گزارشی که در خصوص پیشرفت سواد اطلاعاتی و برنامه‌های اجرایی موردنیاز برای پیشرفت این توانمندیها در سال ۱۹۹۸ ارائه داده، پیشنهادات مفیدی را برای بسط و گسترش سواد اطلاعاتی را مطرح نموده است که به این شرح هستند (ACRL 1998):

- تمام راههایی را که اطلاعات را به شکل سازمانی سازماندهی می‌کنند در نظر گرفته شوند، دسترسی به اطلاعات را سامان داده و نقش اطلاعات در زندگی، جامعه، و محل کار تبیین شود.
- بر برقراری ارتباطی تأکید شود که پیشنیاز تعلیم و تربیت کیفی است؛ نه تنها بر ابزارهای فناوری بلکه بر برنامه‌هایی که افراد را در یافتن، ارزیابی، و استفاده مؤثر از تمام اطلاعات غنی و قوی می‌نماید.
- سواد اطلاعاتی باید به‌عنوان یک اولویت در تمام حوزه‌های تعلیم و تربیت از جمله آموزش در محل کار مدنظر قرار گیرد.
- باید ائتلافی برای سواد اطلاعاتی با رهبری «انجمن کتابداری امریکا» و با همکاری سایر سازمانها و کارگزارهای ملی مشوق و مروج این امر تشکیل شود.
- تبیین و اجرای پروژه‌های پژوهشی و اجرایی مرتبط با اطلاعات و بکارگیری اطلاعات باید درنظر گرفته شود.
- گردهمایی ملی سواد اطلاعاتی و سازمانهای عضو آن باید به تشویق، پشتیبانی، و دنبال نمودن پروژه‌های پژوهشی و اجرایی در حوزه سواد اطلاعاتی ادامه دهند.
- تعلیم و تربیت معلمان و عملکردهای مورد انتظار باید با درنظر گرفتن سواد اطلاعاتی اصلاح شوند.
- درکی از ارتباط سواد اطلاعاتی با برنامه‌های کنفرانس کاخ سفید در خصوص خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی باید ترویج داده شود.

آموزش سواد اطلاعاتی در جهان^۱

در مجموع تلاشهایی که در زمینه بسترسازی و تحقق سواد اطلاعاتی صورت گرفته است هنوز در آغاز راه هستند و مسلماً این امر نیازمند تلاشها و تحقیقات بیشتری برای شناخت پیچیدگیها، تأثیرات بلندمدت، و اهمیت آماده‌سازی مردم برای انجام کارهای مؤثر اطلاعاتی است.

شواهد موجود حکایت از آن دارند که طی دهه گذشته، سواد اطلاعاتی به موضوعی جهانی بدل شده و اقدامات گسترده‌ای در این راستا در سراسر جهان به ثبت رسیده است (Cheuk 2002; McMahon 2002; Quinlan 2002; Underwood 2002; Ma 2002; Zia 2002; Salem 2002) که در این میان، بطور ویژه می‌توان به آنچه در آمریکای شمالی، استرالیا، آفریقای جنوبی و اروپای شمالی صورت پذیرفته است، اشاره کرد (Radar [2002]). برنامه‌هایی که در این مناطق شروع و دنبال شده،

^۱ محتوای این فصل ترجمه مقاله‌ای است که توسط «هانلور رادار» در سال ۲۰۰۲ نوشته شده است.

بنابراین برای دریافت اطلاعات کتابشناختی مربوط به استندهای مندرج در این بخش می‌توان به کتابشناسی مندرج در پایان مقاله منبع مراجعه نمود.

مرتبط با فناوری و مهارت‌های اطلاعاتی را مطرح ساخته و مورد توجه قرار داده‌اند که در ادامه به تفکیک مناطق مختلف به آنها پرداخته شده است.

۱. آفریقا

۱-۱. آفریقای جنوبی

علاقه و توجه به موضوع سواد اطلاعاتی در آفریقای جنوبی به واسطه دو عامل یعنی انتقال نظام‌مند آموزش در تمامی سطوح و گسترش و توسعه فزاینده فناوری ارتباطات و اطلاعات پدید آمده است. چارچوب سیاست‌گذاری در خصوص سواد اطلاعاتی در مؤسسه‌ها و نهادها متأثر از سه خط‌مشی است که عبارتند از:

- خط‌مشیهای آموزشی؛
- خط‌مشیهای مویوط به ICT یا فناوری ارتباطات و اطلاعات؛
- خط‌مشیهای مربوط به کتابخانه و خدمات اطلاع‌رسانی.

همچنین پاسخ و واکنش دولت نسبت به مباحث مرتبط با سواد اطلاعاتی با توجه به الزامات اولیه آن متغیر بوده است. به عنوان مثال بخشهایی نظیر ارتباطات و تجارت و صنعت بر مشارکت اقتصادی، حقوق شهروندی و حمایت‌های دولت برای تأسیس انجمن اطلاع‌رسانی تأکید می‌کنند به طوریکه آگاهی دولت از اقتصاد مبتنی بر اطلاعات و علاقه و تمایل آن به ارتقای سطح آگاهی شهروندان نسبت به مزایا و منافع این اطلاعات، امروزه امری کاملاً محسوس است. دولت بر ارتباط و پیوند میان فناوری اطلاعات و پیشرفت و توسعه اقتصادی و بخش آموزش تأکید فراوانی دارد و خود در تعدادی از پروژه‌های ملی و بین‌المللی برای ارتقای سطح فناوری اطلاعات و بکارگیری آن شرکت نموده است. تعهد نسبت به ابعاد و جنبه‌های گوناگون سواد اطلاعاتی در بسیاری از اسناد و بیانیه‌های سیاسی دولت محسوس و آشکار است. به عنوان مثال دولت آفریقای جنوبی در «منشور فناوری اطلاعات اوکیناوا»^۲ با عنوان G8 کیوشو در سال ۲۰۰۰ میلادی نقش فعال و عمده‌ای ایفا نمود. این منشور در واقع برای برقراری ارتباط و همکاری میان

برقراری ارتباط و همکاری میان غنی‌ترین کشورهای جهان و پاره‌ای از کشورهای در حال توسعه در زمینه فناوریهای دیجیتالی طرح گردیده است.

همچنین این دولت اخیراً "سایتی اینترنتی تحت عنوان into.com 2025 راه اندازی نموده که در آن استراتژی ملی اطلاعات و ارتباطات دولت به عنوان نوعی فناوری مطرح شده است و در آن تعدادی از برنامه‌های مربوط به پروژه‌های ICT نیز معرفی شده‌اند. هدف از طراحی این پروژه‌ها، ایجاد جامعه اطلاعاتی به صورت شبکه‌ای است که از طریق آن کشور آفریقای جنوبی بتواند در عرصه جهانی از مزیت رقابتی برخوردار گردد.

در سالهای اخیر کتابداران و دانشگاهیان جهت ارتقای فرایندهای آموزشی برای همه، تلاش و همکاری فراوانی نموده‌اند و دستورالعملهای مربوط به سواد اطلاعاتی نیز به عنوان بخشی از فرایند آمادگی برای یادگیری تمام عمر مورد استفاده قرار گرفته است. به عنوان نمونه «اتلاف کنسرسیومهای کتابخانه‌ای آفریقای جنوبی»^۳ راهنمایی و آموزش به کاربران را به عنوان نوعی هدایت استراتژیک برای تحقق اهداف انجمن در سال ۱۹۹۹ پذیرفته است. برای معرفی اصول سواد اطلاعاتی در سطح آموزش عالی آفریقای جنوبی، لازم است این موضوع در ارتباط با مجموعه عوامل مرتبط با شرایط و موقعیتهایی در نظر گرفته شود که بر فرایندهای آموزشی و یادگیری تأثیر می‌گذارند. این عوامل بر مبنای محیط آموزشی در پایان «دوره آپارتاید»^۴ تعریف شده‌اند؛ این دوره در واقع مربوط به زمانی است که بسیاری از دانشجویانی که از لحاظ علمی فاقد اطلاعات و امتیازات کافی بودند، بدون برخورداری از آمادگیهای لازم به مقاطع مختلف آموزش عالی راه می‌یافتند. بنابراین، مهارتهای اطلاعاتی باید در شرایطی آموزش داده شوند که در آن کلیه دانشجویان، از آمادگیهای لازم برخوردار باشند و

این مهم، نیازمند همکاری صمیمانه و نزدیک تمام کتابداران، متخصصان فناوری و دانشگاهیان است.

پروژه INFOLIT^۵، پروژه‌ای ارزشمند و درخور توجهی است که در سال ۱۹۹۵ در زمینه سواد اطلاعاتی، با حمایت «شرکت ریدرز دایجست»^۶ آغاز به کار کرد و در سال ۲۰۰۰ میلادی به پایان رسید. این پروژه، به کتابداران غربی کمک کرد تا برنامه‌های آموزشی مبتنی بر سواد اطلاعاتی را در دوره‌های دانشگاهی، مدارس و جوامع نهادینه کنند. در این برنامه، نیازسنجی بعمل آمد و بهترین فعالیتها و اقدامات برای معرفی و آموزش سواد اطلاعاتی اجرا شد. یک دوره آموزشی همراه با اعطای گواهینامه با عنوان مهارتها و ابزارهای اطلاعاتی در سال ۱۹۹۶ در «دانشگاه کیپ‌تاون»^۷ آغاز گردید و تاکنون نیز ادامه دارد. پروژه INFOLIT با همکاری دانشگاهیان و کارکنان واحدهای اطلاع‌رسانی به انجام رسیده است تا بتواند سواد اطلاعاتی مناسب و مرتبط با نیازهای فراگیران را شناسایی، تعریف و ارائه کند.

آموزش و سواد اطلاعاتی فراگیران، یکی از موضوعهای مهم پژوهشی در جامعه کتابداران آفریقای جنوبی است. اکثر مؤسسه‌های آموزش عالی در فعالیتهای مرتبط با سواد اطلاعاتی سهم و درگیر هستند و اطلاعات حاصل از تحقیقات حاضر نشان می‌دهد که اکثر کتابداران دانشگاهی در تلاشند تا مهارتهای اطلاعاتی را در دوره‌ها و مباحث درسی و آموزشی دانشجویان بگنجانند.

در این راستا، در «دانشگاه آفریقای جنوبی»^۸ و «دانشگاه پرتوریا»^۹ و «نتال تکنیکون»^{۱۰} چندین برنامه مرتبط با سواد اطلاعاتی آغاز شده و به مدت چندین سال ادامه داشته‌اند. از سال ۱۹۹۷ تاکنون در «دانشگاه آفریقای جنوبی» یک دوره جامع آموزشی

5 www.adamaetoz.ac.za/academic/info

6 Reader's Digest Company

7 University of Cape Town

8 University of South Africa (UNISA)

9 University of Pretoria

10 Natal Technicon

آموزشی در خصوص مهارت‌های اطلاعاتی در تحقیق و پژوهش برگزار شده که ویژه آن گروه از دانشجویان رشته شیمی بوده است که به صورت مکاتبه‌ای و از راه دور تحصیل کرده‌اند.

همچنین در سال ۲۰۰۱ میلادی تحقیقی پیرامون ارزیابی میزان حمایت سازمانی از برنامه‌های مرتبط با سواد اطلاعاتی و فعالیتهای مرتبط با آن به عمل آمد که ۲۶ مؤسسه دانشگاهی آفریقای جنوبی جامعه این پژوهش را تشکیل می‌دادند. نتایج این پژوهش نشان داد که تنها یک مؤسسه بر اهمیت یادگیری تمام عمر تأکید داشته است و شواهد اندکی مبنی بر وجود برنامه‌های استراتژیک سازمانی در راستای ارتقای سواد اطلاعاتی در برنامه‌های درسی و آموزشی سازمانها و مؤسسه‌های مذکور به دست آمد. در اکثر این مؤسسه‌ها، کتابخانه‌ها، از طریق منابع و دوره‌های آموزشی گوناگون، مهارت‌های اطلاعاتی را برای دانشجویان فراهم می‌نمودند و ملاحظات مربوط به بررسی و ارزیابی نتایج و پیامدهای سواد اطلاعاتی نیز مسأله‌ای است که در کانون توجه قرار دارد. امروزه کتابداران دانشگاهی آفریقای جنوبی دریافته‌اند که راهنماییها و دستورالعملهای لازم در رابطه با سواد اطلاعاتی باید در متن برنامه‌های درسی و آموزشی گنجانده شوند تا به این ترتیب بتوان به بیشترین تأثیر ممکن دست یافت.

۲. آسیا

۲-۱. چین

از اوایل دهه ۱۹۸۰ دولت چین حمایت‌های فراوانی را از آموزش مهارت‌های اطلاعاتی و کتابخانه‌ای در مؤسسه‌ها دانشگاهی این کشور به عمل آورده و در این رابطه چندین کنفرانس ملی ترتیب داده است. گرچه در بسیاری از دانشگاههای چین (۳۹٪) دوره‌هایی مبنی بر آموزش کاربران اطلاعات ارائه می‌شود با این وجود درصد کمی از دانشجویان مقاطع آموزش عالی در این دوره‌ها شرکت می‌کنند که این امر به دلیل برگراری این دوره‌ها جدای از برنامه عمومی آموزشی آنها است. همگام با رشد و توسعه فناوری و فناوری شبکه‌ها در چین، نیاز به راهنمایی در زمینه مهارت‌های اطلاعاتی

اطلاعاتی برای راهنمایی دانشجویان به رشته تحریر درآمده است، در مجلات و روزنامه‌های چین به چاپ رسیده‌اند.

اخیراً کشور چین اولین کارگاه ملی سواد اطلاعاتی را برای مقاطع بالای آموزش عالی در ژانویه ۲۰۰۲ در «دانشگاه هیلانگ جیانگ»^{۱۱} واقع در شهر «هاربین»^{۱۲} برگزار نمود. بیش از ۱۷۰ کتابدار از نواحی مختلف چین در این کنفرانس حضور یافتند و همگی اظهار علاقه و تمایل نمودند که استانداردهای رقابتی سواد اطلاعاتی «انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و پژوهشی» را در راستای کمک به دانشجویان برای آموزش بهتر بکار خواهند گرفت. استانداردهای «انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و پژوهشی» به زبان چینی ترجمه و در کتابخانه‌های مراکز دانشگاهی سراسر چین توزیع شدند.

برنامه آموزشی سواد اطلاعاتی که در «دانشگاه تسینگهوا»^{۱۳} برگزار شد، الگویی بسیار خوب برای آینده به شمار می‌رود. «دانشگاه تسینگهوا» واقع در پکن پایتخت چین و دانشگاهی عمومی است. این دانشگاه در واقع یک مرکز تحقیقاتی جامع به شمار می‌رود که دارای پتانسیل علمی بالایی است که در تسهیل توسعه اقتصادی در عرصه ملی نقش چشمگیری ایفا می‌نماید. این دانشگاه مشتمل بر ۴۴ مؤسسه تحقیقاتی، ۹ مرکز مهندسی و چندین آزمایشگاه بزرگ در سطح ملی است. در این دانشگاه ۳۷ برنامه آموزشی برای دوره کارشناسی، ۱۰۷ برنامه برای دوره کارشناسی ارشد و ۶۴ برنامه برای دوره‌های دکترا وجود دارد و دارای ۱۹۱۴۲ دانشجوی رسمی است. از مجموع ۷۹۰۶ کارمند شاغل در این دانشگاه، ۱۵ نفر در دانشکده مهندسی و ۱۶ نفر در دانشکده علوم به انجام وظیفه مشغولند.

کتابخانه این دانشگاه در سال ۱۹۱۱ تاسیس شده است و دارای بیش از ۲/۵ میلیون جلد کتاب از جمله ۳۰۰ هزار کتاب عتیقه و خطی چینی است. این کتابخانه با دارا بودن مجموعه‌ای جامع، یکی از بزرگترین کتابخانه‌های چین به شمار می‌رود که بر اطلاعات

11 Heilongjiang University

12 Harbin

13 Tsinghua University

بودن مجموعه‌ای جامع، یکی از بزرگترین کتابخانه‌های چین به شمار می‌رود که بر اطلاعات علمی تأکید خاصی دارد. همه ساله، هفت دوره آموزشی در رابطه با سواد اطلاعاتی همراه با اعطای گواهینامه معتبر برای بیش از ۲۰۰۰ دانشجو و فارغ التحصیل برگزار و دوره‌های دیگری نیز در زمینه کسب آمادگیهای لازم برای نوشتن رساله یا پایان‌نامه از سوی این دانشگاه برگزار می‌گردد. علاوه بر این، کتابداران با همکاری همکاران دانشگاهی خود برای شناخت نیازهای مربوط به بازیابی اطلاعات دانشجویان در سطح دانشکده یا به صورت آموزش از راه دور تلاشهایی به عمل آورده‌اند. آنچه در حال حاضر در کانون توجه قرار دارد، روزآوری دوره‌های آموزشی بازیابی اطلاعات با استفاده از استانداردهای «انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و پژوهشی» است.

استفاده از نشستهای کتابداران و برگزاری کارگاههای آموزشی ویژه در سطح ملی، نظیر آنچه که در سال ۲۰۰۲ در شهر هرین برگزار شد به کتابداران دانشگاهی چینی کمک فراوانی نموده است تا از برنامه‌های «دانشگاه تسینگهوا» در راستای آموزش مهارتهای اطلاعاتی و فناوریانه بهره‌مند شوند. بسیاری از کتابداران دانشگاهی در حال روزآوری برنامه‌های آموزشی مربوط به مهارتهای اطلاعاتی خود هستند تا به این ترتیب با برگزاری دوره‌های آموزشی جداگانه و معتبر و ارائه روشهای مختلف آموزشی، به نیازهای دانشجویان در عصر دیجیتال پاسخ گویند.

۲-۲. سنگاپور

در سنگاپور دولت در تلاش است تا جامعه‌ای مبتنی بر دانش و اطلاعات بنا کند به گونه‌ای که همه افراد بتوانند خود را برای کار در محیطی سرشار از اطلاعات آماده کنند و از مهارتهای مربوط به حل مسئله برخوردار و به سواد اطلاعاتی مجهز شوند و از این طریق بتوانند در رشد و توسعه اقتصادی کشور خود سهم و مؤثر باشند.

در سنگاپور، براساس مصوبات وزارت آموزش و پرورش، مهارتهای اطلاعاتی در سطوح اول و دوم آموزش به دانش آموزان تعلیم داده می‌شوند. این مسأله ابتدا به عنوان

خاص در مدارس ابتدایی و راهنمایی برای آموزش مهارت‌های اطلاعاتی به دانش آموزان بکار می‌روند. همچنین در سال ۱۹۹۶ با همکاری معلمان و کتابداران کتابی با عنوان «پروژه‌های گروه‌های پشتیبانی کتابخانه در مدارس ابتدایی»^{۱۴} به چاپ رسید و در سال ۱۹۹۷، کتاب دیگری با عنوان «دستورالعمل‌های سواد اطلاعاتی: مواد مکمل»^{۱۵} منتشر گردید.

بخش مطالعات اطلاع‌رسانی در «دانشگاه فنی نانی یانگ»^{۱۶}، پژوهشی در خصوص مهارت‌های اطلاعاتی دانشجویان و فارغ التحصیلان به ویژه دانشجویان مهندسی اجرا نمود و دریافت که این دانشجویان در استفاده مؤثر از اطلاعات با مشکلاتی مواجه هستند. نتایج این پژوهش برای ادغام آموزش سواد اطلاعاتی در برنامه‌های تحصیلی دانشجویان مورد بهره‌برداری قرار گرفت و نتایج و یافته‌های این تحقیق - که در سنگاپور اجرا گردید - می‌تواند برای سایر مؤسسه‌ها و دانشگاه‌ها در سراسر جهان مفید و مؤثر واقع شود.

علاوه بر مطالعات به عمل آمده در زمینه سواد اطلاعاتی در مراکز آموزشی و مجموعه‌های دانشگاهی، تحقیقاتی نیز در محیط‌های کاری صورت پذیرفته است. براساس مطالعه به عمل آمده در سنگاپور که به بررسی فرایندهایی می‌پرداخت که کارکنان برای دستیابی به اطلاعات مورد نیاز خود برای انجام وظایف و مسئولیت‌های محوله در محیط کار به کار می‌گرفتند، این نتیجه حاصل گردید که سواد اطلاعاتی نوعی فرایند منظم، قانونمند و نظام‌مند نیست بلکه بیشتر جنبه شخصی داشته و به خلاقیت و قوه ابتکار فرد بستگی دارد. این نوع دانش در مورد همگان یکسان نیست و از اینرو باید منعطف، خلاقانه و همراه با بازخورد باشد. براساس مطالعه‌ای، از هشت نفر بازررس (ممیزه) از شرکت‌های مختلف در رابطه با امور کاری خود مصاحبه‌ای به عمل آمد. نتیجه این مصاحبه نشان داد که رفتار افراد برای کسب اطلاعات در محیط کار با یکدیگر

14 Collaborative Projects of Library Support Groups in Primary Schools

15 Information Literacy Guidelines and Information Literacy: Supplementary Materials

16 Nanyang Technological University

بازرس (ممیزه) از شرکت‌های مختلف در رابطه با امور کاری خود مصاحبه‌ای به عمل آمد. نتیجه این مصاحبه نشان داد که رفتار افراد برای کسب اطلاعات در محیط کار با یکدیگر تفاوت دارد و دارای حالت نظام‌مند و یکنواخت و هماهنگ نیست. سواد اطلاعاتی در صورتی می‌تواند در محیط کار مفید و مؤثر واقع شود که خلاق و پویا بوده و بر مبنای همکاری و تفکر انتقادی شکل گرفته باشد. رفتار لازم برای جستجوی اطلاعات باید تمام فرایندهای مربوط به تفکرات پیچیده را دربرگیرد و به گونه‌ای باشد که افراد بتوانند مهارت‌های شخصی خود را برای جستجوی اطلاعات تقویت کنند. سواد اطلاعاتی، در صورتی می‌تواند در محیط کار رشد و توسعه یابد که سازمانها و مؤسسه‌ها، ارتباطات خوب و متقابل را تقویت کنند و رفتارهای صحیح برای کسب اطلاعات را با دیگران در میان گذارند و به فناوری به عنوان یک ابزار - و نه به عنوان همه چیز - توجه کنند و برای کارکنان خود انعطاف‌پذیریهای لازم را قائل شوند.

۳. اقیانوسیه

۳-۱. استرالیا

کتابداران دانشگاهی در استرالیا، تاکنون به طور فعال از ارتباط موجود میان سواد اطلاعاتی و یادگیری تمام عمر، حمایت کرده‌اند. آنان تا به حال چهار کنفرانس ملی در زمینه سواد اطلاعاتی با موفقیت تمام برگزار نموده‌اند که همگی توسط کتابخانه «دانشگاه استرالیای جنوبی»^{۱۷} و «انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی استرالیا»^{۱۸} سازماندهی شده‌اند، علاوه بر این، برگزاری این کنفرانسها از حمایت داوطلبانه گروه‌های ویژه علاقه‌مند نیز بی‌نصیب نبوده است. این افراد طی کنفرانسهای یاد شده و مباحث دیگر و همکاریهایی که با یکدیگر داشته‌اند، سرانجام استراتژی‌هایی برای کمک به توسعه و گسترش سواد اطلاعاتی به عنوان یک موضوع آموزشی مهم و عمده - نه تنها در سطح آموزش عالی بلکه در سطح جامعه - مطرح نمودند و در این رابطه دست به اقدامات و

17 University of South Australia

18 Australian Library and Information Association (ALAIA)

عمر، منجر به برقراری همکاریهایی میان دانشکده و کتابداران جهت انتقال تجربیات آموزشی و یادگیری شد.

در «دانشگاه بالارات»^{۱۹} سواد اطلاعاتی موضوعی است که برای آن تلاش فراوانی می‌شود و بر مبنای موضوعهای چهارگانه مرتبط «بایر»^{۲۰} تدریس می‌شوند. که عبارتند از: آموزش، کاربرد، ترکیب با سایر دانسته‌ها، و کشف و شناخت.

کتابداران به اتفاق اعضای هیئت علمی در حال یکپارچه‌سازی سواد اطلاعاتی در برنامه تحصیلی، افزودن آن به گواهینامه فارغ‌التحصیلان و به تأیید رساندن آن توسط کادر دانشگاهی هستند. کار بیشتری انجام شده است اما تحقیق بیشتری برای ارزیابی اطلاعاتی که توسط دانشجویان و اعضای هیئت علمی لازم است.

از دهه ۱۹۷۰ سواد اطلاعاتی، یکی از موضوعهای مهم و مورد توجه در «دانشگاه ولانگانگ»^{۲۱} محسوب می‌شود. در سال ۱۹۸۹، این دانشگاه خط‌مشی‌ای برای آموزش علوم رایانه تدوین و سه سال بعد نیز با جدیت روی موضوع سواد اطلاعاتی تمرکز نمود. در سال ۱۹۹۵، یک گروه کاری برای بررسی و مطالعه سواد اطلاعاتی تشکیل شد و سیاست مربوط به سواد اطلاعاتی در سال ۱۹۹۷ تدوین گردید. از آن زمان تاکنون نیز فعالیتهای زیادی برای گنجاندن موضوعهای این نوع دانش در دوره‌های درسی به عمل آمده است.

کتابداران شاغل در «دانشگاه استرالیای جنوبی» در تلاشند تا اطمینان حاصل نمایند که دانشجویان به طور قطع به سواد اطلاعاتی که مورد نیازشان است، دست می‌یابند. در «دانشگاه فناوری»^{۲۲} واقع در «سیدنی»^{۲۳} نیز دانشجویان از آموزشهای مربوط به سواد اطلاعاتی به عنوان بخشی از دروس موظف خود بهره‌مند می‌شوند و در «دانشگاه فنی

19 University of Ballarat

20 Boyer

21 University of Wollongong

22 University of Technology

23 Sidney

کوئینزلند^{۲۴}، کتابداران، یک دوره فشرده و پیشرفته از مهارت‌های جستجو و بازیابی اطلاعات را برای دانشجویان تدریس می‌کنند. در «دانشگاه مرکزی کوئینزلند» استفاده از فناوریهای همزمان و منقطع^{۲۵}، کتابداران را قادر ساخته است تا آموزشهای مربوط به مهارت‌های اطلاعاتی را از طریق شبکه جهانی وب برای دانشجویانی که از راه دور آموزش می‌بینند، ارسال نمایند. امروزه جهان دریافته است که شیوه ویدئو کنفرانس، نوعی استراتژی ارزشمند در آموزش از راه دور محسوب می‌رود. برنامه‌های آموزشی مبتنی بر رایانه نیز برنامه‌هایی مفید و مؤثر برای آموزش نحوه جستجوی پایگاه‌های اطلاعاتی شناخته شده‌اند. برای استفاده از فناوریهای مناسب و بهره‌گیری از استراتژیهای مناسب آموزش و یادگیری، لازم است تا به کارکنان آموزشهای بیشتری داده شود.

بیش از نیمی از جمعیت دانشجویان «دانشگاه مرکزی کوئینزلند» از فناوریهای مربوط به آموزش از راه دور استفاده می‌کنند که این امر به دلیل دور دست بودن محل سکونت این دانشجویان است. استفاده منقطع از فناوری به ارتقای سطح یادگیری و آموزش از راه دور کمک کرده و به کتابداران اجازه داده است تا دستورالعملها و آموزشهای مربوط به مهارت‌های اطلاعاتی را به شیوه‌ای بهنگام به دانشجویان دور از مرکز عرضه کنند. در سالهای ۱۹۹۶ و ۱۹۹۷ کارکنان کتابخانه، استفاده از فناوری ویدئو کنفرانس را در آموزش به دانشجویان خارج از مرکز آغاز کردند و با استفاده از این شیوه به آنها آموختند که چگونه می‌توانند به طیف گسترده‌ای از پایگاه‌های اطلاعاتی دست یابند و از آنها استفاده نمایند. برنامه یا به عبارتی مأموریت مدیریتی آموزش و یادگیری دانشگاه نسبت به آموزش سواد اطلاعاتی و مهارت‌های لازم برای یادگیری تمام عمر متعهد است. کتابداران و متخصصان با همکاری هم در تلاشند تا دستورالعملهای سواد اطلاعاتی را در دروس موظف دانشجویان وارد نمایند و تعداد

آموزشی از طریق رایانه و شیوه ویدئو کنفرانس، از جمله رویه‌هایی هستند که با موفقیت کامل در زمینه آموزش از راه دور به کار گرفته شده‌اند. بررسیها و ارزیابیهای منظم و دوره‌ای به ارتقا و توسعه فناوریها و استراتژیهای مختلف آموزشی کمک نموده است.

علاوه بر پیشرفتهای فزاینده‌ای که در زمینه آموزش دانشجویان حاصل گردید، ذکر این مسأله نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است که محققان استرالیایی در زمینه مستندسازی سواد اطلاعاتی در محیطهای کاری پیشگام بوده‌اند؛ آنان برای تعیین پاره‌ای مسائل دست به تحقیق و بررسی زده‌اند که عبارتند از:

- ارتباط میان سواد اطلاعاتی و تک تک فراگیران؛
- شناسایی ماهیت دانش، اطلاعات و سواد اطلاعاتی در فرهنگهای مختلف؛
- تجارب افراد و گروههای مختلف در رابطه با سواد اطلاعاتی؛
- موانع موجود بر سر راه اجرای برنامه‌های آموزشی مربوط به سواد اطلاعاتی؛
- استراتژیهای لازم برای کمک به افراد و جوامع برای مجهز شدن به سواد اطلاعاتی.

۳-۲. نیوزیلند

نیوزیلند از سال ۱۹۹۳، دارای یک چارچوب آموزش رسمی برای تعلیم مهارتهای اطلاعاتی در حوزه آموزشهای اجباری و همگانی بوده است. با این حال اساتید و معلمان احساس می‌کنند که توسعه منابع انسانی نیازمند فراگیری مهارتهای اطلاعاتی توسط همگان است. در سال ۱۹۹۸، مطالعه‌ای برای تعیین نیازهای خاص معلمان و اساتید در رابطه با آماده‌سازی دانشجویان و آموزش سواد اطلاعاتی به آنان صورت گرفت. نتایج نشان داد که گرچه آموزش مهارتهای اطلاعاتی در مدارس و دانشکده‌ها، یک نیاز اساسی است اما به درستی در قالب و محتوای درسی گنجانده نشده است و هر چند مربیان برای مهارتهای اطلاعاتی ارزش خاصی قائلند اما اطلاعات آنها در مورد آموزش چنین مهارتهایی اندک است و در مدارس از سواد اطلاعاتی به طور اساسی و درخور حمایت نمی‌شود. مطالعات نشان داده‌اند که گرچه سیاستهای مربوط به آموزش این نوع دانش در مدارس وجود دارد اما در عمل اجرای آن بدون وجود برنامه‌های توسعه و

درخور حمایت نمی شود. مطالعات نشان داده‌اند که گرچه سیاستهای مربوط به آموزش این نوع دانش در مدارس وجود دارد اما در عمل اجرای آن بدون وجود برنامه‌های توسعه و ارتقای حرفه‌ای مناسب برای معلمان و اساتید و بدون همکاری با سایرین نظیر کتابداران و مدارس ابتدایی بسیار سخت و دشوار خواهد بود.

اصول و مبانی سواد اطلاعاتی و اهداف و مقاصد آن در نیوزیلند پذیرفته شده است و بسیاری از صاحب‌نظران در تلاشند تا درک این دانش و استفاده از مهارت‌های مربوط به آن را در این کشور بسط دهند. یکی از اجزا و عناصر مهم فعالیت‌های آموزشی در نیوزیلند طراحی ابزارهای سنجش و ارزیابی پیامدها و نتایج سواد اطلاعاتی است.

براساس یکی از لایحه‌های تصویب شده میان کانادا و نیوزیلند، اهداف آموزشی کاربر و عملکردها و اقدامات وی مقایسه می‌شوند. همچنین این لایحه‌ها ارتباط میان راهنمایی و هدایت کاربر و سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌های دانشگاهی را مورد مقایسه و بررسی قرار می‌دهند. نتایج حاصل نشان داد که در نگرشها و عملکردهای کتابدارانی که در کانادا و نیوزیلند مسئول آموزش کاربران بودند، بیش از آنکه تفاوت وجود داشته باشد، تشابه دیده شد. در حال حاضر لازم است تا در رابطه با اقدامات صورت گرفته برای بسط سواد اطلاعاتی و پیامدهای آن در کشورهای مختلف تحقیقات و پژوهشهای بیشتری صورت پذیرد.

۴. اروپا

از سال ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۷، اتحادیه اروپا، مجموع بودجه و اعتبار مالی لازم برای برگزاری «دوره‌های آموزشی دسترسی به اطلاعات از طریق فناوری ارتباطات برای کاربران نهایی»^{۲۶} را تأمین نمود که به اختصار EDUCATE نامیده می‌شوند و دانشگاه‌های ایرلند، سوئد، فرانسه، اسپانیا و انگلستان به هدایت و رهبری «دانشگاه چالمرز»^{۲۷} در این دوره‌ها شرکت نمودند. همکاری‌های میان کشورهای اروپایی منجر به

26 End-user Courses in Information Access through Communication Technology (EDUCATE): <http://educate.lib.chalmers.se>

27 Chalmers University

داروسازی و فیزیک تدریس شد. این برنامه‌های آموزشی با هدف آموزشهای حرفه‌ای و تخصصی طراحی شدند و دربرگیرنده ابزار و مواد تمام متن بودند. برای آینده مدل‌های آموزشی بیشتری در خصوص موضوعهای مختلف در دست طراحی است. این برنامه‌ها در واقع به عنوان برنامه‌های پشتیبان برای حمایت از دانش و اطلاعات دانشجویان و فارغ التحصیلان در سطح دانشگاه یا خارج از آن ارائه شده‌اند. امروزه پژوهشگران بر آنند تا شیوه‌های جدید آموزشی، حمایت‌های آموزشی سامان‌یافته و یک قسمت^{۲۸} دسترسی به منابع اطلاعاتی، و روشهای خلاقانه برای یادگیری مهارتهای اطلاعاتی را در اختیار کاربران اطلاعات قرار دهند.

طی سالهای ۱۹۹۸ تا ۱۹۹۹ پروژه دوره‌های آموزشی دسترسی به اطلاعات آموزشی از راه دور از طریق پروژه «دوره‌های آموزشی اطلاعات از راه دور با دسترسی از طریق شبکه»^{۲۹} با حمایت مالی اتحادیه اروپا به مرحله اجرا درآمد و طی آن دوره‌های آموزشی مقرون به صرفه و مؤثری برای آموزش از راه دور در کشورهای اروپایی برگزار شد. در این دوره‌ها از نوعی طراحی منعطف استفاده شده بود و کلیه آموزشها از طریق شبکه ارائه و پشتیبانی می‌شد. لازم به ذکر است که در این پروژه ۹ کشور اروپایی شرکت داشتند. شرکت کنندگان در این پروژه در برگزاری دوره‌های آموزشی برای مؤسسه‌های خود بر قسمتهای into info تکیه داشتند. یکی از ویژگیهای بارز و محوری «دوره‌های آموزشی اطلاعات از راه دور با دسترسی از طریق شبکه» استفاده از شیوه‌های آموزشی توأم با همکاری در گروههای کوچک همراه با حمایت فعال همسالان و مربیان است.

۴-۱. انگلستان

کتابداران انگلیسی که در سطح مدارس و دانشگاهها مشغول به کار هستند، در برنامه‌ریزی دوره‌های آموزشی برای آموزش سواد اطلاعاتی و طرح‌ریزی نظریه‌های

²⁸ Module

²⁹ Distance Education Information Courses with Access through Networks (DEDICATE): www.ariadne.ac.uk/issue17/dedicate

۴-۱. انگلستان

کتابداران انگلیسی که در سطح مدارس و دانشگاهها مشغول به کار هستند، در برنامه‌ریزی دوره‌های آموزشی برای آموزش سواد اطلاعاتی و طرح‌ریزی نظریه‌های مربوط به آن، فعالانه مشغول هستند. در این رابطه می‌توان بطور ویژه به دانشکده‌ها و دانشگاههای پلی تکنیک اشاره کرد که تاکنون چندین دوره آموزشی در خصوص مهارتهای سواد اطلاعاتی برگزار نموده‌اند. در میان روشهای مختلف استفاده شده در این دوره‌ها می‌توان به قسمتهای آموزشی مبتنی بر رایانه و بسته‌های آموزشی مبتنی بر رسانه‌ها اشاره نمود.

در سال ۱۹۹۸ «کنفرانس دائمی کتابخانه‌های ملی و دانشگاهی» برگزار گردید و طی آن قطعنامه‌ای صادر شد که بر لزوم آموزش مهارتهای اطلاعاتی در سطوح بالا و عالی آموزشی تأکید داشت. این کنفرانس از سال ۱۹۸۰ به طور مرتب برگزار شده و دارای ۱۵۷ عضو ثابت است. اعضای این کنفرانس سعی بر آن دارند تا کیفیت و دامنه تأثیر مثبت کتابخانه‌ها را در برنامه‌های آموزشی مقاطع عالی تحصیلی در ایرلند و انگلستان توسعه دهند و بهبود بخشند. این کنفرانس اخیراً بینش و مأموریت خود را برای خدمات اطلاع‌رسانی در سطح دانشگاه برای سال ۲۰۰۵ منتشر نموده است.

«کنفرانس دائمی کتابخانه‌های ملی و دانشگاهی» به هفت گروه از مهارتها که دربرگیرنده سطح پایه تا سطح مهارتهای فناورانه است اشاره دارد و بخش اعظم کتابداران دانشگاهی به نوعی مشغول آموزش یکی از مهارتهای اطلاعاتی هستند. بینش «کنفرانس دائمی کتابخانه‌های ملی و دانشگاهی» برای سال ۲۰۰۵ بر توسعه درگاههای وب^{۳۰}، توسعه محیطهای اطلاعاتی و مشارکت رسمی همگانی تأکید دارد و بر آن است تا یادگیری و جستجوی اطلاعات را از طریق نوعی مدل به انجام رساند که سیستمی بی‌سیمی از منابع محلی، منطقه‌ای و ملی و جهانی را به یکدیگر وصل می‌کند و بر نقش کارکنان کتابخانه‌ها به عنوان مشاور و مربی تأکید می‌نماید و علاوه بر آن،

تعدادی از دانشگاه‌های بریتانیا از قبیل «کرانفیلد»^{۳۱}، «شفیلد»^{۳۲} و «نورث همپتون»^{۳۳} در حال حاضر طبق دستورالعمل‌های «کنفرانس دائمی کتابخانه‌های ملی و دانشگاهی» عمل می‌کنند. سایر دانشگاه‌های انگلستان از سایتهای اینترنتی مربوط به دوره‌های آموزشی مجازی و الکترونیکی مثل سایت www.vts.rdn.ac.uk قسمتهای آموزشی on-line، قسمتهای آموزش از راه دور و طیف وسیعی از دیگر روشهای آموزشی برای آموزش مهارتهای مناسب به دانشجویان استفاده می‌نمایند.

علاوه بر موارد یاد شده، اقدامات مفیدی دیگری در این رابطه توسط دانشگاه‌های «نورث آمبریا»^{۳۴} و «کاردیف»^{۳۵} صورت پذیرفته است. در حال حاضر، یک پروژه تحقیقاتی بسیار جالب در «دانشگاه نورث آمبریا» در دست اجراست که پروژه «JUBILLI»^{۳۶} نام دارد. این پروژه به بررسی رفتار اطلاع‌یابی کاربران اینترنت می‌پردازد و در پی آن است که این رفتار را در مؤسسه‌های آموزش عالی انگلستان تحت نظر قرار دهد، به پیش‌بینی آن بپردازد، و ویژگیهای خاص آن را بیان کند.

در سال ۲۰۰۱ «دانشگاه کاردیف» خط‌مشی خود را در رابطه با سواد اطلاعاتی تدوین نمود و در این رابطه از همکاری بخشهای مختلفی استفاده کرد. کتابداران شاغل در «دانشگاه کاردیف» برنامه آموزشی بسیار گسترده‌ای را برای آموزش مهارتهای اطلاعاتی به مرحله اجرا گذاشته‌اند.^{۳۷} پروژه مهم دیگری که در این رابطه قابل ذکر است پروژه «JISC» است که خود تأمین‌کننده بودجه و امور مالی پروژه «Big blue» به شمار می‌رود. در این پروژه، مهارتهای اطلاعاتی به دانشجویان آموزش داده می‌شوند و این امر توسط کتابداران شاغل در «دانشگاه صنعتی منچستر» و «دانشگاه لیدز»^{۳۸} صورت

31 Cranfield University

32 University of Sheffield

33 University College Northampton

34 North Umbria University

35 Cardiff University

36 JISC User Behavior in Information seeking: Longitudinal Evaluation of EIS (JUBILEE)

37 www.cf.ac.uk/infos/training/infoskills.html

38 University of Leeds (www.leeds.ac.uk/bigblue)

blue» به شمار می رود. در این پروژه، مهارت‌های اطلاعاتی به دانشجویان آموزش داده می‌شوند و این امر توسط کتابداران شاغل در «دانشگاه صنعتی منچستر» و «دانشگاه لیدز»^{۳۸} صورت می‌پذیرد. این پروژه، در واقع مدلی از یک فرد دانش‌آموخته را ارائه می‌دهد که به سواد اطلاعاتی مجهز و مسلط است و علاوه بر آن خروجی‌های آموزشی را نیز بیان می‌کند.

«توسعه آموزشی کارکنان کتابخانه‌ها در بخش آموزش عالی»^{۳۹} پروژه‌ای است که بر نقش مهم و درخور توجهی تأکید می‌نماید که کتابداران و سایر کارکنان پشتیبانی در وارد نمودن شبکه‌های حاوی منابع اطلاعات در زندگی روزمره دانشجویان برای یادگیری و تحقیق برعهده دارند و درواقع کتابداران، به عنوان مهره‌های کلیدی در ارائه خدمات آموزشی برای استفاده از این منابع به ایفای نقش می‌پردازند. پروژه «توسعه آموزشی کارکنان کتابخانه‌ها در بخش آموزش عالی»، برنامه‌ای ملی برای توسعه آموزشی کارکنان شاغل در کتابخانه‌ها و خدمات اطلاع‌رسانی است و شرکت‌کنندگان در این برنامه، از مهارت‌های اطلاعاتی سازمان‌یافته و مهارت‌های آموزشی مورد نیاز برای کار به عنوان مربی در کتابخانه‌های الکترونیک برخوردار می‌شوند. این پروژه از مشارکت گروه‌های مختلف منطقه‌ای، در سراسر انگلستان حمایت کرده و بر آن است تا جامعه‌ای متنوع از آموزش عالی در سطوح و شاخه‌های گوناگون پدید آورد. تیمی از مسئولان طرح و توسعه تشکیل خواهد شد تا در کنار تیم اصلی این پروژه به فعالیت بپردازند.

۴-۲. اسکاتلند

از سال ۱۹۹۹ تاکنون «دانشگاه گلاسکو»^{۴۰} روی پروژه CITSCAPES^{۴۱} مشغول کار و تحقیق بوده است. هدف از اجرای این پروژه بررسی میزان برگزاری دوره‌های

38 University of Leeds (www.leeds.ac.uk/bigblue)

39 Educational Development of Higher Education Library Staff (EduLib):
<http://ukoln.bath.ac.uk/services/elib/projects/edulib>

40 University of Glasgow

41 CITSCAPES Project (www.iteu.gla.ac.uk)

«کمیته مشترک سیستمهای اطلاعاتی» (JISC)، حمایتهای مالی لازم و بودجه موردنیاز برای پروژههای مرتبط با آموزش سواد اطلاعاتی به دانش آموزان انگلیسی در مقاطع دبیرستان و کالج را فراهم ساخته است.^{۴۲} علاوه بر این، چندین دانشگاه اسکاتلندی نیز به برگزاری دورههای فشرده آموزشی در زمینه سواد اطلاعاتی اقدام نموده‌اند. به عنوان مثال، «دانشگاه گلاسکو» از سال ۱۹۹۴ تاکنون بانی برگزاری یک دوره آموزشی با عنوان «فناوری اطلاعات» بوده است و بیش از ۵۲۰۰ دانشجو تاکنون در این دوره شرکت نموده‌اند.

سایر دانشگاهها نیز به انحاء گوناگون به آموزش مهارتهای مختلف اطلاعاتی در ابعاد مختلف پرداخته‌اند. «دانشگاه رابرت جردن»^{۴۳} در «آبردين»^{۴۴} در مطالعه‌ای شرکت نموده است که طی آن قرار است مهارتهای اصلی مربوط به فناوری اطلاعات برای گنجاندن در ۱۴-۵ برنامه تحصیلی در اسکاتلند مورد بررسی قرار گیرد.

۴-۳. ایرلند

امروزه نیاز به انجام اقداماتی در راستای توسعه سواد اطلاعاتی در ایرلند احساس می‌شود و در حال حاضر چندین مرکز دانشگاهی این کشور، اقداماتی را در این رابطه آغاز کرده‌اند. طی این اقدامات مصاحبه‌هایی که با ۲۰ تن از اساتید دانشگاهی در پنج «دانشگاه ایرلند»^{۴۵} صورت گرفته بود، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت تا نقش سواد اطلاعاتی در دانشگاهها مورد بررسی قرار گیرد. نتایج حاکی از آن بود که سواد اطلاعاتی از جایگاه نسبتاً مهمی در محیطهای دانشگاهی برخوردار است و همچنان لازم است در این رابطه تحقیقات زیادی در جوامع دانشگاهی صورت پذیرد تا بتوان برنامه‌های آموزشی مربوط به سواد اطلاعاتی را در برنامه‌های آموزشی رسمی دانشگاهها گنجاند.

42 <http://edina.ac.uk/docs/index.htm>

43 Robert Gordon University

44 Aberdeen

45 Irish University

لازم است در این رابطه تحقیقات زیادی در جوامع دانشگاهی صورت پذیرد تا بتوان برنامه‌های آموزشی مربوط به سواد اطلاعاتی را در برنامه‌های آموزشی رسمی دانشگاه‌ها گنجاند.

بر اساس نیازی که برای آموزش فناوری اطلاعات و ارتباطات به کارکنان و دانشجویان «دانشگاه کوئینز»^۶ در «بلفاست»^۷ احساس می‌شد، یک دوره آموزشی معتبر در سال ۲۰۰۰ - به صورت یک دوره سه ساله - برگزار گردید و بودجه مالی آن نیز توسط بخش کارگزینی و آموزش ایرلند شمالی تأمین گردید.

تاکنون یافته‌ها نشان داده‌اند که آموزش برای کارکنان مؤثر است و آنان به این ترتیب برای تعلیم مهارت‌های اطلاعاتی به دانشجویان آمادگی‌های لازم را کسب می‌کنند. «دانشگاه کوئینز» به این امید است که اطمینان یابد کلیه دانشجویان از مهارت‌های مرتبط با فناوری ارتباطات و اطلاعات برای کار در یک محیط تجاری مدرن برخوردار هستند.

۴-۴. آلمان

در جمهوری دموکراتیک آلمان سابق، آموزش کاربران در خصوص بهره‌گیری از اطلاعات، بخش اعظمی از برنامه‌های آموزشی را در کلیه سطوح تشکیل می‌داد و در دبستانها، مدارس راهنمایی، و دبیرستان استفاده می‌شد. آموزش کاربران کتابخانه‌ها یکی از شرایط مورد نیازی بود که هر یک از دانش آموزان و دانشجویان باید احراز می‌کردند. این مسأله تا حدودی به نوع و محدوده اطلاعاتی که دانشجویان و شهروندان می‌توانستند به آنها دست داشته باشند نیز مربوط می‌شد چرا که آزادی اطلاعات در حد کامل وجود نداشت و دولت سعی می‌کرد میزان و نوع دسترسی به اطلاعات را محدود کرده و در کنترل خود درآورد. پس از فروپاشی دیوار برلین و اتحاد آلمان شرقی و غربی این نوع آموزش به کاربران حذف گردید.

آموزشهای لازم ارائه کنند به طوریکه قادر باشند در یک محیط اطلاعاتی به آموزش و یادگیری به صورت on-line مبادرت ورزند. «دانشگاه هایدلبرگ»^{۴۸} و «دانشگاه هامبورگ»^{۴۹}، برنامه‌های مربوط به آموزش سواد اطلاعاتی را اجرا کرده‌اند و علاوه بر این در تلاشند تا مشارکت همگانی را برای رقابت اطلاعاتی جلب نمایند و بین کتابخانه‌ها همکاریهای زیادی برای تبادل اطلاعات پدید آورند.

کنفرانس سالانه «انجمن کتابخانه‌های آلمان»^{۵۰} در سال ۲۰۰۱ برای اولین بار به طرح یک برنامه منسجم برای آموزش سواد اطلاعاتی پرداخت. سایر کتابخانه‌های دانشگاهی نیز به همین ترتیب و به تدریج استفاده از مدل‌های آموزشی مختلف را برای کمک به کاربران جهت به دست آوردن مهارت‌های اطلاعاتی آغاز نمودند.

۴-۵. سوئد

کتابداران دانشگاهی در سوئد، بیش از ۲۰ سال است که درگیر برنامه‌ها و دوره‌های مختلف برای آموزش کاربران هستند و این امر به طور ویژه در رشته‌هایی مانند مهندسی، پزشکی و اقتصاد بارز بوده است. آنان از فناوری اطلاعات برای فراهم‌سازی برنامه‌های آموزشی مؤثرتر و فرصت دادن به کتابداران جهت ارائه آموزشهای پیشرفته‌تر در زمینه مهارت‌های اطلاعاتی به دانشجویان سطوح عالی استفاده کرده‌اند.

«شورای اطلاعات علمی سوئد»^{۵۱} مأموریت دارد تا «همکاری نوردیک»^{۵۲} را در مورد مسائل مربوط به اطلاعات و مستندسازی در کتابخانه‌های تحقیقاتی جلب نماید. هم‌اکنون اقدام جدیدی در رابطه با آموزش سواد اطلاعاتی در گروهی تحت عنوان گروه NORDINFOLIT شروع شده است^{۵۳} که این گروه زیرنظر «کریستینا تاوت»^{۵۴} اداره می‌شود.

48 University of Heidelberg (www.ub.uni-heidelberg.de/allg/schulung.htm)

49 University of Hamburg

50 German Library Association

51 Council for Scientific Information, NORDINFO

52 Nordic cooperation

53 NORDINFOLIT Group (www.nordinfo.helsinki.fi/topics/index.htm)

54 Christina Tovote

«شورای اطلاعات علمی سوئد»^{۵۱} مأموریت دارد تا «همکاری نوردیک»^{۵۲} را در مورد مسائل مربوط به اطلاعات و مستندسازی در کتابخانه‌های تحقیقاتی جلب نماید. هم‌اکنون اقدام جدیدی در رابطه با آموزش سواد اطلاعاتی در گروهی تحت عنوان گروه NORDINFOLIT شروع شده است^{۵۳} که این گروه زیرنظر «کریستینا تاؤت»^{۵۴} اداره می‌شود.

طی دو دهه گذشته، «دانشگاه فنی چالمرز» برنامه‌های آموزشی جامعی را برای آموزش دانشجویان و مجهز نمودن آنها به سواد اطلاعاتی برگزار کرده است. در این برنامه‌ها برای دانشجویان کارشناسی و پاینتر و هم برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی برگزار گردید و از برنامه‌هایی نظیر یادگیری مبتنی بر پروژه استفاده شد. در برنامه‌های آموزشی into info که قبلاً راجع به آنها بحث شد، طی چهار سال گذشته از آموزشهای مبتنی بر وب استفاده گردیده است.

در سالهای ۹۴-۱۹۹۳ مطالعه‌ای تحقیقاتی در سوئد اجرا شد و به بررسی رفتار اطلاع‌یابی ۲۵ دانش‌آموز دبیرستانی سالهای آخر برای جستجوی اطلاعات پرداخت و نحوه عملکرد آنها را در مورد کاوش اطلاعات و تجزیه و تحلیل آنها مورد پژوهش قرار داد. نتایج نشان داد که جستجوی اطلاعات تا حد بسیار زیادی به دیدگاه فراگیر نسبت به محتوای موضوعی بستگی دارد. در ادامه پیشنهاد شد که استفاده از یک شیوه ارتباطی در آموزش سواد اطلاعاتی می‌تواند در ارتقا و توسعه دیدگاه فراگیران مؤثر باشد. علاوه بر این، این مسأله می‌تواند تنوع یادگیری و یادگیری انفرادی را گسترش دهد. بنابراین، باید به جای آنکه بر نقش مهارتهای اطلاعاتی در جستجوی اطلاعات یا فناوری تأکید شود، بر نقش آن از بعد استفاده از اطلاعات تأکید گردد. کتابداران، اساتید و مربیان باید بر تجربیات دانشجویان در رابطه با محتوای اطلاعات جهت تعیین

51 Council for Scientific Information, NORDINFO

52 Nordic cooperation

53 NORDINFOLIT Group (www.nordinfo.helsinki.fi/topics/index.htm)

54 Christina Tovote

به مسائل مرتبط با سواد اطلاعاتی بپردازد. کنفرانس دیگری نیز در سال ۲۰۰۱ برگزار شد و قرار شد کنفرانس مشابهی به صورت سالیانه برگزار گردد.

تعدادی طرح و برنامه برای تأسیس مؤسسه‌ای ویژه سواد اطلاعاتی در دست بررسی است. آنچه در رابطه با سواد اطلاعاتی در استرالیا صورت پذیرفته و در آمریکا نیز به انجام رسیده است، تأثیر مهم و قابل ملاحظه‌ای بر فعالیتهای سوئدیها در راستای آموزش سواد اطلاعاتی به جای گذاشته و فهرست کاملی از وب سایتها و منابع مختلف در «دانشگاه اسکوو»^{۵۶} تنظیم گردیده است.

۵. آمریکای شمالی

۵-۱. کانادا

خط مشیهای اطلاعاتی دولت کانادا در مقایسه با دیگر خط مشیها به گونه‌ای بوده‌اند که باعث شده این کشور از مردمی فرهیخته و مجهز به سواد اطلاعاتی برخوردار گردد. طی سه دهه گذشته، کتابداران دانشگاهی کانادا شدیداً نسبت به آموزش دانشجویان و تعلیم سواد اطلاعاتی و الزامات آن به این مهم توجه داشته‌اند. در یک کنفرانس ملی سالیانه، ملاحظات مربوط به مهارتهای اطلاعاتی در مورد بیش از ۲۵ سال گذشته این کشور بیان گردید و اقدامات صورت گرفته در این خصوص مطرح شد. کتابداران شاغل در محیطهای دانشگاهی، همچنان در حال بررسی چالشهای موجود بر سر راه ادغام برنامه‌های آموزشی مرتبط با سواد اطلاعاتی و گنجاندن آنها در دوره‌های درسی دانشجویان هستند. گرچه در این رابطه، طی پنج سال گذشته، پیشرفتهایی حاصل گردیده است با این حال در مقایسه با اقداماتی که در آمریکا، استرالیا، نیوزیلند و اروپای شمالی صورت گرفته، نیاز به فعالیتهای بیشتر احساس می‌شود.

یک تحقیق ملی که در رابطه با آموزش سواد اطلاعاتی در کانادا صورت پذیرفته است نشان می‌دهد که روندهای مربوط به آموزش موضوعها، روشهای آموزشی و محتوای درسی طی پنج سال گذشته تغییر محسوس و چشمگیری نداشته است. این

ادغام برنامه‌های آموزشی مرتبط با سواد اطلاعاتی و گنجاندن آنها در دوره‌های درسی دانشجویان هستند. گرچه در این رابطه، طی پنج سال گذشته، پیشرفتهایی حاصل گردیده است با این حال در مقایسه با اقداماتی که در آمریکا، استرالیا، نیوزیلند و اروپای شمالی صورت گرفته، نیاز به فعالیتهای بیشتر احساس می‌شود.

یک تحقیق ملی که در رابطه با آموزش سواد اطلاعاتی در کانادا صورت پذیرفته است نشان می‌دهد که روندهای مربوط به آموزش موضوعها، روشهای آموزشی و محتوای درسی طی پنج سال گذشته تغییر محسوس و چشمگیری نداشته است. این تحقیق نشان داد که تعداد اندکی از کتابداران موضوعهای خود را به طور رسمی ثبت کرده و بسیاری از آنان نیز نتایج و پیامدهای آموزشی خود را به صورت رسمی ارزیابی نموده‌اند. برخی از یافته‌های این مطالعه با یافته‌های مطالعه‌ای که قبلاً در نیوزیلند صورت گرفته بود، قابل مقایسه بودند. به نظر می‌رسد که در محیطهای دانشگاهی کانادا در مقایسه با آمریکا، تأکید کمتری بر آموزش مهارتهای اطلاعاتی وجود دارد. از اینرو، لازم است تا کتابداران با دانشجویان و دانش‌آموزان در کلیه سطوح و مقاطع آموزشی ارتباط نزدیکی داشته باشند و اطمینان یابند که آنان از سواد اطلاعاتی مناسبی برخوردار شده‌اند.

در سال ۱۹۹۳ پزشکان کانادایی درخواست نمودند تا شیوه جدیدی برای تعلیم آموزشهای مستمر تخصصی اعمال گردد. «کالج سلطنتی پزشکان و جراحان کانادا»^{۵۷} پس از این، درخواست برنامه‌ای آموزشی برای حفظ اطلاعات و ارتقای آنان به مرحله اجرا گذاشته شد تا به پزشکان در خودیادگیری کمک کند. همچنین ابزارهایی طراحی گردید تا به پزشکان کمک کند دریابند چه زمانی به چه نوع اطلاعاتی نیاز دارند و به چه ترتیب می‌توانند این اطلاعات را جایابی و ارزیابی نموده و به طرز مؤثری مورد استفاده قرار دهند. پزشکان خاطر نشان ساختند به ابزار یا ابزارهایی نیاز دارند که با کمک آنها بتوانند نیازهای اطلاعاتی خود را تشخیص داده و رفع نمایند به همین دلیل

کتابداران در شرف پذیرش نقش خود به عنوان مربی برای آموزش علوم و مهارت‌های اطلاعاتی به دانشجویان و کاربران منابع هستند، اما برای ایفای چنین نقشی در مقایسه با هم‌تایان خود در ایالات متحده آمریکا و سایر کشورهای دارای اقتصاد پیشرفته، با چالش‌ها و مشکلات بیشتری مواجه هستند. در این کشور بخش زیادی از جمعیت از آموزش‌های مناسب برخوردار نیستند و درست مشابه شهروندان در جوامع جهان سوم فاقد مهارت‌های آموزشی اولیه و پایه هستند.

با این حال چندین کتابدار شاغل در محیط‌های دانشگاهی، آموزش مهارت‌های اطلاعاتی را آغاز کرده‌اند. در این مؤسسه‌ها چه خصوصی و چه دولتی و عمومی، کتابداران نحوه استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی را به دانشجویان می‌آموزند و به آنها یاد می‌دهند که به چه ترتیب مهارت‌های اطلاعاتی را برای یادگیری تمام عمر فراگیرند. کتابداران به تدریج در برنامه‌های مربوط به طراحی مدل‌های آموزشی برای یادگیری در سراسر مکریک مشارکت می‌نمایند. نمونه‌ای عالی در رابطه با یک برنامه آموزشی را می‌توان در «دانشگاه جوارز»^{۵۸} واقع در «کوداد جوارز»^{۵۹} مشاهده کرد. کتابداران شاغل در کتابخانه این دانشگاه یک محیط اطلاعاتی الکترونیک و به روز همراه با امکان دسترسی به طیف منتخبی از پایگاه‌های اطلاعاتی را برای دانش‌پژوهان فراهم آورده‌اند. کارکنان کتابخانه در تلاشند تا آموزش مهارت‌های اطلاعاتی را در دروس موظف دانشجویان بگنجانند. «دانشگاه جوارز» به زیاست «جیسوس لاو»^{۶۰} توانسته است علاوه بر این اقدامات سه کنفرانس ملی نیز در رابطه با سواد اطلاعاتی برگزار نماید.

۵-۳. ایالات متحده آمریکا

بسیاری از پیشرفتهایی که در زمینه توسعه سواد اطلاعاتی در ایالات متحده آمریکا صورت پذیرفته با کمک همکاری‌های فراوان افراد و نهادهای مختلف در سطح ملی به انجام رسیده است. گروه‌های کاری، سازمان‌های تخصصی و نیروهای کار ویژه از جمله

کارکنان کتابخانه در تلاشند تا آموزش مهارت‌های اطلاعاتی را در دروس موظف دانشجویان بگنجانند. «دانشگاه جوارز»، به ریاست «جیسوس لاو»^{۶۰} توانسته است علاوه بر این اقدامات سه کنفرانس ملی نیز در رابطه با سواد اطلاعاتی برگزار نماید.

۵-۳. ایالات متحده آمریکا

بسیاری از پیشرفتهایی که در زمینه توسعه سواد اطلاعاتی در ایالات متحده آمریکا صورت پذیرفته با کمک همکاریهای فراوان افراد و نهادهای مختلف در سطح ملی به انجام رسیده است. گروههای کاری، سازمانهای تخصصی و نیروهای کار ویژه از جمله عناصری بوده‌اند که در سطح ملی به مدت چندین دهه با یکدیگر همکاری داشته‌اند تا بتوانند مفاهیم مربوط به سواد اطلاعاتی را در سطح جامعه، تعریف و تدوین کرده و توسعه دهند. در سال ۱۹۸۹ «کمیسیون هیئت رئیسه انجمن کتابخانه‌های آمریکا در امور سواد اطلاعاتی»^{۶۱}، یک فرد باسواد اطلاعاتی را چنین تعریف کرده است: «کسی که قادر است تشخیص دهد که چه زمان به اطلاعات نیاز است و می‌تواند اطلاعات مورد نیاز را جاییابی و ارزیابی نماید و مورد استفاده قرار دهد».

در سال ۱۹۹۰ «همایش ملی سواد اطلاعاتی»^{۶۲} برگزار گردید. این همایش بسیار گسترده بود و بیش از ۸۵ سازمان درگیر در امور آموزشی، کاری، تجاری و اجتماعی در آن مشارکت داشتند. این اعضا همگی در تلاشند تا آگاهی ملی و عمومی را در رابطه با نیاز به سواد اطلاعاتی ارتقا بخشیده و آنها را به انجام اقداماتی برای کسب و فراگیری مهارت‌های اطلاعاتی تشویق نمایند. این همایش به چهار حوزه توجه خاص داشت که عبارت بودند از نقش اطلاعات در زندگی افراد، نقش اطلاعات در کار و حرفه، نقش اطلاعات در آموزش، و نقش اطلاعات در اجتماع. در این گردهمایی تصمیم گرفته شد از کلیه پروژه‌هایی که در رابطه با سواد اطلاعاتی به مرحله اجرا

60 Jesus Lau

61 American Library Association's Presidential Commission on Information Literacy

62 National Forum on Information Literacy (NFIL): <http://www.infolit.org>

مشمول بر استانداردهای سواد اطلاعاتی برای دانش آموزان از سطح کودکستان تا دبیرستان تأکید ورزیدند. طی این روند، استانداردهای مربوط به مهارتهای اطلاعاتی و روشهای آموزشی برای کودکان در سطح کودکستانها تا نوجوانان در سطح پنجم دبیرستان تهیه و تدوین گردید. هیئتها و بخشهای آموزشی استفاده از این استانداردها را آغاز نمودند و به سنجش پیامدهای حاصل از آن پرداختند و نتایج آنها نیز در سراسر کشور بسیار خوب ارزیابی شد.

در سال ۲۰۰۰ میلادی، انجمن دانشکده‌ها، مؤسسه‌ها و کتابخانه‌های تحقیقاتی، راهنمایی با عنوان «استانداردهای رقابتی سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی»^{۶۴} را منتشر نمود و این استانداردها توسط «انجمن آموزش عالی»^{۶۵} در سال ۲۰۰۱ تأیید گردید. تاکنون این استانداردها به زبانهای اسپانیایی، چینی و آلمانی ترجمه شده‌اند و بسیاری از کتابداران دانشگاهی در ایالات متحده آمریکا از این استانداردها استفاده می‌کنند. این استانداردها، بسیار مفید و مؤثرند چرا که بیان می‌دارند چگونه و به چه ترتیب می‌توان پیشرفت و پیامدهای مربوط به آموزش مهارتهای اطلاعاتی را اندازه‌گیری نمود.

«مؤسسه سواد اطلاعاتی»^{۶۶} در سال ۱۹۹۷ تحت نظارت «انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و تحقیقاتی» تأسیس گردید. مأموریت آن، ایفای نقش رهبری در تشویق افراد و مؤسسه‌ها برای رویکرد به سواد اطلاعاتی و تلفیق آن با سایر برنامه‌های آموزشی بود. برنامه‌های آموزشی این مؤسسه شامل دوره‌های فشرده اطلاع‌رسانی و برنامه‌های عملی در زمینه سواد اطلاعاتی و برقراری ارتباطات توأم با همکاری میان مدارس، دانشگاهها و کتابخانه‌های عمومی و تهیه و ارائه منابع اینترنتی است.

64 Information Literacy Competency Standards for Higher Education

65 Association of Higher Education

66 Institute of Information Literacy (NILI): www.ala.org/acrl/nili/nilihp.html

«مؤسسه سواد اطلاعاتی»^{۶۶} در سال ۱۹۹۷ تحت نظارت «انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و تحقیقاتی» تأسیس گردید. مأموریت آن، ایفای نقش رهبری در تشویق افراد و مؤسسه‌ها برای رویکرد به سواد اطلاعاتی و تلفیق آن با سایر برنامه‌های آموزشی بود. برنامه‌های آموزشی این مؤسسه شامل دوره‌های فشرده اطلاع‌رسانی و برنامه‌های عملی در زمینه سواد اطلاعاتی و برقراری ارتباطات توأم با همکاری میان مدارس، دانشگاه‌ها و کتابخانه‌های عمومی و تهیه و ارائه منابع اینترنتی است.

با ورود به سایت اینترنتی «انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و تحقیقاتی» می‌توان به طیف وسیعی از برنامه‌های آموزشی در رابطه با سواد اطلاعاتی در مؤسسه‌های دانشگاهی دست یافت.^{۶۷}

در سال ۱۹۷۱ «مؤسسه علمی آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای»^{۶۸} توسط کتابداران در «دانشگاه میشیگان شرقی»^{۶۹} افتتاح گردید. تا به حال ۳۰ کنفرانس سالیانه در سطح ملی در این زمینه در «مؤسسه علمی آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای» برگزار گردیده است و شش کنفرانس نیز در «لئوکس غرب»^{۷۰} برگزار شده و طی آنها به بسیاری از ابعاد و جنبه‌های سواد اطلاعاتی و آموزش‌های کاربران کتابخانه‌ها اشاره شده است.

بسیاری از کنفرانس‌های ملی و منطقه‌ای دیگر نیز در رابطه با آموزش کاربران و آموزش سواد اطلاعاتی برگزار گردیده‌اند. از سال ۱۹۷۳ تاکنون، بیش از پنج هزار مدرک علمی - تحقیقاتی در رابطه با سواد اطلاعاتی، به زبان انگلیسی انتشار یافته است و غالب آنها در ایالات متحده آمریکا به چاپ و نشر رسیده‌اند. به همین ترتیب، کتابها و مقالات بسیاری در همین رابطه به سایر زبانها، انتشار یافته‌اند. «نشریه استراتژیهای

66 Institute of Information Literacy (NILI): www.ala.org/acrl/nili/nilihp.html

67. www.ala.org/acrl/il

68 LOEX (clearinghouse for Library Instruction): www.emich.edu/public/loex/loex.html

69 Eastern Michigan University

70 LOEX-of-the-West

ویسکانسین نیویورک^{۷۷} و «دانشگاه ماساچوست»^{۷۸} در حال حاضر دست به اقدامات وسیعی در رابطه با آموزش سواد اطلاعاتی زده‌اند. دانشکده‌ها و دانشگاه‌های مختلفی در حال حاضر در حال گنجانیدن استانداردهای سواد اطلاعاتی در دروس و واحدهای آموزشی خود هستند که از آن جمله می‌توان به این موارد اشاره داشت: «دانشکده ارلهام»^{۷۹}، «دانشگاه بین‌المللی فلوریدا»^{۸۰}، «دانشکده کینگز»^{۸۱}، «دانشگاه لوئیس ویل»^{۸۲}، «دانشگاه تگزاس»^{۸۳}، «دانشگاه واشینگتن»^{۸۴}. بسیاری از اقدامات صورت گرفته در زمینه سواد اطلاعاتی در وب سایت «انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و تحقیقاتی» در دسترس هستند.^{۸۵}

۶. جمع‌بندی

از آنچه تاکنون ارائه گردید، روشن و آشکار است که همگام با ورود جوامع به محیط‌های دیجیتالی، سواد اطلاعاتی به طرز روزافزونی به عنوان یک اولویت جهانی مطرح می‌گردد. در کشورهای در حال توسعه مانند آفریقای جنوبی یا مکزیک اقدامات صورت گرفته در زمینه آموزش سواد اطلاعاتی به بسیاری از افراد بی‌سواد کمک نموده است تا علاوه بر نوشتن و خواندن و برخورداری از مهارت‌های ریاضی، از بسیاری از مهارت‌های اطلاعاتی مهمتر نیز برخوردار گردند و به عنوان شهروندانی مفید و مؤثر در قرن بیست و یکم به ایفای نقش بپردازند. کتابداران، اساتید و مربیان در حوزه گسترده‌ای از محیط‌های آموزشی با یکدیگر کار کرده و در تلاشند تا دانشجویان را به نحوی با دانش و فناوری آشنا کنند و نهایتاً آن را جزئی از برنامه‌های آموزشی رسمی و دانشگاهی در آورند.

77 State University of New York, Wisconsin

78 University of Massachusetts

79 Earlham College

80 Florida International University

81 Kings College

82 University of Louisville

83 University of Texas

84 University of Washington

85 www.ala.org/acrl/nili/bestprac.html

مطرح می‌گردد. در کشورهای در حال توسعه مانند آفریقای جنوبی یا مکزیک اقدامات صورت گرفته در زمینه آموزش سواد اطلاعاتی به بسیاری از افراد بی‌سواد کمک نموده است تا علاوه بر نوشتن و خواندن و برخورداری از مهارت‌های ریاضی، از بسیاری از مهارت‌های اطلاعاتی مهمتر نیز برخوردار گردند و به عنوان شهروندانی مفید و مؤثر در قرن بیست و یکم به ایفای نقش بپردازند. کتابداران، اساتید و مربیان در حوزه گسترده‌ای از محیط‌های آموزشی با یکدیگر کار کرده و در تلاشند تا دانشجویان را به نحوی با دانش و فناوری آشنا کنند و نهایتاً آن را جزئی از برنامه‌های آموزشی رسمی و دانشگاهی درآورند.

در کشورهای پیشرفته اروپایی و کشورهای نظیر استرالیا و آمریکای شمالی، کلیه اقداماتی که در راستای آموزش و اشاعه سواد اطلاعاتی طی چند دهه اخیر صورت گرفته به صورت مستند درآمده‌اند. تمام این مستندات از اطلاعات مطرح شده در کنفرانسها، مقالات و کتابها، سازمانهای تحقیقاتی جدید، مطالعات موردی، برنامه‌های ویژه، وب سایت‌ها، استاندادهای ملی و سایر شاخصهای سنجش مربوطه جمع‌آوری شده‌اند. همکاریهای متقابل میان کتابداران و مربیان برای تلفیق آموزشهای مربوط به مهارت‌های اطلاعاتی در یک دوره آموزشی تحصیلی سطح k-12 موفق بوده است. در سطوح بالای آموزشی نیز تلاشهای مشابهی در حال انجام است.

از آنچه تاکنون گفته شد می‌توان به این نتایج دست یافت:

- در استرالیا، تحقیقات مهمی در رابطه با سواد اطلاعاتی صورت پذیرفته و در حال انجام است.
- در میان کشورهای در حال توسعه، آفریقای جنوبی و مکزیک اقدامات متعددی برای ارائه سواد اطلاعاتی به جوامع خود انجام داده‌اند.
- در اروپا، چندین مورد همکاری مهم و عمده در رابطه با سواد اطلاعاتی صورت پذیرفته است که پیشگامان آنها سوئد و انگلستان بوده‌اند.

رابطه همکاری نمایند. در حقیقت، مؤسسه‌ها و سازمانهای تربیت معلم نیز همانند کتابخانه‌ها و مدارس لازم است برنامه‌های آموزشی خود را روزآمد کنند. دوره‌های معتبر آموزش و تربیت معلم نیز باید به گونه‌ای باشند که اطمینان حاصل شود که توان رقابت در زمینه سواد اطلاعاتی معیاری برای اعطای گواهینامه معتبر اتمام دوره به شمار می‌رود.

معلمان و کتابداران در آینده با چالشهای مختلفی مواجه خواهند بود چرا که آنان نه تنها باید نیازهای آموزشی شهروندان آینده و اعضای گروههای کاری را در زمینه نیازهای اطلاعاتی برطرف کنند بلکه لازم است با سیاستگذاران نیز در تعامل باشند تا اطمینان حاصل نمایند که پدید آوردن جامعه‌ای سرشار از سواد اطلاعاتی به عنوان یکی از مهمترین اولویتهای سیاسی و دولتی مطرح است. سنگاپور و استرالیا نمونه‌های بارزی از کشورهایی هستند که سیاستهای دولت آنان گویا و منعکس کننده نقش و اهمیت برخورداری از جامعه‌ای فرهیخته و باسواد اطلاعاتی است. در یکی از کنفرانسهایی که اخیراً در برلین آلمان با موضوع «انواع دانش در قرن بیست و یکم» برگزار شد، اهمیت سیاستگذاری و نقش حمایتی دولت برای آموزش شهروندان را مطرح و تأکید شد که این آموزشها برای کار و زندگی در محیط اطلاعاتی قرن آتی لازم و ضروری است.

در رابطه با توسعه نیروی انسانی و سیاستگذاری از طریق همکاریهای ملی و بین‌المللی برای حصول اطمینان از این مسأله که سواد اطلاعاتی به عنوان بخشی از سیاستهای آموزشی مورد تأکید است، چالشها و مسائل متعددی وجود دارد. علاوه بر این، برای آنکه بتوان در یک محیط دیجیتالی در آینده به سربرد به وجود مجموعه مهارتهای جدیدی با حمایت دولت نیاز است. با همه اینها، امروزه به جرأت می‌توان گفت که یک فرد در سراسر طول زندگی خویش قادر است با زندگی در جامعه - که محیطی سرشار از اطلاعات است - یک فراگیر تمام عمر باشد و هم‌اکنون، این رؤیا به واقعیت پیوسته است.

که این آموزشها برای کار و زندگی در محیط اطلاعاتی قرن آتی لازم و ضروری است.

در رابطه با توسعه نیروی انسانی و سیاستگذاری از طریق همکاریهای ملی و بین‌المللی برای حصول اطمینان از این مسأله که سواد اطلاعاتی به عنوان بخشی از سیاستهای آموزشی مورد تأکید است، چالشها و مسائل متعددی وجود دارد. علاوه بر این، برای آنکه بتوان در یک محیط دیجیتالی در آینده به سربرد به وجود مجموعه مهارتهای جدیدی با حمایت دولت نیاز است. با همه اینها، امروزه به جرأت می‌توان گفت که یک فرد در سراسر طول زندگی خویش قادر است با زندگی در جامعه - که محیطی سرشار از اطلاعات است - یک فراگیر تمام عمر باشد و هم‌اکنون، این رؤیا به واقعیت پیوسته است.

طرح درس پیشنهادی سواد اطلاعاتی برای دوره‌های تحصیلات تکمیلی کشور^۱

۱. اطلاعات درس

نام دانشگاه:

نام درس: سواد اطلاعاتی

کد درس:

تعداد واحد: ۳ واحد (۱ واحد نظری - ۲ واحد عملی)

۲. مشخصات مدرس

نام و عنوان:

نشانی پستی:

نشانی الکترونیکی:

تلفن:

دورنگار:

^۱ این طرح درس پس از مطالعه مبانی و روشهای طراحی طرح درس سواد اطلاعاتی و بررسی چند مورد عملی و براساس استانداردهای سواد اطلاعاتی «انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و تحقیقاتی» طراحی شده است.

دورنگار:

۳. مخاطبان

دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی
تحصیلات: حداقل دارای مدرک کارشناسی در یکی از رشته‌های دانشگاهی
مشخصات: هستند.

سن: ۲۲ سال به بالا

پیشینه فرهنگی: تمام فرهنگها و اقلیتهای موجود در ایران
توانایی کار با موشواره، صفحه کلید، و ...

پیشنیازها: آشنایی با یک مرورگر (browser)

داشتن درکی اولیه از جستجو در صفحات وب

۴. توصیف درس و محتوای کلی آن

بقا در عصر اطلاعات نیازمند فراگیری دانش و مهارتهایی است تا افراد بتوانند به تشخیص نیاز اطلاعاتی، جابایی، ارزیابی و استفاده مؤثر اطلاعات بپردازند. ضرورت برخورداری از این توانمندیها برای دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی که قرار است در آینده در پستهای اجرایی، آموزشی، و پژوهشی در نقشی مانند مدیر، مدرس، و محقق در جامعه ایفای نقش نمایند، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. این درس قصد دارد با آموزش دانش و مهارتهای سواد اطلاعاتی به دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی دانشگاهها و مؤسسه‌های آموزشی کشور به تربیت دانش‌آموختگانی باسواد اطلاعاتی بپردازد.

توصیف

درس

- باسواد اطلاعاتی به فردی اطلاق می‌شود که:
- نیاز اطلاعاتی را تشخیص، تعیین، و تبیین می‌کند؛
- پرسشهایی که مبین نیاز اطلاعاتی باشند، تنظیم می‌کند؛
- منابع اطلاعات مناسب و مرتبط با نیاز اطلاعاتی را شناسایی می‌کند؛
- استراتژیهای جستجوی متناسب با نیاز اطلاعاتی طراحی می‌کند؛
- اطلاعات را به صورت منتقدانه‌ای ارزیابی و تحلیل می‌کند؛
- اطلاعات به دست آمده از انواع منابع اطلاعات را با دانش موجود خود تلفیق و ادغام می‌کند؛
- اطلاعات به دست آمده را به شکل اخلاقی و مسئولانه‌ای برای حل موقعیت، نیاز، یا پرسش موردنظر بکار می‌گیرد؛

پی برند و در زندگی شخصی، شغلی، و دانشگاهی خود تصمیمهای آگاهانه و مبتنی بر اطلاعات بگیرند. به این ترتیب که دانش‌آموخته باسواد اطلاعاتی، به اطلاعات موجود در منابع مختلف اطلاعات در زمینه‌های (context) گوناگون به شکل مؤثری دسترسی می‌یابد، و پس از ارزیابی، سازماندهی، تلفیق اطلاعات به دست آمده، آنها را به شکل مسئولانه و اخلاقی مورد استفاده قرار می‌دهد و با توجه به اینکه ماهیت این درس با فراگیری و ارزیابی اطلاعات سروکار دارد، یادگیری تمام عمر را میسر می‌سازد.

محتوای این درس در مجموع در پنج بخش مجزا قابل تعریف است:

- تشخیص نیاز به اطلاعات و ماهیت و گستره
 - دسترسی مؤثر به اطلاعات مورد نیاز
 - ارزیابی منتقدانه اطلاعات و منابع آنها و گنجاندن اطلاعات منتخب در پایه دانشی و سیستم ارزشی
 - استفاده مؤثر از اطلاعات
 - آشنایی با و درک مباحث اقتصادی، قانونی، و اجتماعی مربوط به دسترسی و استفاده مسئولانه و اخلاقی از اطلاعات
- محتوای کلی درس**

۵. روش ارائه درس

سخنرانی

حل مسئله

آموزش مبتنی بر منابع

آموزش مبتنی بر پروژه

۶. هدفها و خروجیها

هدف نیاز به اطلاعات را تشخیص دهند و ماهیت و گستره آن را تعیین کنند. نیاز به اطلاعات را تبیین و تعریف نمایند. طیف متنوعی از منابع بالقوه اطلاعات را شناسایی کنند. هزینه و سود حاصل از کسب اطلاعات را تعیین کنند. ماهیت و گستره اطلاعات مورد نیاز را مجدداً مورد ارزیابی قرار دهند. به اطلاعات مورد نیاز به شکل مؤثر و کارآمدی دست یابند. شیوه‌ها و سیستمهای بازایی اطلاعات مناسبی را برای دسترسی به اطلاعات مورد نیاز مورد بررسی و کنکاش قرار دهند. استراتژی(های) جستجویی را شکل‌دهی و اجرا کنند که به صورت مؤثری	خروجیها

- شیوه‌ها و سیستم‌های بازیابی اطلاعات مناسبی را برای دسترسی به اطلاعات موردنیاز موردبررسی و کنکاش قرار دهند.
- استراتژی(های) جستجویی را شکل دهی و اجرا کنند که به صورت مؤثری طراحی شده‌اند.
- اطلاعات را به صورت online یا با شیوه‌های شخصی خاص خود بازیابی کنند.
- در صورت لزوم استراتژی(های) جستجو را اصلاح کنند.
- اطلاعات و منابع آنها را استخراج، ثبت، و مدیریت کنند.
- اطلاعات و منابع آنها را به صورت منتقدانه‌ای ارزیابی کنند و اطلاعات منتخب را در پایه دانشی و سیستم ارزشی خود بگنجانند.
- ایده‌های اصلی مستخرج از اطلاعات گردآوری شده را تلخیص کنند.
- ملاک مشخصی را برای ارزیابی اطلاعات و منابع آنها بکار گیرند.
- ایده‌های اصلی را برای ساخت مفاهیم جدید ترکیب کنند.
- برای تعیین ارزش افزوده، تضادها، یا سایر ویژگیهای منحصر به فرد اطلاعات، دانش جدید را با دانش قبلی مقایسه کنند.
- تعیین کنند که آیا دانش جدید تأثیری بر سیستم ارزشی شخصی آنها دارد و کم‌هایی برای ایجاد سازگاری میان تفاوتها بردارند.
- درک و تفسیر خود را از اطلاعات از طریق مباحثه با دیگر افراد، متخصصان موضوعی، و همکاران اعتباریابی نمایند.
- تعیین کنند که آیا پرسش نیاز به اصلاح دارد.
- به صورت انفرادی یا به عنوان عضوی از یک گروه، اطلاعات را برای انجام هدفی خاص، به صورت مؤثر مورد استفاده قرار دهند.
- اطلاعات جدید و قبلی را برای برنامه‌ریزی و خلق محصول یا عملکردی ویژه بکار برند.
- فرایند توسعه برای محصول یا عملکرد را واریسی کنند.
- محصول یا عملکرد را به شکل مؤثری با دیگران به تبادل بگذارند.
- مباحث اقتصادی، قانونی، و اجتماعی مربوط به بهره‌گیری از اطلاعات را درک کنند و به صورت اخلاقی و قانونی به اطلاعات دسترسی یابند و [از آنها] استفاده کنند.

خروجیها

هدف

خروجیها

هدف

خروجیها

هدف

۷. توانمندیهای موردانتظار

- تعیین نیاز اطلاعاتی و حدود آن
- آنالیز پرسش پژوهش و نیاز اطلاعاتی
- استفاده از انواع ابزارها و سیستمهای بازیابی اطلاعات
- جایابی و دسترسی به انواع منابع اطلاعات
- ارزیابی ساختار و محتوای انواع منابع اطلاعات
- استفاده مؤثر و مسئولانه از انواع منابع اطلاعات
- ثبت و مدیریت مؤثر اطلاعات و منابع آنها
- تلفیق اطلاعات و تولید اطلاعات جدید

۸. روشها و ملاکهای ارزشیابی

روشهای	شرکت فعال در کلاس
ارزشیابی	انجام تکالیف درسی
	تهیه یک راهیاب
	انجام پروژه درسی
	آزمون پایان ترم
ملاکهای	شرکت فعال در کلاس ۵٪ = ۱
ارزشیابی	انجام تکالیف درسی ۴۰٪ = ۸
	انجام پروژه درسی ۲۰٪ = ۴
	تهیه یک راهیاب ^۲ ۱۵٪ = ۳
	آزمون پایان ترم ۲۰٪ = ۴
	■ شرکت فعال در کلاس

مشارکت فعال در کلاس از ملزومات اساسی این درس به حساب می‌آید و در صورت غیبت، مسئولیت انجام تکالیف و سایر فعالیتهای کلاسی برعهده دانشجو خواهد بود.

شرکت فعال در کلاس، علاوه بر مشارکت در بحث و گفتگوهای کلاسی، تکمیل و تحویل «فرم محصولات مشارکت دانشجو در کلاس» در تاریخی که برای آن مقرر شده است را نیز دربرمی‌گیرد.

مشارکت فعال در کلاس از ملزومات اساسی این درس به حساب می‌آید و در صورت غیبت، مسئولیت انجام تکالیف و سایر فعالیتهای کلاسی برعهده دانشجو خواهد بود.

شرکت فعال در کلاس، علاوه بر مشارکت در بحث و گفتگوهای کلاسی، تکمیل و تحویل «فرم محصولات مشارکت دانشجو در کلاس» در تاریخی که برای آن مقرر شده است را نیز دربرمی‌گیرد.

■ انجام تکالیف و پروژه درسی

به دلیل وجود ارتباط سلسله‌وار میان تکالیف و پروژه درسی در نظر گرفته شده در این درس، تمام تکالیف و پروژه درسی باید در تاریخ و زمان مقرر در برنامه به مدرس تحویل داده شوند. به ازای اولین روز تأخیر ۵٪ نمره و به ازای هر روز تأخیر پس از روز اول ۱٪ از نمره مقرر کاسته خواهد شد. دانشجویان می‌توانند تا یک هفته پس از تحویل تکالیف از سوی مدرس به آنها برای اصلاح و بازنگری آنها جهت ارتقای نمره مربوط به آن اقدام کنند. در این صورت لازم است دانشجویان متقاضی این امر با مدرس هماهنگی لازم را به عمل آورند.

■ تهیه یک راهیاب

قبل از تهیه راهیاب، موضوع پیشنهادی دانشجو باید به تأیید مدرس برسد. بنابراین پس از انتخاب موضوع موردعلاقه خود، درباره آن با مدرس مشورت و پس از تأیید وی برای شروع کار اقدام کنید.

۹. فهرست منابع درس^۳

University Libraries, The Pennsylvania State University. "Dewey Decimal Classification System"
<http://www.mctc.mnscu.edu/Library/tutorials/infolit/tables/version/lesson/s/dewey.pdf> (17 Jan. 2004).

University Libraries, The Pennsylvania State University. "Library of Congress Classification System"

^۳ برای پشتیبانی دانشجویان از نظر منابع اطلاعات موردنیاز این درس، یک درگاه اطلاعات ویژه در سایت www.mnazari.com با عنوان Information Literacy Portal تهیه و طراحی شده است که به زودی از طریق سایت ابرانداک نیز با نشانی اختصاصی در دسترس قرار خواهد گرفت.

<http://www.vts.rdn.ac.uk/tutorial/business-manager/?sid=1114211&op=preview&manifestid=79&itemid=6774> (17 Jan. 2004).

"Types of Internet Resources" <http://airweb.org/links/reports/types.html> (24 Jan. 2004).

Barker, Joe. 1995. "Things To Know Before You Begin Searching". Berkeley: University of California, the Library.
<http://www.lib.berkeley.edu/TeachingLib/Guides/Internet/ThingsToKnow.html> (26 Jan. 2004).

Barker, Joe. 1995. "Glossary of Internet & Web Jargon". Berkeley: University of California, the Library.
<http://www.lib.berkeley.edu/TeachingLib/Guides/Internet/Glossary.html#PersonalPage> (26 Jan. 2004).

Barker, Joe. 1996. "The Best Search Engines". Berkeley: University of California, the Teaching Library.
<http://www.lib.berkeley.edu/TeachingLib/Guides/Internet/SearchEngines.html> (26 Jan. 2004).

Barker, Joe. 1995. "The Best Stuff on the Web: Web Page Evaluation Checklist". Berkeley: University of California, the Teaching Library.
<http://www.lib.berkeley.edu/TeachingLib/Guides/Internet/EvalForm.pdf> (26 Jan. 2004).

Instruction Commons, Iowa State University Library. 1999. "Evaluating Information on the Web".
<http://www.lib.iastate.edu/commons/resources/evaluation/index.html> (27 Jan. 2004).

The Trustees of Indiana University. 2003. "Evaluating Web Sites".
<http://www.indiana.edu/~libugls/Publications/webeval.html> (31 Jan. 2004).

The Trustees of Indiana University. 2003. "Evaluating Information".
<http://www.indiana.edu/~libugls/Publications/evaluating.html> (31 Jan. 2004).

University of Alberta. 2002. "Guide to Plagiarism and Cyber-Plagiarism".
<http://www.library.ualberta.ca/guides/plagiarism/> (19 Jan. 2004).

University of Maryland University College. 1996. "Copyright and Fair Use in the Classroom, on the Internet, and the World Wide Web".
<http://www.umuc.edu/library/copy.html> (17 Jan. 2004).

The Trustees of Indiana University. 2003. "Using Outlines".
<http://www.indiana.edu/~wts/wts/outlines.html> (31 Jan. 2004).

- The Trustees of Indiana University. 2003. "Evaluating Web Sites".
<http://www.indiana.edu/~libugls/Publications/webeval.html> (31 Jan. 2004).
- The Trustees of Indiana University. 2003. "Evaluating Information".
<http://www.indiana.edu/~libugls/Publications/evaluating.html> (31 Jan. 2004).
- University of Alberta. 2002. " Guide to Plagiarism and Cyber-Plagiarism"
<http://www.library.ualberta.ca/guides/plagiarism/> (19 Jan. 2004).
- University of Maryland University College. 1996. " Copyright and Fair Use in the Classroom, on the Internet, and the World Wide Web"
<http://www.umuc.edu/library/copy.html> (17 Jan. 2004).
- The Trustees of Indiana University. 2003. "Using Outlines".
<http://www.indiana.edu/~wtswts/outlines.html> (31 Jan. 2004).

۱۰. سرفصلهای درس

ضرورت و فلسفه فراگیری درس سواد اطلاعاتی

۱. اطلاعات
 - ۱-۱. مفهوم
 - ۲-۱. اهمیت
 - ۳-۱. ظهور عصر اطلاعات
 - ۱-۳-۱. ویژگیها و تأثیرات عصر اطلاعات
 ۲. سواد اطلاعاتی
 - ۱-۲. مفهوم
 - ۲-۲. اهمیت سواد اطلاعاتی برای دانشجویان
 - ۳-۲. جریان اطلاعات قبل و بعد از ظهور عصر اطلاعات
 - ۱-۳-۲. تحول پدیده اطلاعات
 - ۴-۲. اهمیت درک جریان اطلاعات
 - ۵-۲. ضرورت درک جریان اطلاعات
 - ۱-۵-۲. پاسخ به نیازهای اطلاعاتی

نیاز اطلاعاتی

۱. چرا به اطلاعات نیاز داریم؟
۲. عوامل مؤثر بر نیاز اطلاعاتی
۳. انواع نیازهای اطلاعاتی

۳. نحوه سازماندهی منابع کتابخانه‌ها
- ۳-۱. استفاده از سیستمهای رده‌بندی علوم
- ۳-۲. استفاده از سرعنوانهای موضوعی
- ۳-۳. تقسیم‌بندی کتابخانه‌ها به بخشهای مختلف
۴. منابع جایابی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعات
- ۴-۱. راهنماها
۵. ابزار جایابی منابع اطلاعات کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعات
- ۵-۱. کتابها (برگه‌دان، فهرستهای پیوسته)
- ۵-۲. ادواریها (کاردکس، فهرست فرهنگی)
- ۵-۳. سایر منابع (فهرستهای فرهنگی)
- ۵-۴. منابع اطلاعات دیگر کتابخانه‌ها (فهرستگانها)

تشخیص و تعیین نیاز اطلاعاتی

۱. فرایند تعیین نیاز اطلاعاتی
- ۱-۱. گفتگو و مشورت با گروههای همتا، متخصصان، و متبحران (راهنماها و منابع کمکی)
- ۱-۲. مراجعه به منابع عمومی اطلاعات (دایره‌المعارفها، واژه‌نامه‌ها، دستنامه‌ها)
- ۱-۳. مراجعه به منابع جاری (روزنامه‌ها، مجلات و نشریات جاری، مقالات سمینارها و کنفرانسها، پایان‌نامه‌ها، گزارش طرحهای پژوهشی، کتابهای موجود در کتابخانه)
- ۱-۴. مطالعه دقیق نیاز اطلاعاتی
- ۱-۴-۱. نیاز اطلاعاتی موردنظر چیست؟
- ۱-۴-۲. حجم اطلاعات موردنیاز
- ۱-۴-۳. نوع منابع اطلاعات
- ۱-۵. نوشتن هر آنچه راجع به موضوع موردنظر خود می‌دانید
- ۱-۵-۱. تهیه سیاهه‌ای از دانسته‌ها
- ۱-۵-۲. بیان موضوع
- ۱-۵-۳. استفاده از واژگانی برای فرمولبندی نیاز اطلاعاتی
- ۱-۵-۴. انتخاب کلیدواژه‌های جستجو
- ۱-۶. محدودسازی و تعیین دقیق موضوع
- ۱-۶-۱. استفاده از محدودکننده‌ها (محتوا، چارچوب)
- ۱-۶-۲. استفاده از دیگر عوامل مؤثر بر تعیین نیاز اطلاعاتی

- ۱-۴-۲. حجم اطلاعات مورد نیاز
- ۱-۴-۳. نوع منابع اطلاعات
- ۱-۵. نوشتن هر آنچه راجع به موضوع مورد نظر خود می دانید
- ۱-۵-۱. تهیه سیاهه‌ای از دانسته‌ها
- ۱-۵-۲. بیان موضوع
- ۱-۵-۳. استفاده از واژگانی برای فرمولبندی نیاز اطلاعاتی
- ۱-۵-۴. انتخاب کلیدواژه‌های جستجو
- ۱-۶. محدودسازی و تعیین دقیق موضوع
- ۱-۶-۱. استفاده از محدودکننده‌ها (محتوا، چارچوب)
- ۱-۶-۲. استفاده از دیگر عوامل مؤثر بر تعیین نیاز اطلاعاتی

دسترسی به منابع اطلاعات

الف. منابع اطلاعات و ابزارهای بازیابی اطلاعات

۱. جریان شکل گیری منابع اطلاعات و ابزارهای بازیابی اطلاعات
- ۱-۱. انواع منابع اطلاعات
- ۱-۱-۱. منابع اطلاعات ردیف اول
- ۱-۱-۲. منابع اطلاعات ردیف دوم
- ۱-۱-۳. منابع اطلاعات ردیف سوم

ب. استراتژیهای جستجو

۱. جستجوی منابع الکترونیکی
- ۱-۱. جستجو
- ۱-۲. جستجوی عبارتی
- ۱-۳. کوتاه سازی
- ۱-۴. جستجوی آزاد
- ۱-۵. جستجوی موضوعی
۲. جستجوی منابع چاپی
- ۲-۱. برگه دان
- ۲-۲. فهرست فرهنگی
- ۲-۳. کاردکس
۳. امکان سنجی سایر روشها و خدمات موجود
- ۳-۱. امانت بین کتابخانه‌ای

۷-۱. اعتبار پدیدآورنده (کان)

۸-۱. متناسب بودن اطلاعات

۹-۱. سبک نگارش

۱۰-۱. نوع نشریه

۲. ارزیابی منابع اطلاعات

۱-۲. منابع چاپی

۲-۲. منابع الکترونیکی

استفاده مؤثر و مسئولانه اطلاعات

۱. مدیریت اطلاعات

۱-۱. استخراج، ثبت و سازماندهی اطلاعات

۲-۱. یادداشت‌برداری

۳-۱. طراحی سیستم مدیریت اطلاعات

۲. حقوق مالکیت معنوی

۱-۲. شیوه‌های ارجاع‌دهی

۳. تلفیق اطلاعات برای تولید دانش جدید

۱-۳. ارائه

۲-۳. تولید گزارش

۳-۳. تولید مقاله، کتاب

۴-۳. تولید پوستر و بروشور

۵-۳. تولید الکترونیکی

منابع

- Abramson, Gertrude. [2002]. *What Might Business, Government and Higher Education Do to Stimulate and Enhance Lifelong Learning and Information Literacy?* <http://home.att.net/~infolit/trudy.htm> (25 Aug. 2002).
- American Library Association (ALA). 1989. *American Library Association Presidential Committee on Information Literacy*. Chicago: American Library Association. <http://www.ala.org/acrl/nili/ilit1st.html> (20 Feb. 2002).
- Angeley, Robin and Jeff Purdue. [2001]. *Information Literacy: An Overview*. <http://www.ac.wvu.edu/~dialogue/issue6.html> (12 Feb. 2002).
- Association of College & Research Libraries (ACRL). 2003. *Information Literacy Competency Standards for Higher Education*. Chicago: American Library Association. http://www.ala.org/Content/NavigationMenu/ACRL/Standards_and_Guidelines/Information_Literacy_Competency_Standards_for_Higher_Education.htm (20 Feb. 2002).
- Association of College & Research Libraries (ACRL). 1998. *A Progress Report on Information Literacy: An Update on the American Library Association Presidential Committee on Information Literacy: Final Report*. Chicago: American Library Association. http://www.ala.org/Content/NavigationMenu/ACRL/Publications/White_Papers_and_Reports/A_Progress_Report_on_Information_Literacy.htm (2 Aug. 2002).
- Bawden, David. 2001. *Information and Digital Literacies: A Review of Concepts*. Journal of Documentation. <http://gti1.edu.um.es:8080/jgomez/hei/intranet/bawden.pdf> (20 Feb. 2002).

- Council of Australian University Librarians. 2001. *Information Literacy Standards*. Canberra: Council of Australian University Librarians. <http://www.infodiv.unimelb.edu.au/telars/lru/standards.pdf> (10 Feb. 2002).
- Hayden, K. Alix. [no date]. *Information Literacy*. EDCI 701 – The University of Calgary. <http://www.ucalgary.ca/~ahayden/literacy.html> (25 Nov. 2002).
- Healey, Melina. 1995. *Information Literacy. The Inside of Library and Information Management* (1)2. http://infotrain.magill.unisa.edu.au/epub/Special_Editions/GIBBC_UNDEM/mhbts.htm (10 Feb. 2002).
- Horton, Forest Woody. [2001]. *Public Access to Government Information and Information Literacy Training as Basic Human Rights*. White Paper prepared for UNESCO. <http://www.nclis.gov/libinter/infolitconf&meet/papers/horton-fullpaper.pdf> (30 Aug. 2002).
- Humes, Barbara. 1999. *Understanding Information Literacy*. [no place]: Office of Educational Research National Institute on Postsecondary Education, Libraries and Lifelong Learning.
- Hunt, Karen, Jackie Mikolash, and Sherri Vokey. [2002]. *Information Literacy: Why Study Information Literacy?* Uwinipeg Library & Information Services. <http://cybrary.uwinipeg.ca/emanual/chapters/index.cfm?fuseaction=subHead&chap=2&sub=4&CFID=31362&CFTOKEN=71181201> (27 Nov. 2002).
- Hurd, Julie M. 2000. The Transformation of Scientific Communication: A Model for 2020. *Journal of the American Society for Information Science* 51(14): 1279-1283.
- Johnston, Bill and Sheila Webber. 2000. *Towards the Information Literate Graduate: Rethinking the Undergraduate Curriculum in Business Studies*. <http://dis.shef.ac.uk/literacy/queensland.pdf> (30 Jan. 2002).
- Joint Information Systems Committee (JISC). 2002. *The Big Blue*. <http://www.leeds.ac.uk/bigblue/finalreportful.htm> (15 Jun 2003).
- Jordan, Joyce. [no date]. *Information Literacy: New Era*. http://coe.west.asu.edu/students/jjordan/information_literacy_on_th.htm (26 Dec. 2002).
- Kemp, D. A. 1976. *The Nature of Knowledge*. London: Clive Bingley.
- Koch, Melissa. 2001. *Information Literacy: Where Do We Go From Here*. *Technos Quarterly for Education and Technology* 10(1). <http://www.techos.net/Journal/Volume10/1kock.htm> (29 Jan. 2002).
- Kokkonen, Oili. 1997. New Trends in Information Literacy. *Computer and Information Science* 2(10) <http://www.ep.liu.se/ea/cis/1997/010/> (26 Dec. 2002).
- Lenox, Mary F., and Michael L. Walker. 1993. *Information Literacy in the Educational Process*. *The Educational Forum* 57(2): 312-324.

- Johnston, Bill and Sheila Webber. 2000. *Towards the Information Literate Graduate: Rethinking the Undergraduate Curriculum in Business Studies*.
<http://dis.shef.ac.uk/literacy/queensland.pdf> (30 Jan. 2002).
- Joint Information Systems Committee (JISC). 2002. The Big Blue.
<http://www.leeds.ac.uk/bigblue/finalreportful.htm> (15 Jun 2003).
- Jordan, Joyce. [no date]. *Information Literacy: New Era*.
http://coe.west.asu.edu/students/jjordan/information_literacy_on_th.htm (26 Dec. 2002).
- Kemp, D. A. 1976. *The Nature of Knowledge*. London: Clive Bingley.
- Koch, Melissa. 2001. Information Literacy: Where Do We Go From Here.
Technos Quarterly for Education and Technology 10(1).
<http://www.techos.net/Journal/Volume10/1kock.htm> (29 Jan. 2002).
- Kokkonen, Oili. 1997. New Trends in Information Literacy. Computer and Information Science 2(10) <http://www.ep.liu.se/ea/cis/1997/010/> (26 Dec. 2002).
- Lenox, Mary F., and Michael L. Walker. 1993. Information Literacy in the Educational Process. *The Educational Forum* 57(2): 312-324.
- Loertscher, David, and Blanche Woolls. [1998]. The Information Literacy Movement of the School Library Media Field: A Preliminary Summary of the research CSU School of Library and Information Science.
<http://witloof.sjsu.edu/courses/250.loertscher/modelloer.html> (20 Feb. 2002).
- Lyman, Peter, and Hal R. Varian. 2000. *How Big Is the Information Explosion?* Information IMPACT (iMP).
http://www.cisp.org/imp/november_2000/11_00lyman.htm (25 Dec. 2002).
- McLaren, Beth. [2001]. Changing Paradigms, New Partnerships: Information Literacy programs in Educational Libraries.
<http://www.csu.edu.au/special/raiss99/papers/bmclaren.htm> (20 Oct. 2002).
- Moore, Penny. 1997. *Teaching Information Problem Solving in Primary Schools: An Information Literacy Survey*.
<http://www.ifla.org/IV/ifla63/63moop.htm> (18 Jan. 2002).
- National Forum on Information Literacy. [2000]. *Definitions, Standards, and Competencies Related to Information Literacy*.
<http://www.infolit.org/definitions/index.html> (25 Nov. 2002).
- Odlyzko, Andrew. [2000]. *The Future of Scientific Communication*.
<http://www.dtc.umn.edu/~odlyzko/doc/future.scientific.comm.pdf> (10 Jan. 2002).
- Rader, Hannelore B. [2002]. *Information Literacy: An Emerging Global Priority*. White Paper prepared for UNESCO.
<http://www.nclis.gov/libinter/infolitconf&meet/papers/rader-fullpaper.pdf> (30 Aug. 2002).

پیوست:

برگزیده‌ای از منابع اینترنتی
سواد اطلاعاتی

۱. سازمانها و انجمنها

۱-۱. انجمن امریکایی کتابداران مدارس

American Association of School Librarians (AASL)

این سایت دربرگیرنده پیوندها و پروژه‌های مرتبط با آثار و ابداعات این سازمان حرفه‌ای است. همچنین در بخشی با عنوان «یادگیری از طریق کتابخانه» پیوندهایی به «بهترین تجارب» موجود در زمینه سواد اطلاعاتی - براساس مقاطع تحصیلی، پژوهشهای مرتبط، و دیگر سایتهای مربوط به بهبود آموزشی - ارائه شده است.

نشانی اینترنتی: <http://www.ala.org/aasl/>

۱-۲. انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و تحقیقاتی

Association of College and Research Libraries (ACRL)

این انجمن که در واقع زیرمجموعه‌ای از سازمان حرفه‌ای کتابداران آموزشی یا AASL است دربرگیرنده پروژه‌ها و ابداعاتی است که توسط این سازمان حرفه‌ای تولید و منتشر می‌شوند. چند خبرنامه، اهداف آموزشی سواد اطلاعاتی در قالب یک مدل، و اطلاعاتی در خصوص «پروژه آموزش اینترنت»، «پروژه پایه دانش»، و ... از دیگر محتویات این سایت به حساب می‌آیند.

نشانی اینترنتی: <http://www.lib.utexas.edu/is/>

۱-۳. بنیانی برای سواد اطلاعاتی

Institute for Information Literacy

این سایت به معرفی انجمنی می‌پردازد که در واقع طراح و سرمایه‌گذار برنامه‌ای برای آموزش کتابداران آموزشی است و برنامه‌نویسیهایی در خصوص سواد اطلاعاتی برای مدیران بعمل می‌آورد. این سایت دربرگیرنده اطلاعات این پروژه، خودارزیابی آموزشی برای سواد اطلاعاتی، و سیاهه قابل توجهی از توانمندیهایی است که توسط دانشکده‌ها، دانشگاهها، ایالات و دیگر سازمانها تبیین شده‌اند.

نشانی اینترنتی:

<http://www.ala.org/Content/NavigationMenu/ACRL/Issues and Advocacy/Information Literacy/>

۱-۴. مجمع ملی سواد اطلاعاتی

National Froum on Information Literacy

این مجمع که در سال ۱۹۹۰ پایه‌ریزی شد در واقع پاسخی است به توصیه‌های «کمیته مرکزی انجمن کتابداری امریکا» در خصوص سواد اطلاعاتی.

نشانی اینترنتی: <http://www.infolit.org>

۲. برنامه‌ها و پروژه‌ها

۱-۲. آموزش عالی

عنوان برنامه / پروژه	سازمان	ایالت / کشور
<u>Australia</u>		
<u>Library Information Literacy</u>	University of Wollongong	New South Wales
<u>Information Literacy Services</u>	Griffith University (Brisbane)	Queensland
<u>LEARN Information Literacy Policy</u>	Institutes of Training and Further Education (TAFE)	South Australia
<u>Research Skills</u>	Deakin University (Melbourne)	Victoria
<u>Information Literacy Training</u>	Curtin University (Perth)	Western Australia
<u>Canada</u>		
<u>Learn to Use the University of Alberta Library</u>	University of Alberta	Alberta
<u>Information Literacy Group</u>	University of Calgary	Alberta
<u>Instruction Services</u>	University of New Brunswick	New Brunswick
<u>Department of Library and Information Studies</u>	Lakehead University (Thunder Bay)	Ontario
<u>Europe</u>		
<u>Into Info</u>	EDUCATE Consortium	
<u>Malaysia</u>		
<u>Information Literacy Programme</u>	Universiti Putra Malaysia	Selangor
<u>Mexico</u>		
<u>Desarrollo de Habilidades Informativas (Developing Information Competencies)</u>	Universidad Autonoma de Ciudad Juarez (UACJ)	Chihuahua
<u>South Africa</u>		
<u>FindOut! An Introductory Course in Information Literacy</u>	University of the Orange Free State	Orange Free State

Western Cape Cape Library
Cooperative (CALICO) [INFOLIT](#)

United Arab Emirates

United Arab Emirates
University (UAEU) [What is Information Literacy?](#)

United States

Arizona Arizona State University
West [Information Literacy: The Key to
Lifelong Learning](#)

Arizona Maricopa County
Community College
District [Ocotillo Report '94—Information
Literacy](#)

Arizona University of Arizona [The Information Literacy Project](#)

California California State
University (CSU)
system [CSU Information Competence Project](#)

California California State
University, Chico [Meriam Library Instruction](#)

California California State
University, San Marcos
(CSUSM) [Information Literacy Program](#)

California Chapman University [Thurmond Clarke Memorial Library:
InfoMagic Library Tutorials](#)

California San Diego State
University (SDSU) [Big Six Information Problem Solving](#)

California University of California,
Berkeley (UCB) [The MELVYL Online Catalog](#)

California University of California,
Riverside (UCR) [UCR Library Melvyl Tutorial](#)

California University of California,
Santa Cruz (UCSC) [Library Starter Kit](#)

Colorado University of Northern
Colorado [UNC Libraries Library Tutor](#)

Connecticut Quinebaug Valley
Community-Technical
College [Information Literacy](#)

Florida Florida International
University (FIU) [Information Literacy Home Page](#)

Florida	University of Florida (UF)	• Library Instruction Staff Homepage • Information Skills Mini-Course
Florida	University of South Florida (USF)	The USF Libraries Virtual Library Project: A Blueprint for Development
Indiana	Indiana University East	I103 Information Literacy Course Syllabus
Indiana	Purdue University	Instructional Resources
Iowa	University of Iowa	Library Explorer
Kentucky	University of Louisville	Lifelong Learning Through the Libraries
Maryland	University of Maryland University College (UMUC)	Library Tutorials and Aids
Massachusetts	Tufts University	Bio14 Library Research
Minnesota	University of Minnesota	Information Literacy
Nevada	University of Nevada Reno (UNR)	Course-related and Reference Guides from the Business and Government Information Center
New York	Cornell University	Library Research at Cornell: A Hypertext Guide
New York	D'Youville College	Information Literacy Policy
New York	Empire State College	LIB111: A Course in Information Literacy
New York	Rensselaer University	RensSearch: Instruction Services
New York	State University of New York (SUNY)	Information Literacy Initiative
New York	Ulster County Community College	Library: Information Literacy Program
North Carolina	Duke University	Library Classes and Bibliographic Instruction
North Carolina	North Carolina State University (NCSU)	• LOBO • COM 110
North Carolina	University of North Carolina - Chapel Hill	Library Basics
Ohio	Bowling Green State University (BGSU)	FALCON - Interactive Web Tutorial

Ohio	Oberlin College	<u>Information Literacy and the Oberlin Education</u>
Ohio	Ohio State University	<u>The Gateway to Information</u>
Oregon	University of Oregon	<u>Get Ready: The Basics of Information Technology for Incoming Students</u>
Pennsylvania	Duquesne University	<u>Information Literacy Basics</u>
Pennsylvania	Messiah College	<u>Library Instruction</u>
Pennsylvania	Millersville University	<u>EDTE 590 Information Literacy: Creating Independent Learners</u>
Pennsylvania	Temple University	<u>Library Skills Workbook</u>
Tennessee	University of Tennessee, Chattanooga	<u>Guide to Information Literacy</u>
Texas	Houston Community College System (HCCS)	<u>The Research Center: A Guide to Using Libraries and Other Information Facilities</u>
Texas	University of Texas	<u>Undergraduate Library: Research It</u>
Utah	Southern Utah University	<u>IM1010: Introduction to Library Research</u>
Utah	University of Utah	<u>Internet Navigator</u>
Virginia	James Madison University	<u>Go for the Gold</u>
Washington	University of Washington	<u>UWired Program</u>
Wisconsin	University of Wisconsin - Parkside	<u>Information Literacy Program</u>
Wyoming	Western Wyoming Community College	<u>Hay Library's Information Warrior Training Course</u>

نشانی اینترنتی: <http://bulldogs.tlu.edu/mdibble/doril/academic.html>

۲-۲. آموزش ابتدایی و متوسطه

عنوان	سازمان	ایالت / کشور
<i>Canada</i>		
<u>Building Information Literacy</u>	Department of Education	Prince Edward Island
<i>United States</i>		
<u>The Nine Information Literacy Standards for Student Learning</u>	American Association of School Librarians	
<u>Library/Information Literacy Standards</u>	Alaska Association of School Librarians	Alaska
<u>Colorado Information Literacy</u>	Colorado Department of Education (CDE)	Colorado
<u>Information Literacy Skills Grade by Grade</u>	Mariemont City School District	Ohio
<u>Oregon Information Literacy Guidelines</u>	Oregon Educational Media Association (OEMA)	Oregon
<u>Bellingham Schools Course Outline: Information Literacy and the Net</u>	Bellingham Public Schools	Washington
<u>Library/Information Literacy Standards</u>	Alaska Association of School Librarians	Alaska

نشانی اینترنتی: <http://bulldogs.tlu.edu/mdibble/doril/school.html>

۲-۳. سایر برنامه‌ها و پروژه‌ها^۱

Calico INFOLIT Homepage (South Africa)

این سایت تلاشهای مشترکی را توصیف می‌کند که «پروژه همکاری کتابخانه‌ای کیپ» آفریقای جنوبی برای ارتقای سواد اطلاعاتی در سطح مدارس و جامعه به عمل آورده است. در این سایت پس از مرور پروژه یاد شده، گزارشها، طرحهای آزمایشی و سایر انتشارات مربوط به این پروژه ارائه شده است.

نشانی اینترنتی: <http://www.sun.ac.za/local/library/calico/infolit/>

DEDICATE (Sweden)

این پروژه با تمرکز روی تولید «دوره‌های آموزشی راه دور» حکایت از تلاشهای مشترک نه مؤسسه اروپایی و اسکاندیناوی دارد. این سایت علاوه بر معرفی این پروژه، پیوندهای متعددی در خصوص فعالیتهای آموزش از راه دور نیز ارائه می‌دهد.

نشانی اینترنتی: <http://educate.lib.chalmers.se/DEDICATE/dedindex.html>

Information Literacy (Queensland University of Technology, Australia)

مؤسس این سایت «کریستین بروس» پدیدآورنده اثر معروف «ارکان هفتگانه سواد اطلاعاتی» است و حاوی پیوندهای بسیار مفیدی در خصوص سواد اطلاعاتی است.

نشانی اینترنتی: <http://www.fit.qut.edu.au/InfoSys/bruce/inflit/index.html>

^۱ به دلیل فاصله زمانی زیاد بین نگارش و انتشار این اثر، احتمال دارد برخی از نشانیهای اینترنتی مندرج در این بخش تغییر یافته باشند، بنابراین توصیه می‌شود برای دسترسی به اطلاعات روزآمد در خصوص هر پروژه از امکان جستجوی پیشرفته موتور جستجوی Google استفاده نمایید.

NetLinks: Collaborative Professional Development for Networked Learner Support

این سایت که در واقع سایت پروژه «سواد فناوری و اطلاعاتی انگلستان» به حساب می‌آید بین سالهای ۱۹۹۵ و ۱۹۹۸ پایه‌ریزی شده است و دربرگیرنده اطلاعاتی در خصوص نوآوریها، گزارشها، کتابشناسیهای گزارمانی، پروژههای انگلستان و بحثهای الکترونیکی سواد اطلاعاتی به همراه پیوندهای مربوط به آنها است.

نشانی اینترنتی: <http://netways.shef.ac.uk/>

Information Literacy for Distance Education: Tutorials, Guides, and Resource Collections

این سایت دربرگیرنده فهرست طویلی از دوره‌های آموزشی پیوسته (online) در حوزه آموزش بهره‌گیری از کتابخانه، مهارتهای پژوهش، و اینترنت است.

نشانی اینترنتی: <http://centralia.ctc.edu/~scarter/tutorials.html>

Texas Information Literacy Tutorial: TILT (University of Texas)

این سایت حاوی دوره‌های آموزشی تعاملی مختلفی از «پروژه کتابخانه‌های دیجیتالی تگزاس» است.

نشانی اینترنتی: <http://tilt.lib.utssystem.edu/>

Sample Information Literacy Curricula

در این سایت نمونه‌هایی از برنامه‌های درسی سواد اطلاعاتی ارائه شده است.

- Information Technology Curriculum - A technology curriculum placed in an information literacy context.
- Everett (WA) Public Schools Information Literacy and Technology Standards (pdf file)
- North Carolina Information Skills Curriculum

- Wisconsin's Information Technology Literacy
- Kenosha, WI Unified School District Information Literacy Standards
- Arizona Technology Standards (including info literacy)
- Utah Library Media Standards
- Missouri Information and Technology Literacy
- Washington County, Maryland: Library Media Essential Curriculum
- Colorado Information Literacy Guidelines
- Mankato Public Schools Information Literacy Curriculum

نشانی اینترنتی: <http://www.wlma.org/Instruction/infolit.htm#curriculum>

۳. سایتها و پیوندهای مفید

۳-۱. وب لاگ سواد اطلاعاتی

منبعی بسیار مفید برای اطلاع‌یابی از اخبار و رویدادهای مرتبط با سواد اطلاعاتی شامل کنفرانسها، سمینارها، و ... برای علاقه‌مندان فراهم می‌آورد.

- <http://ciquest.shef.ac.uk/infolit/>

۳-۲. وب سایتها

- [National Forum on Information Literacy](#)
- [Directory of Online Resources for Information Literacy](#) (USF School of Library and Information Science)
- [Information Literacy Home Page](#) (Florida International University Libraries)
- [Information Literacy Program](#) (University of Louisville Libraries)
- [Information Literacy Project](#) (University of Arizona)
- [Descriptions of Information Literacy Efforts at other Universities](#)
- [University of Wisconsin-Parkside, Library/Learning Center](#)
- [UC Berkeley Teaching Library](#)
- [Library Research Guide](#) (Cornell University)
- [Statement on Information Literacy](#) (Curtin University, Australia)
- [Information Literacy Program](#) (California State University - San Marcos)
- [Library Instruction Round Table](#) (ALA)

۳-۳. مقالات و مدارک مرتبط

- [National Information Literacy Initiative \(NILI\)](#)
- [Guidelines for Instruction Programs in Academic Libraries](#)
- [American Library Association: Report of the Presidential Committee on Information Literacy](#)
- [Educom Review: "Information Literacy as a Liberal Art"](#)
- [Maricopa Community College, Arizona \(Center for Learning and Instruction\) Information Literacy Report](#)
- [Information Literacy Definitions](#)
- [Information Literacy](#)
- [Information Seeking Behaviour](#)
- [Bibliography](#)

نشانیهای اینترنتی:

<http://www.ucalgary.ca/library/ILG/internet.html>

<http://www.infolit.org/documents/index.html>